

ԿՈՐՊՈՐԱՏԻՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՎԱՅՐԱՄ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ԴԱՎԻԹ ՍԵՐՈՒՅԱՆ

ԿՈՐՊՈՐԱՏԻՎ ԻՐԱՎԱՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԻ (ԲԱԺՆԵՏԵՐԵՐԻ) ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԾԱԳՄԱՆ ԵՎ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐ 2

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՊԱՅԱՆԵ ՍԱՐՈՒՔՅԱՆ

ՊԱՐԻԿ ՍԱՀԱԿՅԱՆ

ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԴԱԴԱՐՄԱՆ ՀԱՏՈՒԿ ՀԻՄՔԵՐԸ, ԿԱՐԳԸ ԵՎ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ 12

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՎԱՅԵ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԸ ՀԱՅՏՆԵԼՈՒ ՊԱՐՏԱԳԻՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՈՉ ԼՐԻՎ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՀՄԱՆՆԵՐԻ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑ 20

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐԵԳ ԲԱԼԱՍԱՆՅԱՆ

ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՍԱՐԳՈՒ ԵՎ ՔԱՂԱՔԱՑՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ԱՋԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ ԻՐԱՎԱՊԱՀ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 26

ՔՐԵՍԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԱՆՆԱ ՎԱՐԴԱՊԵՏՅԱՆ

ՀԻՄՆԱՎՈՐՎԱԾ ՈՒՍԿՆ ՈՒ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՄԻԱԸԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՄԱՐԳՈՒՆ ՕՐԳԱՆՆԵՐ ԵՎ (ԿԱՄ) ՀՅՈՒՄՎԱԾՔՆԵՐ ՓՈԽՊԱՏՎԱՍՏԵԼՈՒ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ԱՐԱՐՔՆԵՐԻ ՀԱՆՑԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԱՑԱՌՈՂ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐ 30

ՈՈՉԱ ԱՐՐԱՀԱՍՅԱՆ

ՀԱՆՑԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿՑՈՒԹՅԱՄՔ ՊԱՏԻԺ ՆՇԱՆԱԿԵԼՈՒ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ (ՕՐԵՆՍԳՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ, ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅԻ ԵՎ ՋԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ) 36

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

АРАМ ВАДЕВАНЯН

ОШИБКА В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ: ПРОБЛЕМЫ КЛАССИФИКАЦИИ И ЕЕ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЕ ЗНАЧЕНИЕ 42

САМВЕЛ ЮЗБАШЯН

ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРЕДМЕТА МОШЕННИЧЕСТВА В КОНТЕКСТЕ УГОЛОВНО-ПРАВОВЫХ И ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫХ НОРМ 48

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՈՍՔԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ 54

RESUME 90

Կորպորատիվ իրավունք

Վահրամ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

*ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի դոցենտ,
իրավագիտության թեկնածու*

Դավիթ ՍԵՐՈԲՅԱՆ

*ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի դոցենտ,
իրավագիտության թեկնածու*

ԿՈՐՊՈՐԱՏԻՎ ԻՐԱՎԱՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԻ (ԲԱԺՆԵՏԵՐԵՐԻ) ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԾԱԳՄԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎԱՆԱՃՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՈՐՈՇ ՇԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐ

Կորպորատիվ իրավահարաբերությունների¹ էության վերլուծության համար էական նշանակություն ունի կորպորատիվ իրավահարաբերությունների ծագման պահի, որոշակի ժամանակահատվածի ընթացքում նշված իրավահարաբերությունների առկայությունը հաստատող փաստաթղթերի, ինչպես նաև կորպորատիվ իրավահարաբերությունների դադարման պահի ճիշտ որոշումը: Իրավաբանական անձ ստեղծելիս կորպորատիվ իրավահարաբերությունները ծագում են կորպորացիայի՝ որպես իրավաբանական անձի պետական գրանցման պահից, այսինքն՝ իրավաբանական անձանց միասնական պետական ռեեստրում (գրանցամատյանում) համապատասխան գրառում կատարելու պահից: Ինչ վերաբերում է որոշակի ժամանակահատվածի ընթացքում կորպորատիվ իրավահարաբերությունների առկայությունը հաստատող փաստաթղթերին, ապա դրանց շրջանակը բավականին լայն է և կախված է համապատասխան կորպորացիայի կազմակերպարական ձևից:

Կորպորատիվ իրավահարաբերությունների ծագման պահին վերաբերող

հարցերն առավել մանրակրկիտ կարգավորված են առևտրային կազմակերպությունների, մասնավորապես, բաժնետիրական ընկերությունների պարագայում: Բաժնետերերի ռեեստրը բաժնետիրական ընկերության և դրա մասնակիցների համար հիմնական իրավական փաստաթղթերից մեկն է, որը փաստում է նրանց միջև կորպորատիվ հարաբերությունների հաստատումը:² Ռեեստրի վարման կարգը, փաստաթղթերի թվարկումը, որոնք անհրաժեշտ է տրամադրել գրանցողին՝ ռեեստրում գրառում կատարելու համար, սահմանված են ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ իրավական ակտերով, իսկ բաժնետերերի իրավունքների պաշտպանության համար, որն ապահովում է բաժնետերերի ռեեստրի պատշաճ վարումը, նաև էական նշանակություն ունեն ռեեստրավարի կանոնները:³

Բաժնետերերի ընդհանուր ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող անձանց ցուցակը կազմվում է «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի⁴ 70-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ խորհրդի կողմից սահմանված տարվա, ամսվա, ամսաթվի դրությամբ՝ Ընկերու-

ՄԱՅԻՍ 2012 թ 5 (154)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

թյան բաժնետերերի ռեեստրի տվյալների հիման վրա: Ռեեստրում գրառումը պետք է իրականացվի բաժնետիրոջ կամ անվանատիրոջ պահանջով՝ օրենքով և այլ իրավական ակտերով նախատեսված փաստաթղթերը ներկայացնելու պահից՝ երեք օրվա ընթացքում: Ռեեստրում գրառում կատարելու մերժում չի թույլատրվում, բացառությամբ օրենքով և իրավական ակտերով սահմանված դեպքերի: Նման մերժման դեպքում ռեեստրավարը դրանում գրառում կատարելու պահանջը ներկայացնելու պահից հինգ օրվա ընթացքում գրառում պահանջող անձին հիմնավորված ծանուցում է մերժման մասին, ընդ որում, ռեեստրում գրառման մերժումը կարող է բողոքարկվել դատական կարգով, իսկ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած վճռով ռեեստր վարողը պարտավոր է համապատասխան գրառում կատարել դրանում:

Քանի որ ՀՀ-ում ռեեստրի վարումը հանձնարարվում է մասնագիտացված կազմակերպություններին, ապա որպես պատասխանող դատավարությանը պետք է ներգրավվի ինչպես ինքը՝ ռեեստրավարը, այնպես էլ համապատասխան բաժնետիրական ընկերությունը, քանի որ վերջինս ամեն դեպքում չի կարող անկողմնակալ մնալ այն պատճառով, որ գրառման արդյունքում հնարավոր է էապես փոխվի ռեեստրը:

Դատարանը, անհիմն ճանաչելով ռեեստրում գրառման կատարման մերժումը կամ դրանից խուսափելը, ընդունում է իր իրավունքները պաշտպանելու նպատակով դիմած բաժնետիրոջ վերաբերյալ անհրաժեշտ գրառում կատարելուն ռեեստրավարին պարտավորեցնող որոշում: Ընդ որում, դատարանն իր որոշմամբ պետք է սահմանի գրառում կատարելու ամսաթիվը յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում՝ կախված գործի բոլոր հանգամանքներից: Այս դրույթն ունի էական նշանակություն, քանի որ, ընդհանուր կանոնի համաձայն, հենց ռեեստրում գրառում կատարելով է որոշվում այն պահը, երբ բաժնետերե-

րը ձեռք են բերում կորպորատիվ իրավունքներ:⁵

Կորպորատիվ տիպի իրավաբանական անձանց համար սահմանված ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ հենց անձին անդամների նմանատիպ ցուցակում (ռեեստրում) ներառելն է նրան թույլ տալիս իրացնել կորպորատիվ իրավահարաբերությունների բովանդակությունը կազմող իրավունքները: Միակ բացառությունն այս կանոնից սահմանված է բաժնետիրական ընկերությունների համար: «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 49-րդ հոդվածի համաձայն՝ շահութաբաժիններ ստանալու և բաժնետերերի ընդհանուր ժողովին մասնակցելու իրավունքներն իրացնել կարող են այն բաժնետերերը, որոնք ընդգրկված են խորհրդի կողմից շահութաբաժիններ ստանալու իրավունք ունեցող բաժնետերերի ցուցակում և ոչ թե ժողովի անցկացման պահին բաժնետերերի ընդհանուր ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող անձանց ցուցակում: Թեև ցուցակները կազմվում են բաժնետերերի ռեեստրի հիման վրա, այնուամենայնիվ դրանք կազմվում են ֆիքսված ամսաթվի դրությամբ, որն ընդհանուր ժողովի անցկացման իրական ժամանակին կարող է չհամընկնել:

Երբ բաժնետոմսերն օտարվում են բաժնետերերի ընդհանուր ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող անձանց ցուցակը կազմելու ամսաթվից հետո, բայց ընդհանուր ժողովի անցկացման ամսաթվից առաջ, ապա տվյալ դեպքում օրենսդիրն այդ ցուցակում ընդգրկված անձին պարտավորեցնում է ձեռք բերողին տրամադրել քվեարկելու լիազորագիր կամ ընդհանուր ժողովում քվեարկել նրա հանձնարարություններին համապատասխան: Այս կանոնը կիրառվում է բաժնետոմսերի փոխանցման յուրաքանչյուր հաջորդ դեպքի նկատմամբ: Փաստորեն տվյալ իրավիճակում «Արժեթղթերի շուկայի մասին» ՀՀ օրենքի 196-րդ հոդվածով սահմանված ընդհանուր կանոնից բացառություն է սահմանվում, որի համաձայն՝ անվանական

Կորպորատիվ իրավունք

արժեթղթերի նկատմամբ՝ սեփականության իրավունքը (համապատասխանաբար նաև արժեթղթերից բխող իրավունքները) ձեռք բերողին են անցնում ձեռք բերողի անձնական հաշվով մուտքային գրառում կատարելու պահից: Այսինքն, ըստ էության, սահմանվում է, որ չնայած ռեեստրում նշված է այլ անձ՝ ընդհանուր ժողովին մասնակցելու իրավունքը պատկանում է ընդհանուր ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող անձանց ցուցակում նշված սուբյեկտին:

Այդ ցուցակի վերաբերյալ կանոնները սահմանված են՝ ելնելով բաժնետիրական ընկերությունների կորպորատիվ շահերից, չէ՞ որ նրանց համար նախընտրելի է նախապես իմանալ այն սուբյեկտների շրջանակը, որոնք ունեն ժողովին մասնակցելու իրավունք (օրինակ՝ ՌԴ-ի իրավակիրառ պրակտիկայում որոշ ընկերություններ նույնիսկ ընդհանրապես փակում էին բաժնետոմսերի ռեեստրը ժողովի անցկացման ամսաթվի և դրա վերաբերյալ ծանուցման բաժանման միջև ընկած ժամանակահատվածի ընթացքում և չէին գրանցում բաժնետոմսերի շրջանառությունը, ինչն անօրինական էր, քանի որ ռեեստրը երբևէ չի կարող փակվել):⁶ Տվյալ դեպքում բաժնետիրական ընկերությունների խնդիրները լուծվում են բաժնետերերի հաշվին, ինչը չի կարելի ճանաչել արդարացված:

«Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 76-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված նորմը բաժնետոմսեր ձեռք բերողներին չի տալիս որևէ երաշխիք: Չէ՞ որ որևէ մեկն օտարողին չի գրկում լիազորագիրը վերացնելու իրավունքից (ՀՀ քաղ. օր-ի 324-րդ հոդված): Զվեարկության կարգի ստուգումը դժվար է և նվազ արդյունավետ: Նույնիսկ նմանատիպ իրավախախտման փաստի դատական ճանաչումը դժվար հանգեցնի ընդհանուր ժողովի որոշման անվավեր ճանաչմանը:⁷ Նմանատիպ իրավախախտման համար պատասխանատվություն օրենքով նախատեսված չէ: Անհրաժեշտ է ընդգծել,

որ բաժնետիրական իրավահարաբերություններում առավել հաճախ են մնան գործող նորմերի օրինակները, որոնք օժտված չեն որևէ սանկցիայով (ամրագրված չեն ո՛չ քաղաքացիաիրավական, ո՛չ քրեաիրավական պատասխանատվությամբ), հետևաբար կարող են առանց որևէ հետևանքների չիրականացվել այն անձի կողմից, ով արհամարհում է այդ կանոնների պահանջները: Միաժամանակ չի կարելի անտեսել այն հանգամանքը, որ թեև «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 68-րդ հոդվածի 13-րդ կետը բաժնետիրոջն իրավունք է վերապահում դատական կարգով բողոքարկել այդ նույն օրենքի, այլ իրավական ակտերի և կանոնադրության պահանջների խախտմամբ բաժնետերերի ժողովի կողմից ընդունված որոշումը, այնուամենայնիվ դատարանն իրավունք ունի ուժի մեջ թողնել ժողովի որոշումը, եթե այդ բաժնետիրոջ քվեարկության մասնակցելը չէր կարող ազդել քվեարկության արդյունքների վրա և թույլ տված խախտումներն էական չեն:

Այս բացը վերացնելու նպատակով առաջարկում ենք հետևյալ լուծումը՝ բաժնետոմսեր ձեռք բերողին իրավունք վերապահել բաժնետոմսերի ձեռք բերման մասին պայմանագիրն անվավեր ճանաչելու պահանջ ներկայացնել, միաժամանակ պարտավորեցնելով նոր բաժնետիրոջ ցուցումների հակառակ քվեարկած կամ լիազորագիրը վերացրած սուբյեկտին հատուցել մնան գործողությունների արդյունքում պատճառված վնասները կամ հայցվորի ընտրությամբ՝ միայն վնասների հատուցման պահանջ ներկայացնելու հնարավորություն ընձեռել:

Օրենքը չի կարգավորում նաև օտարողի մահից հետո բաժնետոմս ձեռք բերողի ընդհանուր ժողովին մասնակցելու իրավունքի իրականացման հարցը, քանի որ ՀՀ քաղ. օր-ի 324-րդ հոդվածի համաձայն՝ տվյալ դեպքում լիազորագրի գործողությունը դադարեցվում է: Նման իրավիճակ կարող է առաջանալ նաև այն դեպքում երբ դադարել է այն իրավաբանական անձը,

Կորպորատիվ իրավունք

որի անունից տրվել է լիազորագիրը: Այսպիսով, ստեղծվում է մի իրավիճակ, երբ և՛ փաստացի, և՛ իրավաբանորեն բաժնետոմսերի սեփականատերը գրկվում է բաժնետիրական ընկերության բաժնետերերի ժողովում քվեարկելու իրավունքից, ինչն ընդունելի չէ հատկապես այն դեպքերում, երբ օտարված բաժնետոմսերը զգալի քանակ են կազմում: Բաժնետիրական ընկերության բաժնետերերի ընդհանուր ժողովում քվեարկելու իրավունքը կորպորատիվ իրավունքների մեջ առանցքային է: Նման իրավիճակում հայտնված բաժնետիրոջ կորպորատիվ իրավունքների իրականացման երաշխիք կարող է հանդիսանալ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքում համապատասխան փոփոխության կատարումը, որը բաժնետիրոջը հնարավորություն կընձեռի ժողովի անցկացման օրը ներկայացնել ռեեստրից քաղվածք, որը հիմք կհանդիսանա քաղվածքում նշված բաժնետոմսի սեփականատիրոջը կամ նրան ներկայացնող անձին հնարավորություն տալ ձայնի իրավունքով մասնակցել բաժնետերերի ժողովին՝ այդ կերպ իրականացնել իր կորպորատիվ իրավունքները:

Այսպիսով, ցանկացած կորպորացիա պատասխանատվություն է կրում կորպորացիայի անդամների իրավունքները հաստատող և նրանց վերաբերյալ անհրաժեշտ տեղեկատվություն բովանդակող որոշակի փաստաթղթերի վարման համար: Ընդ որում, որոշ դեպքերում այս կամ այն մասնակցի անդամակցության դադարման վերաբերյալ նշված փաստաթղթում գրառում կատարելը չի նշանակում կորպորատիվ հարաբերությունների դադարում: Բաժնետերերի ժողով անցկացնելիս ժողովին մասնակցելու և շահութաբաժիններ ստանալու իրավունք ունեցող անձանց շրջանակը որոշելու նպատակով ռեեստրի տեղեկատվությունը կարծես թե կասեցվում է անորոշ ժամկետով (թեև միևնույն ժամանակ ռեեստրում գուգահեռաբար ամրագրվում են բաժնետոմսերի նկատմամբ իրավունքների բոլոր փոփոխությունները):

Համապատասխանաբար, նման դեպքերում բավականին երկարատև ժամանակահատվածի ընթացքում կորպորացիայի նախկին անդամները պահպանում են որոշակի կորպորատիվ (ընդհանուր ժողովին մասնակցելը) և պարտավորական (շահութաբաժիններ վճարելու մասին ընդհանուր ժողովի որոշմանը համապատասխան շահութաբաժիններ ստանալու) իրավունքներ, որոնցից, ընդ որում, գրկված են բաժնետերերի ռեեստրում որպես կորպորացիայի անդամ նշված անձինք:

Իրավասու պետական կամ հասարակական մարմիններին նյութական սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության նպատակով դիմելու հնարավորությունը կարևորագույնն է իրավագոր անձին պատկանող պաշտպանության իրավունքի բովանդակության մեջ, այդ թվում նաև կորպորատիվ իրավունքների: Իսկ քանի որ Վ.Պ.Գրիբանովի կողմից առանձնացված. «Նյութական իրավունքին դրա պաշտպանության դատավարական ձևերի համապատասխանության մասին իրավունքի զարգացման միտումների դրսևորման արդյունքում ... քաղաքացիական գործերի վերջնական լուծումն ունի բացառիկ բնույթ»⁸, ուստի կորպորացիայի անդամների իրավունքների և օրինական շահերի, այդ թվում նաև կառավարմանը մասնակցելու իրավունքի պաշտպանության միջոցների մեջ հստակ նշանակություն է ձեռք բերում հենց դատական եղանակը:

Իրավունքների պաշտպանության արտադատական միջոցը պահպանվել է ՌԴ-ում, մասնավորապես՝ կոոպերատիվների մասին օրենսդրության մեջ (այսպես, օրինակ՝ «Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի մասին» ՌԴ օրենքի 15-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ որպես կոոպերացիայի անդամ ընդունելը մերժելու մասին որոշումը կարող է բողոքարկվել ընդհանուր ժողովում): Համանման նորմեր նույնպես նախատեսվել էին «Ժողովրդական ձեռնարկությունների մասին» ՌԴ օրենքով:⁹ Մակայն մասնատիպ դրույթները բացա-

Կորպորատիվ իրավունք

ռություն են ընդհանուր կանոնից, որը նախատեսում է կորպորացիայի կառավարման մարմինների գործողությունների և որոշումների բողոքարկման հենց դատական կարգ: Ընդ որում, կառավարման մարմինների մի շարք որոշումներ արտադատական կարգով բողոքարկելու իրավունքի նախատեսումը չի բացառում դատականը և չի հանդիսանում իրավունքների պաշտպանության դատական միջոցին դիմելու պարտադիր նախնական պայման:

Ռուսաստանի Դաշնության մինչհեղափոխական օրենսդրությամբ բաժնետիրոջ ընդհանուր ժողովի որոշումը վիճարկելու իրավունքի հնարավորություն նախատեսված չէր, սակայն մեծամասնության հետ չհամաձայնած բաժնետիրոջը տրվում էր հատուկ հայտարարություն անելու իրավունք, ինչը ներառվում էր ընդհանուր ժողովի արձանագրության մեջ:¹⁰ Միևնույն ժամանակ առանձին կազմակերպությունների կանոնադրություններով ամրագրվում էր բաժնետերերի հնարավորությունը բողոքարկելու օրենքի և կանոնադրության խախտմամբ ընդունված ընդհանուր ժողովի որոշումը՝ վերջինս անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ հայց դատարան ներկայացնելու ճանապարհով: Այդ իրավունքը պատկանում էր միայն այն բաժնետերերին, ովքեր դեմ էին քվեարկել այդ որոշմանը: Միևնույն ժամանակ մինչհեղափոխական տեսաբաններն առաջարկում էին ընդհանուր ժողովի որոշումը վիճարկելու իրավունք վերապահել բոլոր բաժնետերերին, ինչպես նաև հայց հարուցել ընդդեմ ընկերության:¹¹

Կորպորացիայի մարմինների գործողությունների և որոշումների ազատությունը ժամանակակից Հայաստանում առաջին անգամ սահմանադրական մակարդակով ամրագրվեց 06.05.2005թ. հանրաքվեով Սահմանադրության¹² մեջ կատարված փոփոխությունների արդյունքում, երբ Սահմանադրության 42.1 հոդվածով ամրագրվեց, որ մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքները և ազատությունները

տարածվում են նաև իրավաբանական անձանց վրա, որքանով այդ իրավունքները և ազատություններն իրենց էությամբ կիրառելի են դրանց նկատմամբ: Այդուհանդերձ մեր երկրի հիմնական օրենքն ուղղակիորեն չի նախատեսում կորպորացիայի մարմինների գործողությունների և որոշումների բողոքարկման իրավունք, ավելին, նույնիսկ ՀՀ քաղ. օր-ը նման հնարավորություն չի նախատեսում:

«Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 37-րդ հոդվածը նախատեսում է բաժնետիրոջ իրավունքը դիմել դատարան՝ ժողովի կողմից ընդունված և գործող օրենքներին ու այլ իրավական ակտերին հակասող որոշումների բողոքարկման նպատակով, այնուհետև նույն օրենքի 68-րդ հոդվածի 13-րդ կետը բաժնետիրոջն իրավունք է վերապահում դատական կարգով բողոքարկել այդ նույն օրենքի, այլ իրավական ակտերի և կանոնադրության պահանջների խախտմամբ բաժնետերերի ժողովի կողմից ընդունված որոշումը:

«Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՌԴ օրենքի 49-րդ հոդվածի 7-րդ կետում նույնպես բովանդակվում են բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի որոշումների բողոքարկման մասին ընդհանուր դրույթներ: Այդ ակտում նշվում է, որ բաժնետերերն իրավունք ունեն դատարան բողոքարկել ընդհանուր ժողովի կողմից օրենքի, այլ իրավական ակտերի կամ ընկերության կանոնադրության խախտմամբ ընդունված որոշումն այն դեպքերում, ի տարբերություն մեր օրենքի, երբ բաժնետերը չի մասնակցել ընդհանուր ժողովին կամ դեմ է քվեարկել այդ որոշմանը, և վերջինիս կողմից խախտվել են իր իրավունքներն ու օրինական շահերը: Այսպիսով, որպեսզի հայցը բավարարվի ՌԴ դատարանի կողմից, անհրաժեշտ է բոլոր երեք թվարկված պայմանների առկայությունը՝

- «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՌԴ օրենքին, այլ իրավական ակտերին կամ կանոնադրությանը որոշման անհամապատասխանությունը,
- բաժնետերերի իրավունքների և օրի-

մական շահերի ունահարումը,
- ընդհանուր ժողովին բաժնետիրոջ
չմասնակցելը (կամ դեմ քվեարկելը):

Վճռաբեկ դատարանի թիվ
ԵԷԳ/1246/02/09 քաղաքացիական գործով
կայացված որոշման մեջ արտահայտված
դիրքորոշմամբ նշվել է, որ «Բաժնետիրա-
կան ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի
68-րդ հոդվածի 13-րդ հոդվածի վերաբերյալ
քաղաքացիական գործում նախատեսված
դիրքորոշման մասին հետևյալ պայմանների
միջոցով հաստատվում է հետևյալ պայմանների
միջոցով հաստատվում է հետևյալ պայմանների
միջոցով հաստատվում է հետևյալ պայմանների

- բաժնետիրոջ քվեարկության
մասնակցելը կարող է ազդել քվեարկու-
թյան արդյունքների վրա և

- որոշումն ընդունելիս «Բաժնետիրա-
կան ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի,
այլ իրավական ակտերի և կանոնադրու-
թյան պահանջների խախտումը պետք է լի-
նի էական: ¹³

Կարծում ենք՝ արդարացի չէ բաժնետի-
րոջ ընդհանուր ժողովի որոշումների վի-
ճարկման հնարավորությունը սահմանա-
փակել բացառապես վերը նշված պայման-
ներով, օրինակ, բաժնետերը կարող է մաս-
նակցել ժողովին և օրակարգում ներառված
հարցի վերաբերյալ կողմ քվեարկել, սա-
կայն հետագայում պարզվի, որ կառավա-
րիչների կողմից նրան բավարար տեղեկու-
թյուններ չեն տրամադրվել քվեարկվող
հարցի վերաբերյալ, որի արդյունքում նա
քվեարկել է օրենքի էական խախտում պա-
րունակող որոշման օգտին: Գտնում ենք,
որ նման դեպքերում ևս բաժնետիրոջը
պետք է հնարավորություն տրվի վիճարկել
ընդհանուր ժողովի որոշումները, նույնիսկ
այն դեպքում, երբ նրա ունեցած ձայների
քանակությունը տվյալ որոշման կայաց-
ման գործում ազդեցիկ չէ:

Իրավաբանական գրականության մեջ
տեսակետ է արտահայտվել այն մասին, որ
երբ դատարանը մերժում է բաժնետերերի
ընդհանուր ժողովի որոշումն անվավեր ճա-
նաչելու վերաբերյալ բաժնետիրոջ հայցը,
ապա նա հենվում է ՌԴ քաղ. օր-ի 10-րդ
հոդվածի 2-րդ կետի վրա: «Թվում է, որ, ել-

նելով հարաբերությունների էությունից,
կարելի է գալ հետևության, որ օրենքը
որոշակի հանգամանքների առկայության
դեպքում ընդհանուր ժողովի որոշումն ան-
վավեր ճանաչելու վերաբերյալ պահանջով
բաժնետիրոջ կողմից դատարան դիմելը
համարում է իրավունքի չարաշահում»: ¹⁴

Կարծում ենք՝ նման տեսակետն ար-
դարացված չէ: Իրավունքի չարաշահումը
քաղաքացիական իրավախախտման
առանձնահատուկ տեսակ է, որն իրակա-
նացվում է իրավագոր անձի կողմից իրեն
պատկանող իրավունքն իրականացնելիս՝
կապված օրենքով նրան թույլատրված
վարքագծի ընդհանուր տեսակների շրջա-
նակներում չթույլատրված կոնկրետ ձևերի
օգտագործման հետ ... օրենքով ճանաչվող
և սոցիալապես նշանակալի անհատական
շահերի շրջանակը, որոնց բավարարման
համար կարող է օգտագործվել սուբյեկտիվ
իրավունքը, որոշում է ոչ թե սուբյեկտիվ իրա-
վունքի բովանդակությունը, այլ դրա սոցիա-
լական նշանակությունը, օգտագործման
ոլորտը, այսինքն՝ դրա իրականացման և
պաշտպանության սահմանները»: ¹⁵

Տվյալ դեպքում գործ ունենք սուբյեկ-
տիվ իրավունքների իրացման պայմաննե-
րի, այլ ոչ թե իրավունքի չարաշահման
հետ: Այն դեպքում, եթե բաժնետիրոջ քվե-
արկությունը չէր կարող ազդել քվեարկու-
թյան արդյունքների վրա կամ բաժնետի-
րոջ իրավունքների խախտումներն էական
չեն, կամ որոշումը չի հանգեցրել բաժնետի-
րոջը վնաս պատճառելուն, դատարանը
մերժում է հայցի բավարարումը միայն այդ
հիմքով: Որպես իրավունքի չարաշահում՝
դատական պրակտիկան երբեմն դիտար-
կում է բաժնետիրական ընկերության գոր-
ծողությունը, որն արտահայտվում է քվե-
արկության վրա ազդելու ունակություն ու-
նեցող բաժնետիրոջը որևէ ձևական պատ-
ճառի հիման վրա ժողովին մասնակցու-
թյունը թույլ չտալը (օրինակ՝ անվանական
արժեթուղթ ունեցող անձի կողմից բաժնե-
տիրոջ կազմակերպական ձևի տեսակը
նշելիս թույլ տված սխալը՝ պայմանով, որ

Կորպորատիվ իրավունք

կապացուցվի, որ էմիտենտը տիրապետում էր բաժնետիրոջ վերաբերյալ անհրաժեշտ տեղեկատվությանը)¹⁶, այսինքն՝ այն դեպքերում, երբ դրա համար առկա են գործող օրենսդրությամբ նախատեսված հստակ հիմքեր:

Բացի վաղեմության կրճատված ժամկետից, կարծում ենք անհրաժեշտ է սահմանել նմանատիպ գործերի քննության արագացված կարգ, ընդ որում, կառավարման մարմինների որոշումների վիճարկման հետ կապված բոլոր կորպորատիվ վեճերի առնչությամբ, որպեսզի ապահովվի կորպորացիայի անդամների խախտված իրավունքների օպերատիվ պաշտպանությունը և վերացվի կորպորացիայի կառավարման մարմինների որոշումների իրավաբանական նշանակության անորոշությունը: Մենք կիսում ենք գրականության մեջ արտահայտված տեսակետը. «Մեր դատավարության բարոյության և ծայրահեղ դանդաղ լինելու պայմաններում նմանատիպ գործերի վերջնական որոշումը կարող է կայացվել միայն ընդհանուր ժողովի որոշումը կատարելուց հետո՝ մի քանի տարի անց, իսկ նման երկարատև ժամկետի ավարտից հետո որոշումը վերացնելու հնարավորություն նախատեսելը կհանգեցնի նույնքան անցանկալի հետևանքների բաժնետիրական ընկերության և երրորդ անձանց համար, ինչպես նաև շահագրգիռ անձանց ընդհանուր վաղեմության ժամկետում նմանատիպ հայցեր ներկայացնելու իրավունքի տրամադրմանը»:¹⁷ Նման իրավիճակն առկա է նաև ՀՀ-ում:

Հետաքրքրական է ՌԴ ԲԱԴ պլենումի N19 որոշման մեջ տրված բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի՝ օրենսդրության էական խախտումներով ընդունված որոշման հասկացությունը, որը ներկայացվել էր N4/8 որոշմամբ (կետ 9): ՌԴ ԲԱԴ պլենումի N19 որոշման 26-րդ կետի համաձայն՝ այն դեպքերում, երբ դատարանում քննվող վեճին մասնակցող կողմերը հայցով իրենց պահանջները կամ առարկությունները հիմնավորում են՝ հենվելով բաժնետերերի

ընդհանուր ժողովի որոշման վրա, ընդ որում, դատարանի կողմից հաստատվել է, որ տվյալ որոշումն ընդունվել է ընդհանուր ժողովի իրավասությունների խախտմամբ, ընդհանուր ժողովի անցկացման համար անհրաժեշտ քվորումի բացակայության պայմաններում կամ ժողովի օրակարգի մեջ չընդգրկված հարցերի վերաբերյալ որոշում է կայացվել, դատարանը պետք է ելնի նրանից, թե բաժնետերերից որևէ մեկի կողմից այն վիճարկվել է, թե ոչ, գնահատի նման որոշումը որպես իրավաբանական ուժ չունեցող և լուծի վեճը՝ առաջնորդվելով օրենքի նորմերով: Այսինքն՝ հիմքերի թվարկումը, որոնք կարող են հանգեցնել նշված իրավական հետևանքներին, սպառնիչ են:

Այնուհայտ է, որ նմանատիպ մոտեցումն իրավաչափ է, քանի որ այն սահմանափակում է դատական մարմինների հայեցողության հնարավորությունը: Միաժամանակ անհրաժեշտ է նշել, որ արդեն հիշատակված N90/14 որոշման 24-րդ կետը, որը կարգավորում է սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների նկատմամբ կիրառելի համաձայն իրավահարաբերությունները, չի պարունակում սպառնիչ թվարկում:

Հիմքերի թվարկման ամրագրումը, որոնց առկայության դեպքում (անկախ բողոքարկման փաստից) որոշումը համարվում է որպես իրավաբանական ուժ չունեցող, նպաստում է այն իրավական լուծմանը, երբ նման որոշումը վիճարկող բաժնետերերն իրենք են կողմ քվեարկել ժողովի ժամանակ: Անհրաժեշտ է նշել, որ տվյալ կանոնը չի կարող տարածվել բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի ցանկացած՝ բաժնետերերի իրավունքների խախտմամբ ընդունված որոշման վրա: Համապատասխանաբար, չի կարելի համաձայնել Մ. Վ. Տելյուկինայի դիրքորոշմանը, որը ենթադրում է, որ ՌԴ ԲԱԴ-ի N 19 որոշման 26-րդ կետում սահմանված է ընդհանուր կանոն այն մասին, որ եթե դատարանում քննվող վեճին մասնակցող կողմերը հենվում են բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի՝ խախտումներով ընդունված որոշման վրա,

ապա դատարանը պետք է նման որոշումը գնահատի որպես իրավաբանական ուժ չունեցող, և վեճերը լուծի՝ առաջնորդվելով օրենքի նորմերով՝ անկախ այն բանից, թե արդյոք ժողովի տվյալ որոշումը վիճարկվել է: Ընդ որում, հեղինակը հետևություն է անում այն մասին, որ չկա բաժնետերերի ժողովի որոշումն անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ ինքնուրույն պահանջ դատարան ներկայացնելու անհրաժեշտություն, եթե հայցի էությունն են կազմում ժողովի որոշման հետ կապված այլ պահանջները:¹⁸

Որոշ դեպքերում դատարանները կառավարման մարմինների որոշումները բողոքարկելու վերաբերյալ գործերը քննելիս որպես հայցի ապահովման միջոց արգելք էին դնում մինչև վեճն ըստ էության քննելն ընդհանուր ժողով անցկացնելու վրա,¹⁹ սակայն Ռուսաստանի Դաշնության Գերագույն դատարանի պլենումի՝ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» դաշնային օրենքը կիրառելիս ծագած հարցի վերաբերյալ հոկտեմբերի 10-ի 2001թ. N12 որոշումը²⁰ արգելեց նման պրակտիկան: Հետագայում նշված փաստաթղթի դրույթները զարգացվեցին Ռուսաստանի Դաշնության Բարձրագույն արբիտրաժային դատարանի պլենումի՝ «Արբիտրաժային դատարանների կողմից բաժնետերերի ընդհանուր ժողով անցկացնելու արգելքի հետ կապված ապահովման միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ հայտարարությունները քննելու պրակտիկայի մասին» հուլիսի 9-ի 2003թ. N11 որոշման մեջ:²¹ Նշված որոշման 2-րդ կետի համաձայն՝ դատարանը նաև չի կարող կիրառել ապահովման միջոցներ, որոնք փաստացի բաժնետերերի ընդհանուր ժողով անցկացնելու վրա արգելք դնել են նշանակում, այդ թվում նաև ընդհանուր ժողով գումարելու, բաժնետերերի ընդհանուր ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի ցուցակը կազմելու, ժողովն անցկացնելու համար տեղ հատկացնելու, քվեարկության համար քվեաթերթիկներ բաժանելու, օրակարգի հարցերով քվեարկության արդյունքների

վրա:

Ընդհանուր ժողովի որոշումը դատարանի կողմից անվավեր ճանաչելը ոչ միայն չի լուծում օրենքի պահանջների խախտմամբ անցկացված ժողովի արդյունքների գնահատման հետ կապված խնդիրները, այլ նաև առաջացնում է նորերը: Գլխավոր հարցը, որ ծագում է և չի ստանում հստակ պատասխան ոչ նորմատիվ իրավական ակտերում, ո՛չ դատական պրակտիկայում, կորպորացիայի անդամների ընդհանուր ժողովի որոշումն անվավեր ճանաչելու իրավական հետևանքների վերաբերյալ հարցն է:²²

Նշված հարցին պատասխանելու համար անհրաժեշտ է անդրադառնալ կորպորացիայի անդամների ընդհանուր ժողովի որոշման՝ որպես իրավաբանական փաստի իրավական բնույթին: Ն.Վ.Կոզլովայի կարծիքով՝ բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի՝ օրենքին և բաժնետիրական ընկերության կանոնադրությանը համապատասխան ընդունված որոշումը բազմակողմանի կորպորատիվ գործարք է, որի առանձնահատկությունն այն է, որ այն կարող է կորպորատիվ իրավունքներ և պարտականություններ առաջացնել բաժնետիրական ընկերության և բաժնետերերի համար նույնիսկ այն դեպքերում, երբ առանձին բաժնետերեր չեն մասնակցել գործարքի կնքմանը կամ դեմ են հանդես եկել դրա իրացմանը:²³

Սակայն այդ դեպքում, ինչպես արդարացիորեն նշել է Դ. Վ. Լոմակինը, անհրաժեշտ է նվազագույնը փոխել քաղաքացիաիրավական գործարքների վերաբերյալ մինչ օրս գիտական գրականության և նորմատիվ իրավական ակտերում գոյություն ունեցող պատկերացումը:²⁴

Առաջին՝ բազմակողմ կորպորատիվ գործարքի հայեցակարգից հետևում է, որ ընդհանուր ժողովի այս կամ այն որոշմանը դեմ քվեարկված կամ քվեարկության ժամանակ ձեռնպահ մնացած բաժնետերերը, այսինքն՝ ովքեր արտահայտել են բազմակողմ գործարքին չմասնակցելու իրենց

Կորպորատիվ իրավունք

կամքը, այնուամենայնիվ, հանդիսանում են մասնակից: Համապատասխանաբար, շարադրվածից հետևում է, որ նման դեպքում կորպորատիվ գործարքի առանձին մասնակիցների կամքը չունի որևէ նշանակություն դրա իրականացման համար:

Երկրորդ՝ այնքան էլ հասկանալի չէ, թե տվյալ դեպքում ինչպես են փոխառնչվում կամքի ձևավորման և կամքի արտահայտման գործընթացները: Ավանդաբար համարվում է, որ բաժնետերերի ընդհանուր ժողովը բաժնետիրական ընկերության կամքը ձևավորող մարմինն է: Համապատասխանաբար, ընդհանուր ժողովի որոշումը (օրինակ՝ գործարքին, որի կատարման մեջ առկա է շահագրգռություն, հավանություն տալու վերաբերյալ հարցը) կամքի ձևավորման արդյունքն է: Եթե տվյալ դեպքում ընդհանուր ժողովի որոշումը գործարք է, ապա անհասկանալի է, թե ինչպես ձևավորվեց ընկերության՝ այդ գործարքը կնքելու կամքը:

Նշված դատողությունների հիման վրա Ռ. Վ. Լոմակինը հետևություն է անում այն մասին, որ տվյալ դեպքում «գործարք» եզրույթի օգտագործումը կարելի է միայն բավարար աստիճանի պայմանականությամբ: «Ենթադրվում է, որ տվյալ դեպքում առավել նպատակահարմար է բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի որոշումը դիտարկել պարզապես որպես բաժնետիրական ընկերության կառավարման մարմնի ակտ, որն իր նշանակությամբ ավելի մոտ է Ռ.Վ. քաղ. օր-ի 8-րդ հոդվածի 1-ին կետի 8-րդ ենթակետով²⁵ նախատեսված իրավաբանական փաստերին»:²⁶

Ռ.Վ. դատական պրակտիկան մույնպես կորպորացիայի ընդհանուր ժողովի որոշումը չի դիտարկում որպես գործարք:²⁷

Ինչ վերաբերում է կորպորացիայի անդամների ընդհանուր ժողովի որոշումն անվավեր ճանաչելու հետևանքներին, ապա որքանով այն չի հանդիսանում գործարք, այդքանով չի կարելի ինքնաբերաբար համարել, որ այն չի առաջացնում իրավական հետևանքներ, բացառությամբ նրանցից,

որոնք կապված են դրա անվավերության հետ: Տվյալ դեպքում Ռ.Վ. քաղ. օր-ի 167-րդ հոդվածի 1-ին կետի և համապատասխանաբար ՀՀ քաղ. օր-ի 304-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջը՝ անվավեր գործարքը չի հանգեցնում իրավաբանական հետևանքների, բացառությամբ այն հետևանքների, որոնք կապված են գործարքի անվավերության հետ: Նման գործարքն անվավեր է կնքելու պահից, անալոգիայով կիրառումն անհրաժեշտ է դեռ հիմնավորել: Այսպես, գործերից մեկով Ռ.Վ. արբիտրաժային դատարանը, մերժելով բաժնետիրական ընկերության կառավարման մարմինների ակտերի անվավերության հետևանքները կիրառելու մասին պահանջը, այն հիմնավորեց նրանով, որ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» դաշնային օրենքի նորմերը և Ռ.Վ. քաղ. օր-ի նորմերը նման հետևանքների կիրառում չեն նախատեսում:²⁸ Այլ դեպքերում, ընդհակառակը, արբիտրաժային դատարանները ելնում էին նրանից, որ բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի անվավեր որոշման կատարման նպատակով կնքված պայմանագրերն անվավեր ճանաչելը անվավերության իրավական հետևանք է:²⁹ Ենթադրվում է, որ կորպորացիայի անդամների ընդհանուր ժողովի որոշման անվավերության հետևանքները պետք է որոշվեն յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքի համար՝ հաշվի առնելով գործի բոլոր հանգամանքները:³⁰ Հաշվի առնելով շարադրվածը՝ չի կարելի համաձայնել Ռ. Վ. Տելյուկինայի տեսակետին, որը ենթադրում է, որ դատական պրակտիկան ընդհանուր ժողովի որոշումների դեպքերում կիրառում է առաջին գործարքների մոդելը:³¹

Այսինքն՝ բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի, տնօրենների խորհրդի որոշումներն անվավեր ճանաչելը չի նշանակում նշված որոշման հիման վրա և ի կատարումն դրա ընդունված բոլոր գործարքների ինքնաբերաբար անվավերություն: Ինչպես իրավագիտորեն նշվել է գրականության մեջ, բաժնետերերի ժողովի որոշումների անվա-

վերության մասին կորպորատիվ վեճ քննե-
լիս արբիտրաժային դատարանը մեծամաս-
ամբ կանխորոշում է հաջորդող քաղաքա-
ցիաիրավական գործարքների վիճարկ-
ման հայցերի ելքը.³² Սակայն համապա-
տասխան գործարքների վավերության
հարցը, ընդհանուր կանոնի համաձայն,
քննվում է առանձին դատավարության շր-
ջանակներում, որոնց ընթացքում բաժնե-
տերերը՝ որպես հայցվոր, պետք է ապա-
ցուցեն, ի թիվս այլնի, որ նշված գործարքի
իրականացման արդյունքում խախտվել են
իրենց իրավունքները և օրինական շահերը:

Այսպիսով, կորպորատիվ իրավահա-
րաբերություններին կայունություն հաղոր-

դելու և կորպորատիվ իրավահարաբերու-
թյունների մասնակիցների շահերի պաշտ-
պանության տեսանկյունից ելնելով, անհ-
րաժեշտ է «Բաժնետիրական ընկերու-
թյունների մասին» օրենքով հստակեցնել
կառավարման մարմինների որոշումների
բազմակողմ գործարք հանդիսանալու կամ
չհանդիսանալու հանգամանքը, սահմանել
կառավարման մարմինների որոշումների
բողոքարկման վաղեմության հատուկ ժամ-
կետներ, ինչպես նաև նման որոշումների
անվավերության կիրառման հետևանքների
առանձնահատկությունները՝ հաշվի առնե-
լով կորպորատիվ իրավահարաբերությու-
նների բոլոր մասնակիցների շահերի հավա-
սարակշռման անհրաժեշտությունը:

1. **Այվախյան Վ.Չ.** Կորպորատիվ իրավահարաբերություննե-
րի առանձնահատկությունները, «Բանբեր Երևանի Համալսարանի»,
2011, N 134.3, էջ 27-38:
2. Անհրաժեշտ է ընդգծել, որ բաժնետիրական ընկերություննե-
րում (հաշվի առնելով «Արժեթղթերի շուկայի մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ
և «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 31-րդ
հոդվածներով սահմանված պահանջը բաժնետոմսերի բողոքարկման
բացառապես ոչ փաստաթղթային ձևի մասին), ինչպես նաև «Բաժ-
նետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 51-րդ հոդվածով
սահմանված ռեեստրը անձամբ վարելու արգելքը, կորպորատիվ
իրավահարաբերությունների գոյության վավերացումը (հաստատու-
մը) կապված է բաժնետիրական ընկերության և մասնագիտացված
կազմակերպության՝ ռեեստրավարի միջև պարտավորական հարա-
բերությունների հաստատման հետ, որն էլ իրականացնում է բաժնե-
տերերի ռեեստրի վարումը: Նախկինում, երբ բաժնետերերի ռեեստ-
րի վարումը հնարավոր էր հենց բաժնետիրական ընկերության կող-
մից, ապա տվյալ դեպքում պարտավորական հարաբերություններ
քննակամարար չեն ծագում և բաժնետիրոջ իրավունքների գոյության
վավերացումը (հաստատումը) տեղի էր ունենում կորպորատիվ իրա-
վահարաբերությունների շրջանակում:
3. http://www.nasdaqomx.am/am/cda_rules.htm.
4. «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք ՀՀ
ՊՏ 2001/34 (66), 06.11.01:
5. «Արժեթղթերի շուկայի մասին» ՀՀ օրենքի (ՀՀ ՊՏ
2007/53(577), 31.10.07 հոդ.1098) 196-րդ հոդվածի համաձայն՝ ան-
վավական արժեթղթի (իսկ բաժնետոմսերը նույն օրենքի 3-րդ հոդ-
վածի ուժով անվավական են) նկատմամբ սեփականության իրա-
վունքը փոխանցված է համարվում այն պահից, երբ Կենտրոնական
դեպոզիտարիայում կամ այլ պահառուի մոտ այն գրանցվում է գնոր-
դի (կամ նրա անվանատիրոջ) անունով:
6. **Մետևեա Յու. Ա.** Правовое положение акционера в
акционерном обществе. М., 1999, с. 124.
7. **Долинская В. В.** Акционерное право, основные
положения и тенденции. М., 2006, с. 280.
8. **Грибанов В. П.** Осуществление и защита гражданских
прав, с. 164, 166-167.
9. «Ժողովրդական ձեռնարկությունների մասին» ՌԿ օրենքի
6-րդ և 14-րդ հոդվածների համաձայն՝ ժողովրդական ձեռնարկու-
թյան կառավարման մարմինների մի շարք որոշումներ կարելի է բո-
ղոքարկել վերահսկիչ հանձնաժողով, որի որոշումները հանդիսա-
նում են վերջնական ժողովրդական ձեռնարկության կառավարման
մարմինների կողմից կատարման համար: Ընդ որում, վերահսկիչ
հանձնաժողովի որոշումներն իրենց հերթին կարող են վերանայվել
ընդհանուր ժողովի կողմից կամ բողոքարկվել դատարան:
10. **Руднев П. А.** Анализ прав и обязанностей акционе-
ров. М., 1927, с. 17.
11. Այսպես կոչված «վերաքննության իրավունքի» մասին
առավել մանրամասն տես **Тарасов А.Т.** «Учение об акционер-
ных компаниях» СТАТУТ. М., 2000, էջ 447-455:
12. ՀՀ ՊՏ 2005 (հաս. քող.), 05.12.05, հոդ. 1426:

13. Վճարել դատարանի թիվ ԵԷԿ/1246/02/09
քաղաքացիական գործով կայացված որոշում:
14. Комментарий к федеральному закону «Об акцио-
нерных обществах». Под ред. М.В.Телюкина. М., 2005 (пос-
татейный) с. 320.
15. **Грибанов В.П.** Осуществление и защита гражданских
прав. М., 2000, с. 63.
16. Հյուսիսկովկասյան շրջանի դաշնային արբիտրաժային
դատարանի №108-4625/2002 գործով որոշումը (ըստ «Консультант
Плюс» տեղեկատու իրավական համակարգի):
17. **Гусakovский П.Н.** Вопросы акционерного права. П.,
1915, с. 90.
18. Комментарий к федеральному закону «Об акцио-
нерных обществах». Под ред. М.В.Телюкина. М., 2005,
(постатейный) с. 315.
19. Մոսկվայի շրջանի դաշնային արբիտրաժային դատարա-
նի 2001թ. հունիսի 6-ի N ԿԳ-Ա 40/2621-01 որոշումը, 2001թ. N ԿԳ-
Ա41/5330-01 և այլն: // Բերվում է ըստ «Гарант» տեղեկատվական
իրավական համակարգի:
20. Российская газета, N202, 17.10.2001г.
21. ՌԿ Բարձրագույն արբիտրաժային դատարանի 2001թ. N 9
տեղեկագիր:
22. **Ломакин Д. В.** Очерки теории акционерного права
и практики применения акционерного законодательства, с.
156.
23. **Козлова Н. В.** Правосубъектность юридического лица
по российскому гражданскому праву: Автореф. дисс. ...
д-ра юрид. наук. М., 2004, с. 13.
24. **Ломакин Д. В.**, там же, с. 157.
25. ՌԿ քաղ. օր-ի 8-րդ հոդ. 1-ին կետի 8-րդ ենթակետի, ինչ-
պես նաև ՀՀ քաղ. օր-ի 8-րդ հոդ. 1-ին կետի 8-րդ ենթակետի համա-
ձայն՝ քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ ծա-
գում են նաև քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց այլ գոր-
ծողությունների արդյունքում:
26. **Ломакин Д. В.**, там же, с. 158.
27. Կենտրոնական շրջանի դաշնային արբիտրաժային դա-
տարանի 4 հոկտեմբերի 2005թ. N Ա09-8524/04-10 որոշումը, 12 օգոս-
տոսի 2005թ. N Ա54-496/2005// բերվում է ըստ «Консультант
Плюс» տեղեկատու իրավական համակարգի:
28. Մոսկվայի շրջանի դաշնային արբիտրաժային դատարա-
նի 16.12.2003թ. N ԿԳ-Ա40/9110-030 որոշում:
29. Մոսկվայի շրջանի դաշնային արբիտրաժային դատարանի
15.01.2004թ. N ԿԳ-Ա40/10832-03-1.2; 28.08.2000թ. N ԿԳ-Ա40/3859-
00 որոշումները:
30. **Ломакин Д. В.**, там же.
31. Комментарий к федеральному закону «Об акцио-
нерных обществах». Под ред. М.В.Телюкина. М., 2005 (пос-
татейный) с. 315.
32. **Добровольский В. И.** Проблемы корпоративного
права в арбитражной практике. М., 2006.

ՄԱՅԻՍ 2012 Ծ (154)

ՊԱՏԱԿԱՆ
ԻՆՖՈՐՄԱՑԻՍ
11

Գայանե ՄԱՐՈՒՔՅԱՆ

Իրավագիտության թեկնածու,

Երևանի պետական մանկավարժական համալսարանի

իրավագիտության դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի դասախոս

Գարիկ ՍԱՀԱԿՅԱՆ

**ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԴԱԴԱՐՄԱՆ ՀԱՏՈՒԿ ՀԻՄՔԵՐԸ,
ԿԱՐԳԸ ԵՎ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ**

Քաղաքացիական օրենսգիրքը «Պայմանագրի վերաբերյալ ընդհանուր դրույթներ» բաժնում առանձին կարգավորել է նաև պայմանագրի փոփոխման ու դադարման կարգն ու պայմանները, ինչպես նաև դրա հետևանքները: Պայմանագրի դադարման վերաբերյալ դրույթներ են նախատեսել նաև Սկզբունքներն ու ՈՒՆԻԴՐՈՒՄՆ:

Եթե ուսումնասիրենք պայմանագրի դադարման վերաբերյալ Քաղաքացիական օրենսգրքի նորմերը, ապա կտեսնենք, որ այնտեղ առկա է հստակ տարանջատում, որը վերաբերում է պայմանագրի դադարմանը ինչպես այն դեպքերին, երբ դա կատարվում է կողմերի փոխադարձ համաձայնությամբ, այնպես էլ այն դեպքերին, երբ դա կատարվում է կողմերից մեկի նախաձեռնությամբ, մասնավորապես՝ ՀՀ քաղ. օր. 466-րդ հոդվածի 1-ին կետի և ՌԳ քաղ. օր. 450-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ պայմանագրի փոփոխում կամ դադարում հնարավոր է կողմերի համաձայնությամբ, եթե այլ բան սահմանված չէ օրենքով կամ պայմանագրով: Ընդ որում «եթե այլ բան սահմանված չէ օրենքում կամ պայմանագրում» եզրույթն ինքնին արտահայտում է նորմի դիսպոզիտիվ բնույթը: Միևնույն ժամանակ կողմերին պայմանագրի փոփոխման կամ դադարման նախաձեռնությամբ օժտելը կարելի է բնութագրել որպես պայմանագրի ազատության սկզբունքի յուրատեսակ դրսևորում: Օրենքում նաև սահմանվում են այն դեպքերը, երբ պայմանագիրը կարող է

միակողմ փոխվել կամ լուծվել: Տվյալ դեպքում հիմքում դրվում է պայմանագրի էական խախտման փաստի առկայությունը: Նույնաբովանդակ դրույթ կա նաև Սկզբունքներում, որոնց 9:301 հոդվածի համաձայն՝ կողմը կարող է դադարեցնել պայմանագիրը, եթե մյուս կողմի չկատարումը կրում է էական բնույթ: Ընդ որում, այն հարցին, թե չկատարումը որ դեպքում կարող է համարվել էական, Սկզբունքները չի մանրամասնում: Հարցին իր հերթին անդրադառնում է ՈՒՆԻԴՐՈՒՄՆ, որի 7.3.1 հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ չկատարումն էական համարվելու հիմքում դրվում են հետևյալ համաձայնությունները՝

- արդյոք չկատարումն էապես անդրադարձել է կողմի այն սպասելիքների վրա, որոնք նա ուներ պայմանագիրը կնքելիս.
- արդյոք պայմանագրով սահմանված և չկատարված պարտավորությունները կրում են էական բնույթ.
- արդյոք չկատարումը պատահական, թե նպատակամղված գործողություն է.
- արդյոք չկատարող կողմն էական վնաս չէր կրել կատարմանը նախապատրաստվելիս, եթե պայմանագիրը դադարի:

Ինչպես տեսնում ենք, ՈՒՆԻԴՐՈՒՄՆ հարցի նկատմամբ դրսևորել է ծայրաստիճան լրջություն՝ համապարփակ կերպով սահմանելով այն հարցերի շրջանակը, որոնք կարող են վերաբերել պայմանագրային հարաբերություններում էական խախտումների բացահայտմանը: Այս հարցին ներպետական օրենսդրությունն անդրա-

ՄԱՅԻՍ 2012 5 (154)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Ի շխանակություն

դառնում է ընդամենը մեկ հոդվածի մեկ պարբերության շրջանակներում՝ 466-րդ հոդվածի 2-րդ կետով սահմանելով, որ էական է ճանաչվում կողմերից մեկի թույլ տված պայմանագրի խախտումը, որը հանգեցնում է մյուս կողմի համար այնպիսի վնասի, որը զգալիորեն գրկում է վերջինիս այն բանից, ինչ նա իրավունք ուներ ակնկալել պայմանագիրը կնքելիս: Մինչդեռ, ՈՒՆԻԴՐՈՒԱՆ նախատեսում է հարցի առավել ընդլայնված կարգավորում՝ փորձելով պաշտպանել ոչ միայն նախաձեռնողի, այլ նաև պայմանագրային պարտավորություն խախտած կողմի շահերը: Հարկ ենք համարում նշել, որ հարցի նկատմամբ նման ընդլայնված մոտեցման դրսևորումը կարելի է միանշանակ գնահատել որպես ընդունելի, ինչն իր անդրադարձն է ունենում պայմանագրային հարաբերությունների կայուն հիմքերով հաստատման և դրանց հետագա դինամիկ զարգացման վրա:¹ Սակայն, ինչպես արդարացիորեն նշել է Ա.Մ. Հայկյանցը, ՈՒՆԻԴՐՈՒԱՍ սկզբունքները չպետք է դիտարկել որպես կատարյալ համակարգ, որտեղ, իբրև բոլոր հարցերն ունեն պատասխաններ²: Ամփիճելի է այն, որ սույն փաստաթուղթը պարունակում է պայմանագրային հարաբերությունների համապարփակ կարգավորում նախատեսող մի շարք առանցքային հարցերի պատասխաններ, որոնք, ըստ մեզ, համարվում են ընդունելի և կարող են հիմք հանդիսանալ նաև գործարար առավել առողջ միջավայրի գոյության համար: Պայմանագրային հարաբերությունների կարգավորման ձևաչափում առանձնահատուկ նշանակություն ունեն նաև եվրոպական սկզբունքները, որոնք ևս իրենցում պարունակում են այնպիսի մեխանիզմներ, որոնց ներմուծումը ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրություն կարող է նպաստել առավել բարենպաստ գործարար միջավայրի ստեղծմանը³:

Անդրադառնալով Սկզբունքներով հարցին տրված իրավական կարգավորման առանձնահատկություններին՝ հարկ է նշել, որ Սկզբունքները նաև հնարավորություն են

ընձեռում լուծել պայմանագիրը կատարման կետանցի դեպքում, մասնավորապես, 9:301 հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ եթե կողմը թույլ է տվել պայմանագրային պարտավորությունների կատարման կետանց, ապա մյուս կողմը կարող է հանդես գալ պայմանագրի լուծման նախաձեռնությամբ: Նշենք, որ ոչ ՀՀ, ոչ ՈՒՎ օրենսդրությունները պայմանագրային հարաբերությունները կարգավորման ենթարկող ընդհանուր մասի նորմերում նման դրույթ չեն սահմանում՝ դա թողնելով հատուկ մասում առանձին բնույթի պայմանագրերին վերաբերող նորմերին: Քննարկվող ինստիտուտի նկատմամբ հետաքրքրական մոտեցում է ցուցաբերում Գերմանիայի քաղ. օր-ը, մասնավորապես, Գերմանիայի քաղ. օր. 354-րդ հոդվածի համաձայն՝ եթե պայմանագրով կատարման ենթակա պարտավորությունները վերաբերում են ապրանքի փոխանցմանը, ապա պայմանագրով սահմանված ժամկետի ավարտի պահով ապրանքի մեծամասնությունը հանձնված լինելու փաստի ապացուցման դեպքում մյուս կողմը կարող է սահմանել ողջամիտ ժամկետ՝ ամբողջ խմբաքանակի հանձնման համար, միևնույն ժամանակ հայտնելով, որ հակառակ դեպքում ինքը չի ընդունի կատարումը: Գերմանիայի քաղ. օր-ը կարգավորում է նաև այն պայմանագրերի լուծման հարցը, որոնցում կատարման ժամկետ չի սահմանվում: Ըստ 355-րդ հոդվածի՝ եթե պայմանագրում կատարման ժամկետ սահմանված չէ, ապա կողմը կարող է սահմանել ողջամիտ ժամկետներ կատարման համար: Ընդ որում, նա կորցնում է պայմանագրի լուծման նախաձեռնությամբ հանդես գալու իր իրավունքից սահմանված պայմանը խախտելու դեպքում: Կարծում ենք, որ պայմանագրային հարաբերությունների օրենսդրական կարգավորման ոլորտում նման ընդլայնված կարգավորումն առավելագույնս է նպաստում պայմանագրային հարաբերությունների դինամիկ զարգացմանը:

ՀՀ քաղ. օր. 466-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ պայմանագիրը լրիվ կամ մասնակի կատարելուց միակողմանի հրաժար-

Քաղաքացիական իրավունք

վերու դեպքում, եթե պայմանագրից հրաժարվելը թույլատրվում է օրենքով կամ կողմերի համաձայնությամբ, պայմանագիրը համապատասխանաբար համարվում է լուծված կամ փոփոխված: Պայմանագրի միակողմ լուծման օրենսդրական նորմի առանձնահատկությունն այն է, որ այն ըստ էության հնարավորություն է տալիս կատարել պայմանագրի միակողմ լուծում կամ փոփոխել պայմանագիրն առանց կոնտրագենտի համաձայնության:

Պայմանագրի լուծման վերաբերյալ Սկզբունքներում ամրագրված նորմերի շարքում առկա է նաև նորմ, որը վերաբերում է այն պայմանագրերի լուծմանը, որոնց համար սահմանված է մաս առ մաս կատարում: Ըստ 9:302 հոդվածի, եթե պայմանագիրը ենթակա է կատարման մաս առ մաս, և այն մասի նկատմամբ, որի նկատմամբ հանդիսակա կատարումը կարող է բաժանվել մասերի, առկա է չկատարում, սպասուժած կողմը կարող է դիմել պայմանագրի համապատասխան մասը լուծելու առաջարկով: Նա կարող է լուծել պայմանագիրն ամբողջությամբ միայն այն պարագայում, երբ չկատարումն էական է: Այստեղ ևս հարկ ենք համարում նշել մեր օրենսդրության բացն այն առումով, որ նախատեսված չէ նորմ մաս առ մաս կատարման ենթակա պայմանագրերի լուծման մասին, ինչն ունի մեծ կարևորություն՝ հաշվի առնելով պայմանագրային հարաբերությունների դինամիկ զարգացումը, ինչպես նաև մնանստիպ պայմանագրերի առկայության հնարավորությունը:

Պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման վերաբերյալ օրենսդրական կարգավորման շրջանակներում արժարժվել են նաև հանգամանքների էական փոփոխության հիմքով պայմանագրի փոփոխման ու լուծման խնդիրները: ՀՀ քաղ. օր. 467-րդ հոդվածի համաձայն՝ հանգամանքների, որոնցից ելել էին կողմերը պայմանագիրը կնքելիս, էական փոփոխությունը հիմք է պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման համար, եթե այլ բան նախատեսված չէ պայմանագրով կամ չի բխում դրա էություն-

նից: Նույն հոդվածի երկրորդ պարբերությունում փորձ է արվել որոշակիորեն պարզաբանել, թե որ դեպքերում հանգամանքների փոփոխությունը կարող է համարվել էական, մասնավորապես, սահմանվել է, որ հանգամանքների փոփոխությունը կարող է համարվել էական, եթե դրանք այնքան են փոխվել, որ եթե կողմերը կարողանային դա կանխատեսել, նրանց միջև կկնքվեր էականորեն տարբեր պայմաններով պայմանագիր կամ ընդհանրապես պայմանագիր չէր կնքվի: Նշենք, որ ոչ Սկզբունքները, ոչ ՌԻՆԻԳՐՈՒԱՆ այս հարցին անդրադարձ չեն կատարել: Փոխարենը պայմանագրի լուծման այս հիմքին բավականին մանրամասն անդրադարձ է կատարել Վիեննայի «Սիջազային պայմանագրերի մասին» Կոնվենցիան: Կոնվենցիայի 62-րդ հոդվածի համաձայն՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ հանգամանքների էական փոփոխությունը զգալիորեն փոփոխության է ենթարկում պայմանագրային հարաբերության սուբյեկտների փոխհարաբերությունները կամ այդ հանգամանքները կազմել են պայմանագրային հարաբերության հիմքը, կողմն իրավունք չունի, հղում կատարելով սույն հանգամանքին, հանդես գալ պայմանագրի լուծման նախաձեռնությամբ: Փաստորեն, Կոնվենցիան հստակ սահմանում է 2 դեպք, երբ հանգամանքների փոփոխությունը կարող է համարվել էական և հիմք հանդիսանալ պայմանագրի լուծման համար: Հոդվածն ամրագրելով միջազգային իրավունքի հիմքում ընկած կարևորագույն սկզբունքը՝ rebus sic stantibus (հանգամանքների արմատական փոփոխություն), միևնույն ժամանակ հստակ սահմանում է այն իրավական հիմքը, որի առկայությունը հնարավորություն կտա սկզբունքին գործել: Այստեղ, հարկ ենք համարում անդրադառնալ միջազգային իրավունքում սույն հարցի շուրջ ծավալված վեճերին առ այն, արդյոք rebus sic stantibus-ը չի խաթարում միջազգային իրավունքի այնպիսի jus cogens սկզբունքի էությունը, ինչպիսին է pacta sunt servanda-ն (պարտավորությունները ենթակա են կատարման): Ծագած հարցի վերաբերյալ իր

Քաղաքացիական իրավունք

մոտեցումն է առաջ քաշում պրոֆեսոր S.Էլայետը՝ նշելով, որ երկու սկզբունքներն էլ միջազգային իրավունքի հիմնարար սկզբունքներ են և փոխադարձաբար լրացնում են միմյանց:⁴ Գիտական գրականության մեջ քննարկվող հիմնախնդիրն ուսումնասիրության է ենթարկվել նաև rebus sic stantibus սկզբունքի պատմական զարգացման օրինաչափությունների ուսումնասիրման համատեքստում: Հունգարացի պրոֆեսոր Դ.Հարասին, իր «Միջազգային պայմանագրի որոշ հիմնախնդիրներ» աշխատության մեջ, վերլուծության ենթարկելով rebus sic stantibus-ը և դրա պատմական զարգացման օրինաչափությունները, նշում է, որ դրա կիրառությունն անթույլատրելի է սահմանային պայմանագրերի նկատմամբ:⁵ Միջազգային իրավական գրականությունը, շարունակելով հարցի շուրջ քննարկումները, նաև սահմանում է հինգ պայման, որոնց դեպքում պայմանագիրը կարող է լուծվել հանգամանքների էական փոփոխության հիմքով: Դրանք են՝

- պետք է տեղի ունենա պայմանագրի կնքման ժամանակ գոյություն ունեցած հանգամանքների էական փոփոխություն,

- հանգամանքները, որոնց փոփոխության մասին խոսվում է հողվածում, չպետք է հայտնի լինեն կողմերին,

- հանգամանքները, որոնք ենթարկվել են փոփոխության, պետք է կազմած լինեն կողմերի պայմանագրային հարաբերության հիմքը,

- որպեսզի քննարկվող հիմքով պայմանագրի լուծումը համարվի օրինական, անհրաժեշտ է, որ այն հանգամանքները, որոնք ենթարկվել են փոփոխության, իրենց անմիջական անդրադարձն ունեցած լինեն պայմանագրով սահմանված, սակայն դեռևս չկատարված պարտավորությունների վրա,

- հանգամանքների էական փոփոխման հիմքով պայմանագրի լուծումը վերաբերում է միայն այն պայմանագրային պարտավորություններին, որոնք դեռևս չեն կատարվել:

Այստեղ հարկ ենք համարում նշել, որ

հիշատակված հանգամանքների իրական առկայությունը ոչ թե մեխանիկորեն հանգեցնում է պայմանագրի լուծմանը, այլ հիմք է տալիս կողմին հանդես գալ լուծման նախաձեռնությամբ:⁶

ՀՀ քաղ. օր. 467-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ եթե կողմերը համաձայնության չեն հասել պայմանագիրն էականորեն փոփոխված հանգամանքներին համապատասխանեցնելու կամ դրա լուծման հարցում, ապա պայմանագիրը կարող է լուծվել, իսկ սույն հոդվածի 4-րդ կետում նախատեսված հիմքով՝ շահագրգիռ կողմի պահանջով փոփոխվել դատարանով՝ հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

- պայմանագիրը կնքելիս կողմերը ելել են այն բանից, որ հանգամանքների նման փոփոխություն տեղի չի ունենա,

- հանգամանքների փոփոխությունն առաջացել է այնպիսի պատճառներով, որոնք շահագրգիռ կողմը չէր կարող հաղթահարել դրանք ծագելուց հետո՝ պայմանագրի բնույթով և շրջանառության պայմաններով նրանից պահանջվող շրջահասցություններ և հոգատարությամբ,

- պայմանագրի կատարումն առանց դրա պայմանների փոփոխման այնքան կխախտեր կողմերի՝ պայմանագրին համապատասխանող գույքային շահերի հարաբերակցությունը և շահագրգիռ կողմին այնպիսի վնաս կպատճառեր, որը նրան զգալի չափով կզրկեր այն բանից, որին նա իրավունք ուներ հավակնել պայմանագիր կնքելիս,

- գործարար շրջանառության սովորույթից կամ պայմանագրից չի բխում, որ հանգամանքների էական փոփոխության ռիսկը կրում է շահագրգիռ կողմը:

Փաստորեն, հանգամանքների էական փոփոխությունը պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման հիմք կարող է լինել միայն այն դեպքում, երբ պայմանագրով այլ բան սահմանված չէ, կամ չի բխում պայմանագրի էությունից, այն էլ միայն հիշատակված պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում:

Քաղաքացիական իրավունք

Անդրադառնալով եվրոպական երկրների օրենսդրություններին՝ հարկ ենք համարում նշել, որ ինչպես ցույց է տալիս Ֆրանսիայի և Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսդրությունների պարզ ուսումնասիրությունը, այնտեղ պայմանագրի լուծումը կամ փոփոխումը հանգամանքների էական փոփոխման կամ պայմանների էական խախտման հիմքով նախատեսված չէ: Դրա փոխարեն կարելի է ենթադրել, որ կատարման կետանցի առկայության դեպքում պայմանագրի միակողմ լուծումը հենց վերաբերում է պայմանագրի պայմանների էական խախտման հիմքով լուծմանը, քանի որ պայմանագիրը ենթադրում է ստանձնած պարտավորությունների պատշաճ կատարում, ինչն իր մեջ ներառում է նաև պարտավորությունների կատարում սահմանված ժամկետում:

Պայմանագրի լուծմանը վերաբերող նորմերի շարքում Սկզբունքները 9:303 հոդվածով սահմանել են, որ կողմը կարող է լուծել պայմանագիրը՝ մյուս կողմին այդ մասին պատշաճ ծանուցելով: Ընդ որում, հիշատակված հոդվածի համաձայն՝ կողմը կորցնում է իր հնարավորությունը հանդես գալ այդ նախաձեռնությամբ, եթե ողջամիտ ժամկետում մյուս կողմին չի ուղարկել լուծման մասին ծանուցումն այն պահից սկսած, երբ իմացել է կամ պարտավոր էր իմանալ չկատարման մասին: Եթե կատարման համար սահմանված է ժամկետ, ապա կողմը չի կարող հանդես գալ լուծման նախաձեռնությամբ, մինչև սահմանված ժամկետի լրանալը: Եթե, այնուամենայնիվ, տուժող կողմը գիտեր կամ հիմքեր ուներ իմանալու, որ մյուս կողմը շարունակելու է կատարումը ողջամիտ ժամկետներում և անհիմն կերպով չի ծանուցում մյուս կողմին այն մասին, որ այլևս չի ընդունելու կատարումը, ապա կորցնում է պայմանագրի լուծման նախաձեռնությամբ հանդես գալու իր իրավունքը, եթե մյուս կողմը փաստորեն կատարել է պայմանագիրը ողջամիտ ժամկետներում: Եթե մինչև կատարման ժամկետի լրանալը մյուս կողմին պարզ է դառնում, որ առկա է լինելու լուրջ չկատարում, ապա նա իրա-

վունք ունի դադարեցնել պայմանագիրը:

ՈՒՆԻԴՐՈՒՄՆԵՆ և անդրադառնում է պայմանագրի լուծմանը վերաբերող հարցերում կողմի ծանուցման խնդրին: 7.3.2 հոդվածում մասնավորապես ասվում է. «Կողմը պայմանագիրը լուծելու իր իրավունքը կարող է իրականացնել՝ այդ մասին պատշաճ ծանուցելով: Եթե կատարումն իրականացվել է կետանցով կամ կատարվել է պայմանագրի պայմաններին ոչ համապատասխան, ապա շահագրգիռ կողմը կորցնում է սույն հոդվածով իրեն վերապահված իրավունքները, եթե ողջամիտ ժամկետներում մյուս կողմին չի ծանուցել այն պահից սկսած, երբ իմացել է կամ պարտավոր էր իմանալ առաջարկվող կատարման կամ ոչ պատշաճ կատարման մասին: Եթե մինչև ժամկետի լրանալը մյուս կողմը հիմնավոր հիմքեր ունի ենթադրելու, որ թույլ է տրվելու լուրջ չկատարում, ապա իրավունք ունի լուծել պայմանագիրը»: Ինչպես տեսնում ենք, քննարկվող խնդրում թե՛ Սկզբունքները, թե՛ ՈՒՆԻԴՐՈՒՄՆԵՆ գնացել են նույն ուղով:

Գերմանիայի քաղ. օր-ը և անդրադառնում է պայմանագրի լուծման ժամանակ կատարվող ծանուցման հարցին, մասնավորապես, ըստ 349-րդ հոդվածի՝ պայմանագրի լուծումը կարող է կատարվել մյուս կողմին այդ մասին պարտադիր ծանուցելուց հետո միայն: Նշենք, որ Գերմանիայի քաղ. օր-ն անդրադառնում է նաև այն հիմքերին, երբ պայմանագրի լուծումը կարող է համարվել օրինական, երբ կողմը կարող է կորցնել այդ իրավունքը: Ի դեպ, այս հարցին անդրադարձ չի կատարվել ո՛չ ՀՀ, ո՛չ ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքերում: Ըստ Գերմանիայի քաղ. օր. 350-րդ հոդվածի՝ կողմը չի կորցնում պայմանագրի լուծման իրավունքը, եթե ապրանքի հանձնմանը վերաբերող պայմանագրում կողմերի կամքից անկախ հանգամանքներով տեղի է ունեցել հանձնման ենթակա ապրանքի կորուստ: Միևնույն ժամանակ, եթե պայմանագրի լուծմանը պետք է հաջորդի համապատասխան տույժի վճարումը, ապա կողմի արած հայտարարությունը չի կարող իրավական ուժ ստանալ մինչև համապատասխան տույ-

ժի վճարումը: Գերմանիայի քաղ. օր-ն անդրադառնում է նաև այն դեպքին, երբ կողմը լուծման իրավունք չունի, մասնավորապես, ըստ 352-րդ հոդվածի՝ կողմը կորցնում է պայմանագրի լուծման իրավունքը, եթե ի կատարումն պայմանագրային պարտավորությունների նրան հանձնված գույքը նրա կողմից ենթարկվել է վերափոխման և ներկայացվել որպես այլ իր: Այս խնդրի կարգավորման համատեքստում ՈՒՆԻԳՐՈՒԱՆ սահմանել է ևս մեկ նորմ, ինչը մեր գնահատմամբ դիտարկվում է որպես պայմանագրային հարաբերությունների կայունությունն ապահովող լրացուցիչ երաշխիք, մասնավորապես, 7.3.4 հոդվածի համաձայն՝ կողմը, որը հիմնավորապես գտնում է, որ մյուս կողմից կարող է դրսևորվել էական չկատարում, կարող է նրանից վերցնել պատշաճ կատարման մատչելի ողջամիտ ժամկետներում, ապա դադարեցնել պայմանագիրը: Այս առումով բավականին հետաքրքիր մոտեցում է ցուցաբերել Ֆրանսիայի քաղ. օր-ը: Եթե ՈՒՆԻԳՐՈՒԱՆ նախատեսում է պարտատիրոջ կողմից ներկայացված պահանջի հիմքով պարտապահի կողմից հավաստագրի հանձնումը, ապա Ֆրանսիայի քաղ. օր-ը 1226-րդ հոդվածով սահմանում է, որ կողմն ինքն իր նկատմամբ սահմանում է պատժամիջոց: Իսկ ըստ 1229-րդ հոդվածի՝ պարտապահը գրավոր կերպով կարող է սահմանել նաև տույժի այն չափը, որը նա կմուծի, եթե չկատարի սահմանված պարտավորությունը, իսկ եթե ստանձնած պարտավորությունը կարող է կատարվել մասերով, ապա դատարանը կարող է մեղմել կամ նվազեցնել պարտապահի կողմից իր հանդեպ նշանակված տույժի չափը, եթե համապատասխան մասը պատշաճ կատարելուց հետո թույլ է տվել մյուս մասի անպատշաճ կատարում: Ինչպես տեսնում ենք, միայն Ֆրանսիայի քաղ. օր-ն է, որ փոքր-ինչ ներառել է ՈՒՆԻԳՐՈՒԱՅԻ նորմի պայմանը: Զննարկվող խնդրի կարգավորման հարցում, սակայն, ՀՀ օրենսդիրը ցուցաբերել է սահմանափակ մոտեցում: 468-րդ հոդվածի

2-րդ կետի համաձայն՝ կողմը կարող է պայմանագրի լուծման մասին պահանջը ներկայացնել դատարան, պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման մասին առաջարկի վերաբերյալ մյուս կողմի մերժումն ստանալուց կամ այդ առաջարկում նշված ժամկետում պատասխան չստանալուց հետո միայն, իսկ դրա բացակայության դեպքում՝ 30-օրյա ժամկետում: Այսինքն՝ պայմանագրի լուծման մասին մյուս կողմին ծանուցելու պարտավորությունը, թեկուզ անուղղակի, այնուամենայնիվ ամրագրվել է նաև ՀՀ քաղ. օր-ում: Սակայն ակնհայտ է, որ համապատասխան խնդրի կարգավորման ժամանակ բաց են մնացել մի շարք հարցեր, մասնավորապես, ինչպես վարվել այն դեպքում, երբ կողմը շարունակում է կատարումը՝ չնայած մյուս կողմն արդեն կորցրել է կատարման նկատմամբ իր հետաքրքրությունը, կամ այն դեպքում, երբ պայմանագրում սահմանված ժամկետը դեռ չի ավարտվել, սակայն մյուս կողմին արդեն իսկ պարզ է դառնում, որ առկա է լուրջ խախտում: Այստեղ հարց է ծագում՝ արդյոք թողնել այդ պայմանագիրը շարունակելի, թե հանդես գալ լուծման նախաձեռնությամբ: Տվյալ դեպքում առաջանում է լուրջ հիմնախնդիր, ինչը երկուստեք իր բացասական անդրադարձն է ունենում պայմանագրային հարաբերությունների սուբյեկտների շահերի վրա: Թերևս ճիշտ և ընդունելի կլինեք, որ օրենքը կողմին հնարավորություն տաք լուծել պայմանագիրն անգամ այն դեպքում, երբ պայմանների էական խախտումը թեկուզ և դեռևս ակնհայտ չէ, սակայն կողմն ունի այդ կապակցությամբ իրական և հիմնավոր կասկած: Տվյալ պարագայում և կնախատեսվի գործում մեխանիզմ կատարող կողմի գույքային շահերի պաշտպանության համար և կպաշտպանվեն պայմանագրային հարաբերության սուբյեկտների շահերը, քանի որ բնականաբար, կատարումը գուժակցվում է որոշակի գույքային միջոցների ծախսումներով, իսկ նման հնարավորության ընձեռումը հնարավորություն կստեղծեր կողմին, պայմանագիրը լուծելով, նաև

Քաղաքացիական իրավունք

վնաս չհասցնել մյուս կողմին:

Պայմանագրի լուծման կարգին անդրադառնալով՝ ՀՀ քաղ. օր. 468-րդ հոդվածը նշում է, որ պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման համաձայնությունը կնքվում է այն ձևով, ինչ ձևով պայմանագիրը, եթե այլ բան չի բխում օրենքից, այլ իրավական ակտից կամ գործարար շրջանառության սովորույթից: Ու՛ր օրենսդիրը ևս գնացել է նույն ուղով՝ 452-րդ հոդվածի 1-ին կետում սահմանելով նույնաբովանդակ կանոն: Սիւնույն ժամանակ նշենք, որ ինչպես երևում է օրենքի ձևակերպումից, այն կրում է դիսպոզիտիվ բնույթ, փաստորեն հնարավոր է, որ օրենքից կամ գործարար շրջանառության սովորույթից բխի այլ բան, ինչն էլ անմիջականորեն կհանգեցնի համապատասխան կանոնի կիրառմանը: Որպես օրինակ նշենք, որ ՀՀ քաղ. օր. 516-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ եթե մանրածախ առուծախի համար սահմանված է ապրանքի համար նախապես վճարել, ապա պայմանագրով սահմանված ժամկետում նախապես չվճարելը համարվում է գնորդի կողմից պայմանագրի կատարումից հրաժարում, եթե պայմանագրով այլ բան սահմանված չէ: Չնայած նորմն ունի դիսպոզիտիվ բնույթ և կարող է գործել, եթե պայմանագրով այլ բան սահմանված չէ, այնուամենայնիվ այն պայմանագրի կատարումից հրաժարման հիմքում դնում է սահմանված ժամկետի խախտումը: ՀՀ քաղ. օր. 469-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ պայմանագիրը լուծելիս կողմերի պարտավորությունները դադարում են: Պայմանագիրը փոփոխելիս կողմերի պարտավորությունները փոփոխվում են՝ ըստ պայմանագրի: Այսինքն, կարելի է ասել, որ պայմանագրային պարտավորությունները հետևում են գործող պայմանագրի ճակատագրին՝ փոփոխության են ենթարկվում կամ դադարում պայմանագրին գուզրնթաց:⁷ Անդրադառնալով պայմանագրի լուծման հետևանքներին՝ Սկզբունքները նշում են, որ պայմանագրի լուծումը կողմերին ազատում է պայմանագրով սահմանված, սակայն դեռևս չկատարված պարտավորությունների կատարումից: Նույն ուղով է

գնացել նաև ՈՒՆԻԴՐՈՒՄՆ՝ 7.3.5 հոդվածով սահմանելով, որ պայմանագրի լուծումը կողմերին ազատում է սահմանված, բայց դեռևս չիրագործված պարտավորություններից: Սակայն նորմն անդրադարձ է կատարում նաև այլ հարցերի, մասնավորապես, պայմանագրի լուծումը կողմին չի ազատում չկատարման արդյունքում պատճառված վնասների փոխհատուցման պարտավորությունից և չի տարածվում վեճերի ընդհանուր լուծման համար կարգ սահմանող նորմերի վրա: Նշենք, որ ոչ ՀՀ, ոչ ՈՒՄՈՒՄ օրենսդրությունը չեն անդրադարձել քննարկվող հարցին այսչափ մանրամասնորեն: ՀՀ քաղ. օր. 469-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ պայմանագիրը համարվում է լուծված, եթե համապատասխան գործողության կատարման համար բավարար է կողմերի համաձայնությունը, իսկ դատական կարգով վիճարկման դեպքում՝ դատարանի վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելու պահից: Սկզբունքներում առկա մոտեցումը, մեր կարծիքով, ընդունելի է այնքանով, որ պայմանագրային հարաբերության սուբյեկտները կարող են սահմանել վեճերի լուծման այլ կարգ ու պայմաններ, ինչը ոչ միշտ կարող է նույնական լինել այն ձևին, որը կիրառելի է ընդհանրապես, նման պայմանների բացակայության դեպքում: Իսկ այս պարագայում, բացառված չեն նաև դեպքերը, երբ սահմանված ընդհանուր ձևի կիրառումն ինչ-որ ձևով իր անդրադարձն ունենա կողմերի իրավունքների պաշտպանության գործուն մեխանիզմների ձևավորման վրա:

ՀՀ քաղ. օր. 469-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ կողմերն իրավունք չունեն պահանջել վերադարձնելու այն, ինչը կատարել են պարտավորությամբ մինչև պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման պահը, եթե այլ բան սահմանված չէ օրենքով կամ կողմերի համաձայնությամբ: Սույն նորմը կրում է դիսպոզիտիվ բնույթ, քանի որ որոշ դեպքերում օրենքը կարող է նաև սահմանել, որ պայմանագրով կատարվածը ենթակա է վերադարձման, մասնավորապես, ըստ 432-րդ հոդվածի 2-րդ կետի՝ կատարման անհնարինության դեպքում, որը ծագել է պարտա-

տիրոջ մեղքով, նա չի կարող պահանջել պայմանագրով իր կատարածը: Այսինքն, կարելի է եզրակացնել, որ եթե կատարման անհնարինությունն առաջացնող հանգամանքները ծագեն պարտապանի մեղքով, ապա կատարածը հետ պահանջելու հնարավորություն, այնուամենայնիվ կստեղծվի: Քանի որ սույն կետի կանոնը ևս կրում է դիսպոզիտիվ բնույթ, ուստի կարող է պարտավորության կողմերը սահմանեն այլ կարգ: Այս առումով հետաքրքիր կարելի է համարել Սկզբունքների մոտցումը: Ըստ 9:307 հոդվածի՝ պայմանագրի լուծումից հետո կողմը կարող է հետ ստանալ կատարման համար տրամադրված վճարները, եթե կատարում տեղի չի ունեցել կամ տեղի է ունեցել ոչ պատշաճ: 9:308 հոդվածի համաձայն՝ եթե կատարումը վերաբերում է գույքի հանձնմանը, ապա գույք ստացած կողմը, որը սահմանված կարգով չի կատարել վճարումը, պետք է հետ վերադարձնի գույքը: Այս առումով ՈՒՆԻԴՐՈՒՄՆ նաև նախատեսում է այն դեպքերը, երբ հանձնումը բնեղենով անհնարին է: Տվյալ դեպքում, ըստ 7.3.6 հոդվածի՝ կողմը պարտավորվում է կատարել համապատասխան գումարային փոխհատուցում: Նույնն է սահմանվում նաև Սկզբունքների 9:309 հոդվածում:

ՀՀ քաղ. օր-ը պայմանագրի լուծման արդյունքում վնասների փոխհատուցման

պարտավորության կատարումն անմիջական կախվածության մեջ է դնում պայմանագրային պարտավորությունների էական խախտումներից: Ըստ 469-րդ հոդվածի 5-րդ կետի, եթե պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման համար հիմք են ծառայել կողմերից մեկի թույլ տված պայմանագրի էական խախտումները, մյուս կողմն իրավունք ունի պահանջել հատուցելու պայմանագրի փոփոխմամբ կամ լուծմամբ պատճառված վնասները: Իսկ ՈՒՆԻԴՐՈՒՄՆ պատճառված վնասների հատուցման հիմքում դնում է ցանկացած չկատարում, մասնավորապես, ըստ 7.4.1 հոդվածի՝ ցանկացած չկատարում հիմք է տալիս կողմին պահանջել դրա արդյունքում պատճառված վնասների հատուցում:

Ելնելով այն հանգամանքից, որ օրենսդիրը հնարավոր է համարում պայմանագրի լուծումը ոչ միայն դատական կարգով, այլ նաև կողմերի փոխադարձ համաձայնությամբ, կամ կատարումից միակողմ հրաժարվելու դեպքում, կարելի է եզրակացնել, որ կողմը կարող է չկատարմամբ պատճառված վնասի փոխհատուցում պահանջել ոչ միայն վեճերի դատական կարգով լուծման ընթացքում, այլ նաև այն ժամանակ, երբ պայմանագիրը լուծվել է կատարումից միակողմ հրաժարմամբ կամ կողմերի փոխադարձ համաձայնությամբ:⁸

1. *Оболонкова Е.В.* Односторонний отказ от исполнения обязательства: пределы использования и соотношение с другими способами прекращения договорных обязательств // Журнал российского права, N2 (122), 2007. *Садиков О.Н.* Комментарий к ГК РФ, части первой (постатейный). 3-е издание. М., изд. «Инфра-М», 2007, с. 793. *Плиев Э.Г.* Договоры, расчеты, сделки в сфере предпринимательства: Уч. пособие. М., изд. «Юристъ», 1998, с. 12-14. *Соменков С.А.* Расторжение договора в гражданском обороте: теория и практика, 2-ое издание, переработанное и дополненное. М., изд. «МЗ-ПРЕСС», 2005, с. 8-10. *Mc Kndrick E.* Contract Law, seventh edition, Great Britian, palgrave Macmillan, 2007, p. 385-388. *Goode R.M.* Commercial law, Great Britian, «Penguin books», 1982, p. 113-14. *Халфина Р.О.* Значение и сущность договора в советском социалистическом гражданском праве. М., изд АН СССР, 1954, с. 292. *Талальев А.Н., Захаров Н.В.* Венская конвенция о праве международных договоров, Комментарий. М., изд. «Юридическая лите-

ратура», 1997, с. 64-68.

2. *Հայկյանց Ա.Մ.* Միջազգային մասնավոր իրավունք (ուսումնական ձեռնարկ): Երևանի համալս. հրատարակ., Եր., 2003 թ., էջ 139: *Бахин С.В.* Субправо. СПб, изд. «Юридический центр пресс», 2002, с. 76-78.

3. *Амиров А.Т.* Принципы европейского договорного права - Основа частного права Европейского Союза // Вестник Московского Университета, N2, март-апрель, 2006, с. 82-85.

4. *Elias T.O.* Contract law, Cambridge University press, 1994, p. 128.

5. *Haraszti G.* Some fundamental problems of the law of treaties, Hungary, 1994, p. 439.

6. *Талальев А.Н., Захаров Н.В.* Венская Конвенция о праве международных договоров (комментарий). М., изд. Юридической литературы, 1997, с. 172-177.

7. *Борисов А.Б.* Комментарий к гражданскому кодексу РФ: части 1 и 2 (постатейный). М., изд. «Книжный мир», 2001, с. 503.

8. *Борисов А.Б.*, там же, с. 504.

Վահե ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի դոցենտ,
իրավագիտության թեկնածու

**ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԸ ՀԱՅՏՆԵԼՈՒ ԴԱՐՏԱԴԻՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ
ՈՂ ԼՐԻՎ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԻ
ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑ**

Հայաստանի Հանրապետության Հատակային օրենսգիրքը (47-րդ հոդված), ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը (219-րդ հոդված) փաստի հարցում վերաքննության սահմաններն ամրագրելիս դատական ակտը վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների շրջանակներում վերանայելու համար մի շարք իրավական երաշխիքներ են ամրագրում, որոնց շարքում կարելի է առանձնացնել նաև հարցի վերաբերյալ վերաքննիչ բողոքում արտահայտած դիրքորոշումն առաջին ատյանի դատարանում հայտնաձևված լինելու պարտադիրության դրույթը: Ծիշտ է, դատավարության օրենսգիրքն այն ամրագրել է վերաքննիչ բողոք բերելու սահմանափակումները նախատեսող 208-րդ հոդվածում, սակայն վերջինս միանշանակորեն ուղղված է առավելապես ոչ լրիվ վերաքննության սահմանների կանխորոշմանը, քանի որ բացառում է այնպիսի հարցերի վերաքննությունը, որոնք առաջին ատյանի դատարանում քննարկման առարկա չեն դարձել, գործին մասնակցող անձը դրա վերաբերյալ դիրքորոշում չի արտահայտել, դատարանն էլ այդ կապակցությամբ որևէ վարքագիծ չի դրսևորել:

ՀՀ ՔՂ-Օ 219-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ *վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում*, իսկ ՔՂ-Օ 208-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ վերաքննիչ բո-

ղոքը (կամ դրա մասը) ենթակա է քննության, եթե բողոք բերող անձը տվյալ հարցի վերաբերյալ բողոքում արտահայտած իր դիրքորոշումը հայտնել է առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ: Բացառություն է այն դեպքը, երբ բողոք բերող անձը գրկված է եղել այդ հարցի վերաբերյալ առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ իր դիրքորոշումը հայտնելու հնարավորությունից: Ի կատարումն վերոնշյալ դրույթի՝ ՔՂ-Օ 210-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է՝ եթե բողոք բերած անձն առաջին ատյանի դատարանում գրկված է եղել բողոքարկվող հարցի վերաբերյալ իր դիրքորոշումը հայտնելու հնարավորությունից, ապա վերաքննիչ բողոքում պետք է նշվի իր դիրքորոշումը բողոքարկվող հարցի վերաբերյալ:

Հետևում է, որ վերաքննիչ բողոք բերողը պետք է հիմնավորի բողոքում արտահայտած դիրքորոշումն առաջին ատյանի դատարանում հայտնաձևված լինելու հազամանքը, կամ էլ հիմնավորի, որ ստորադաս ատյանում գրկված է եղել նշված հարցի վերաբերյալ սեփական դիրքորոշումը ներկայացնելու հնարավորությունից:

Վերոնշյալ դրույթը ոչ լրիվ վերաքննության սահմաններն ապահովող կարևորագույն երաշխիք է: Այսպես, եթե գործին մասնակցող անձն առաջին ատյանի դատարանում բողոքարկվող հար-

ՄԱՅԻՍ 2012 թ 5 (154)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

Քաղաքացիական դատավարութուն

ցի վերաբերյալ դիրքորոշում չի հայտնում, ապա դատարանն այդ կապակցությամբ որևէ վարքագիծ չի դրսևորում, որի իրավաչափությունը կարող էր գնահատվել վերաքննիչ ատյանի կողմից: Ուստի, այս դեպքում վերաքննիչ բողոքարկումը դառնում է առարկայագուրկ, քանի որ վերաքննիչ դատարանի գործունեությունն ուղղված է վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում առաջին ատյանի դատական ակտը վերանայելուն, որը ներառում է ստորադաս ատյանի դատարանի գործողությունների (անգործության), վերջինիս կողմից իրականացված դատական գործունեության օրինականության ստուգումը: Ուրեմն, այս կանոնից արդարացիորեն բացառություն կարելի է համարել միայն գործին մասնակցող անձի՝ իրենից անկախ պատճառներով սեփական դիրքորոշումը ներկայացնելու հնարավորությունից զրկված լինելու դեպքը, ինչը պայմանավորված է առաջին ատյանի դատարանի ոչ իրավաչափ վարքագծով, կամ էլ առնվազն վարույթի ոչ պատշաճ իրականացման հանգամանքով: Ընդ որում, այս սահմանափակումը չի կարող տարածվել գործին մասնակից չդարձված անձանց վրա, որոնց իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ դատարանը կայացրել է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ: Այսպես, ԶԳՕ 205-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ վերաքննիչ բողոք բերելու իրավունք ունեն մասնակից չդարձված այն անձինք, որոնց իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ կայացվել է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ: Ուստի, վերոնշյալ սուբյեկտների վրա վերաքննության այս սահմանափակումը տարածվել չի կարող, կամ էլ նրանց վրա ինքնըստինքյան տարածվում է սեփական դիրքորոշումը ներկայացնելու հնարավորությունից զրկված լինելու՝ օրենքով նախատեսված բացառությունը:

Բացի այդ, ԶԳՕ 208-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված վերաքննու-

թյան սահմանափակումը կիրառելի է բացառապես առաջին ատյանի դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի բողոքարկման պարագայում: Այսպես, օրենքով նախատեսված դեպքերում միջանկյալ դատական ակտի անմիջական բողոքարկման իրավունքով օժտված սուբյեկտները, բողոքարկելով դատարանի միջանկյալ դատական ակտը, մեխանիկորեն դիրքորոշում են հայտնում բողոքարկվող հարցի կամ դատարանի վարքագծի (գործողության կամ անգործության) վերաբերյալ: Դատավարության օրենքը սահմանում է, որ դատարանը բազմաթիվ միջանկյալ դատական ակտեր կայացնում է թե գործին մասնակցող անձանց միջնորդության հիման վրա, թե սեփական նախաձեռնությամբ (ԶԳՕ հոդված 60, մաս 1 և այլն): Եթե դատարանը չի բավարարում գործին մասնակցող անձի միջնորդությունը, կամ կողմը գտնում է, որ դատարանը չպետք է բավարարեր միջանկյալ դատական ակտ կայացնելու և դատավարական գործողություն կատարելու վերաբերյալ գործին մասնակցող անձի միջնորդությունը, կամ դատարանը սեփական նախաձեռնությամբ կայացրել է որևէ միջանկյալ դատական ակտ, ապա վերաքննիչ բողոքարկման իրավունքով օժտված սուբյեկտը դատարանի վարքագծի վերաբերյալ իր դիրքորոշումն առաջին հերթին արատահայտում է կայացված դատական ակտի բողոքարկմամբ, այսինքն՝ վերադաս դատական ատյան ստորադաս դատարանի գործողությունների վերաբերյալ սեփական նկատառումները և անհամաձայնությունը ներկայացնելու միջոցով:

Առանձին ուշադրության է արժանի 208-րդ հոդվածի 3-րդ մասի վերաբերյալ ձևավորված դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը, որն առավելապես ներառում է վերաքննիչ բողոք բերողի կողմից առաջին ատյանի դատարանում գործի փաստական և իրավական հանգամանքների վերաբերյալ սեփական

Քաղաքացիական դատավարութուն

դիրքորոշումը ներկայացնելու հետ կապված հարցերը: Օրենսդիրը դատավարության օրենքի 208-րդ հոդվածի 3-րդ մասով վերաքննության այս սահմանափակումը նախատեսելիս չի մանրամասնել, թե առաջին ատյանի դատարանում դիրքորոշումը հայտնելու պարտադիրությունը վերաբերում է գործի փաստական, թե իրավական հանգամանքներին, ինչը դատական պրակտիկայում տարակարծ մեկնաբանությունների տեղիք է տվել: Ընդ որում, դատական պրակտիկայում վերոնշյալ դրույթը մեկնաբանելիս ղեկավարվել են առաջին ատյանի դատարանում քննված գործի թե փաստական, թե իրավական հանգամանքների վերաբերյալ դիրքորոշումը հայտնած լինելու պարտադիրության պահանջով¹:

Մեր կարծիքով, նշված մոտեցումը ճիշտ համարել չի կարելի: Դատավարության օրենքը քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցների համար առաջին ատյանի դատարանում ներկայացված հայցային պահանջների և առարկությունների իրավական հիմնավորումը պարտադիր չի համարում, մասնավորապես՝ ՀՀ ԶԴ-Օ 87-րդ հոդվածը, հայցադիմումի ձևը և բովանդակությունը սահմանելիս, հայցի իրավական հիմքը կամ հիմնավորումը պարտադիր չի համարում, իսկ նույն օրենսգրքի 95-րդ հոդվածը (մաս 2, կետ 3) հայցադիմումի պատասխան ներկայացնելու կարգը սահմանելիս բավարար է համարում հայցում ներկայացրած յուրաքանչյուր պահանջն ընդունելու կամ դրա դեմ մասնակի կամ ամբողջությամբ առարկելու մասին պատասխանողի դիրքորոշումը, որը պետք է ներառի հայցի հիմքում ընկած այն հանգամանքները, որոնք նա չի ընդունում, ինչպես նաև նկատառումները, թե արդյոք հայցվորի ներկայացրած փաստերն էական նշանակություն ունեն գործի լուծման համար. այն փաստերը, որոնք ընկած են առարկությունների հիմքում, և այն ապացույցները, որոնք հաստատում են այդ փաստերից յուրաքանչյուրը:

Հետևում է, որ օրենսդիրը բավարարվել է՝ միայն հայցային պահանջների և առարկությունների փաստական հիմնավորման պահանջ սահմանելով: Քանի որ հայցադիմում ներկայացնելու համար բավարար է միայն հայցի փաստական հիմնավորումը, ապա հայցադիմումի պատասխանը պետք է ներառի հայցի փաստական հանգամանքների վերաբերյալ պատասխանողի դիրքորոշումը: Ճիշտ է, դատավարության մասնակիցները կարող են նաև իրենց դիրքորոշումը հիմնավորել նաև իրավական նորմերի վրա հղումներ անելով կամ իրավական հանգամանքներով, սակայն քաղաքացիական դատավարությունում դա պարտադիր բնույթ չի կրում: Ուստի, վերաքննիչ դատարանը պետք է բավարարվի առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ միայն փաստական հանգամանքների վերաբերյալ գործին մասնակցող անձանց հայտնած դիրքորոշմամբ, իսկ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում քաղաքացիական գործով կողմերի իրավական դիրքորոշումը ներկայացնելը պետք է համարել ֆակուլտատիվ պայման:

Բացի այդ, քաղաքացիական գործի քննության և լուծման համար իրավունքի նորմերը որոշելը և կիրառելը դատարանի բացառիկ պարտականությունն է: Այսպես, ԶԴ-Օ 149⁸-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետը սահմանում է, որ դատարանը գործը դատաքննության նախապատրաստելիս պարզում է վիճելի իրավահարաբերության բնույթը և կիրառման ենթակա օրենսդրությունը, իսկ 131-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ դատարանը վճիռ կայացնելիս որոշում է տվյալ գործով կիրառման ենթակա օրենքները և այլ իրավական ակտերը: Ուստի, դատարանի կողմից իրավունքի նորմերի կիրառումը ենթադրում է գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիման վրա որոշված ապացուցման ենթակա փաստերի, դա-

Քաղաքացիական դատավարութուն

տական ապացուցման կանոններին համապատասխան (գործին մասնակցող յուրաքանչյուր անձ պետք է ապացուցի իր վկայակոչած փաստերը) գործով պարզված փաստական հանգամանքների նկատմամբ իրավական ակտերի (այդ թվում՝ օրենքների, միջազգային պայմանագրերի, ենթաօրենսդրական ակտերի, գործարար շրջանառության սովորույթների և պայմանագրերի) դատարանի կողմից հաստատված փաստական հանգամանքների նկատմամբ իրավական դրույթների կիրառումը:

ՀՀ ԲԴՕ 208-րդ 3-րդ մասի վերաբերյալ իրավական դիրքորոշում է արտահայտել նաև ՀՀ սահմանադրական դատարանը (ՄԳՌ-1004 06.12.2011թ. որոշում), որի համաձայն՝ մրցակցության սկզբունքի համատեքստում կողմերը կրում են հայցի առարկայի և դրա փաստական հիմքերի վերաբերյալ դիրքորոշում արտահայտելու պարտականություն: Ինչ վերաբերում է հայցի իրավական հիմքին, վիճելի իրավահարաբերության որակմանը և դրա նկատմամբ կիրառելի նորմերի ընտրությանը, ապա դատավարության կողմերի համար՝ հայցի հիմքը մատնանշելու և այդ կապակցությամբ դիրքորոշում արտահայտելու պարտականություն օրենսգրքով նախատեսված չէ:

Օրենսդիրը դատարանից պահանջում է կայացնել օրինական և հիմնավորված վճիռ, իսկ դրա համար անհրաժեշտ է ճիշտ ընտրել և կիրառել օրենքը՝ անկախ նրանից, թե կողմերն ինչ դիրքորոշում են արտահայտել կիրառելի նորմերի վերաբերյալ: Սահմանադրական դատարանի որոշման մեջ նշվել է, որ ՀՀ ԲԴՕ 227-րդ հոդվածը որպես նյութական իրավունքի նորմերի խախտում կամ սխալ կիրառում է դիտում դատարանի կողմից այն օրենքը կամ ՀՀ միջազգային պայմանագիրը կամ այլ իրավական ակտը չկիրառելը, որը պետք է կիրառել, կամ օրենքի կամ ՀՀ միջազգային պայմանագրի կամ այլ իրավական ակտի կիրառումը, որը չպետք է կիրառել, կամ օրենքի

կամ ՀՀ միջազգային պայմանագրի կամ այլ իրավական ակտի սխալ մեկնաբանումը:

Մեր կարծիքով իրավունքի նորմերի խախտումների շրջանակը դիտարկելիս չպետք է անտեսել նաև գործարար շրջանառության սովորույթների կամ պայմանագրի դրույթների ոչ ճիշտ կիրառման կամ սխալ մեկնաբանության դեպքերը:

Օրենսդրական նման իրավակարգավորման պայմաններում Սահմանադրական դատարանը գտել է, որ քննարկվող նորմը որևէ կերպ չի խոչընդոտում դատարանի կողմից թույլ տրված դատական սխալը՝ գործի նկատմամբ կիրառելի իրավանորմի սխալ ընտրությունը, վերաբնիչ դատարանում օրենքով սահմանված կարգով և սահմաններով վիճարկելուն՝ երաշխավորելով անձի՝ դատարանի մատչելիության և արդար դատաքննության իրավունքների իրացումը, և համապատասխանում է ՀՀ Սահմանադրությանը:

Հարկ է նշել, որ ԲԴՕ 208-րդ հոդվածի 3-րդ մասի կիրառման վերաբերյալ թիվ ԵԱԳՎ-0098/02/10 քաղաքացիական գործով կայացված 29.07.2011թ. որոշմամբ բավականին հակասական դիրքորոշում էր արտահայտել ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, որը բեկանել էր ՀՀ քաղաքացիական վերաքննիչ դատարանի 23.12.2010թ. որոշումը, պատճառաբանելով, որ գործին մասնակցող անձը, եթե առաջին ատյանի դատարանում իրավունքի նորմի կիրառելիության վերաբերյալ փաստարկը չի հայտնում և վերաքննիչ բողոքում չի ներկայացնում որևէ հիմնավորում այն մասին, որ կողմը գրկված էր դատարանում նշված հարցի վերաբերյալ դիրքորոշում հայտնելու հնարավորությունից, ապա վերաքննիչ դատարանը վերաքննիչ բողոքում ներկայացված՝ համապատասխան իրավունքի նորմերի կիրառելիության հարցը քննության առարկա դարձնել չէր կարող: Այսինքն, վճռաբեկ դատարանը պարտադիր էր համարել վերաքննիչ բողոքում արտահայտած իրա-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

ՄԱՅԻՍ 2012 5 (154)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանութիւն

24

վական դիրքորոշումն առաջին ատյանի դատարանում հայտնած լինելու հանգամանքը, միաժամանակ մեկ այլ՝ թիվ ԱՐԱԳ/0313/02/09 27.05.2011թ. որոշմամբ քննարկվող դրույթի կիրառման համար բացահայտելով իրավաչափության պայմաններ:² Վճռաբեկ դատարանը գտել էր, որ ՀՀ ՔԳՕ 208-րդ հոդվածով նախատեսված կարգավորումը կոչված է ապահովել գործի քննության այնպիսի պայմաններ, որ կողմը, առաջին ատյանի դատարանում նախապատրաստելով իր դատական պաշտպանությունը, դատարան ներկայացնի հայցի վերաբերյալ իր բոլոր փաստարկները: Հետևաբար, յուրաքանչյուր գործով վերաքննիչ բողոքում բերված փաստարկը քննության առնելիս *դատարանը պետք է հաշվի առնի ներկայացված փաստարկի (դիրքորոշման) վերաբերելիությունը և այդ տեսանկյունից սահմանափակման ողջատությունը:* Վերաքննիչ դատարանի կողմից պետք է հաշվի առնվի այն հանգամանքը, թե որքանով էր հնարավոր տվյալ փաստարկի (դիրքորոշման) հայտնումն առաջին ատյանի դատարանում բողոք բերած անձի կողմից վկայակոչած փաստարկն ըստ էության վերաբերում է դատական ակտի հիմնավորվածությանը և պատճառաբանվածությանը, ապա տվյալ հանգամանքն այնպիսին է, որի մասին կարելի է խոսել, առավել ևս որևէ դիրքորոշում հայտնել միայն դատական ակտը կայացնելուց հետո:

Ընդհանուր առմամբ, ընդունելով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի վերջին միտքը՝ պետք է նշել, որ իրավական դիրքորոշման պարտադիրության առումով այն իմաստագուրկ է դառնում, քանի որ այսպես, թե այնպես իրավունքի նորմերի կիրառումը դատարանի մենաշնորհն է, և գործին մասնակցող անձը կարող է դիրքորոշում արտահայտել միայն դատարանի կողմից այդ նորմերի կիրառելուց՝ համապատասխան դատական ակտի կայացումից հետո:

Ինչ վերաբերում է բողոքարկվող հարցի վերաբերյալ դիրքորոշումը հայտնելու հնարավորությանը, ապա «բողոք բերող անձը գրկված է եղել այդ հարցի վերաբերյալ առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ իր դիրքորոշումը հայտնելու հնարավորությունից» շարադրանքի մեկնաբանությունից հստակորեն բխում է գործի քննությունը պատշաճորեն իրականացնելու՝ առաջին ատյանի դատարանի պարտականությունը: Դատարանը վարույթը պետք է իրականացնի այնպես, որպեսզի գործին մասնակցող անձանց ապացուցողական գործունեության, քննարկվող հարցերի վերաբերյալ սեփական դիրքորոշումը ներկայացնելու համար անհրաժեշտ և բավարար, հավասար պայմաններ ապահովի: Ուստի, սեփական դիրքորոշումը ներկայացնելու հնարավորությունից զրկված լինելն առաջին հերթին վկայում է առաջին ատյանի դատարանի ոչ բարեխիղճ և անիրավաչափ վարքագծի մասին:

Մեր կարծիքով ՀՀ ՔԳՕ 208-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված վերաքննության սահմանափակումը պետք է վերաբերի միայն փաստական հանգամանքների վերաբերյալ վերաքննիչ բողոքում արտահայտած դիրքորոշումն առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ընթացքում հայտնած լինելու պարտադիրությանը, իսկ վերաքննիչ դատարանն էլ անպայմանորեն պետք է հաշվի առնի ներկայացված փաստարկի վերաբերելիությունը և գործի վրա դրա իրավական ազդեցությունը: Վերոգրյալի վառ ապացույցն է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի ԵՇԳ/0541/02/09 04.03.2011թ. որոշումը, որով վճռաբեկ ատյանը բեկանել էր ՀՀ վերաքննիչ դատարանի որոշումն այն պատճառաբանությամբ, որ վերջինս քննության էր առել գործի փաստական հանգամանքների վերաբերյալ դիրքորոշում պարունակող վերաքննիչ բողոքի այն հատվածը, որի կապակցությամբ կողմը դիրքորոշում չէր հայտնել առաջին ատյանի դատարանում՝ միաժամանակ

Քաղաքացիական դատավարութուն

գրկված չլինելով նման հնարավորությունից, մասնավորապես՝ կտակը վիճարկելու և ըստ օրենքի ժառանգության հիմքով համատեղ սեփականության իրավունքը բնակարանի նկատմամբ ճանաչելու հայցապահանջի հիմքում գործին մասնակցող անձը դրել էր կտակարարի կողմից սեփական գործողությունները չգիտակցելու փաստը, մինչդեռ վերաքննիչ բողոքի հիմքում դրել էր այն հանգամանքը, որ կտակարարն իր հերթին չէր ընդունել ժառանգությունը և չէր կարող բնակարանի վերաբերյալ կտակ անել: Վճռաբեկ դատարանը բեկանել է վերաքննիչ դատարանի որոշումը, քանի որ վերաքննիչ դատարանն իրավունք չունեիր այդ հիմքով քննել բողոքը, քանի որ այն ՀՀ ՔԳՕ 208-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ուժով ենթակա չէր քննության:

Գտնում ենք, որ անհրաժեշտ է առաջին հերթին գնահատական տալ գործին մասնակցող անձանց այն փաստարկերին, որոնք առաջին ատյանի դատարանին պարտադրում են դրսևորել որոշակի վարքագիծ՝ ներկայացված դիրքորոշումը գնահատելու և փաստական հանգամանքների նկատմամբ իրավունքի նորմերը կիրառելու առումով: Ընդ որում, առաջին ատյանի դատարանում ներկայացված փաստարկները վերաքննիչ դատարանին հնարավորություն են ընձեռում որոշել ոչ միայն դրանց վերաբերյալ ստորադաս ատյանի գործողությունների իրավաչափությունը, այլև ընդհանուր առմամբ դատական պաշտպանության իրավունքի վրա դրանց հնարավոր ազդեցությունը: Այսպես, եթե հայցապահանջի հիմքում հայցվորը դրել էր կտակարարի կողմից սեփական գործողությունների նշանակությունը չգիտակցելու հանգամանքը, ապա վերաքննիչ բողոքի հիմքում

կտակի առարկա հանդիսացող գույքը ժառանգությամբ ընդունած չլինելու և դրա նկատմամբ ամբողջությամբ սեփականության իրավունք չունենալու հանգամանքի վրա հղում անելով՝ բողոք բերողը դուրս է գալիս վերաքննության սահմաններից, քանի որ առաջին ատյանի դատարանը չի ստուգել և համարժեք գնահատականի չի արժանացրել այդ փաստարկը, որը գործի վրա իրավական ուղղակի ազդեցություն ունի: Ընդ որում, վերաքննիչ բողոքն այս հիմքով քննության չարժանացնելը որևէ կերպ չի ազդում անձի դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքների իրականացման վրա, քանի որ կողմը գուրկ չէ այլ հիմքով հայցային պահանջները առաջին ատյանի դատարան ներկայացնելու հնարավորությունից: ՀՀ ՔԳՕ 91-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ուժով հայցադիմումի ընդունումը մերժելու, և 109-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ուժով գործի վարույթը կարճելու հիմք է նույն անձանց միջև, նույն առարկայի մասին միևնույն հիմքերով վեճի վերաբերյալ՝ օրինական ուժի մեջ մտած վճռի առկայությունը: Հետևում է, որ հայցային պահանջի հիմքի փոփոխության պարագայում կողմը կրկին անգամ կարող է դիմել դատարան:

Կարող ենք ասել, որ ՀՀ ՔԳՕ 208-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ճիշտ կիրառումից են ուղղակիորեն կախված ոչ միայն անձի դատական պաշտպանության իրավունքի բովանդակությունից բխող՝ վերադաս դատական ատյան դիմելու և դատական ակտերը բողոքարկելու իրավունքի լիարժեք իրականացումը, այլև օրենքով և վերաքննիչ բողոքով կանխորոշված սահմաններում առաջին ատյանի դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի վերաքննությունը:

1. ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի թիվ ԵԱԳԳ/0098/02/10 քաղաքացիական գործով 23.12.2010թ. որոշում, թիվ ԱՐԱԳ/0313/02/09 քաղաքացիական գործով 27.05.2011 որոշում:

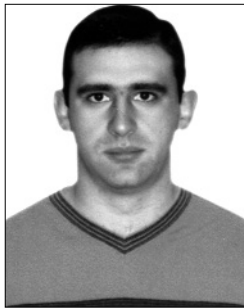
2. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԱԳԳ/0098/02/10 քաղաքացիական գործով 29.07.2011թ. որոշում, թիվ ԱՐԱԳ/0313/02/09 քաղաքացիական գործով 27.05.2011թ. որոշում:

Արեգ ԲԱԼԱՍԱՆՅԱՆ

ՀՀ ԳԱՍ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ

ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԱՐԴՈՒ ԵՎ ՔԱՂԱՔԱՑՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ ԻՐԱՎԱՊԱՀ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

1995թ. հուլիսի 5-ին ընդունված Սահմանադրությունը (2005թ. փոփոխություններով) ավարտեց 1991թ. նշանակված ժամանակաշրջանը, որի շրջանակներում իրականաց-

վել էր Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի շրջադարձը մարդու իրավունքների և ազատության ընդունմանը և երաշխավորմանը: Պետության հիմնական օրենքը՝ մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատության, հայտարարվել է սահմանադրական կարգի հիմքերի թվում, ինչն ընդգծում է դրանց կարևորությունը, որպես «բարձրագույն արժեք» հասարակության և պետության համար:

Մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատության ապահովման արդյունավետության վրա ազդում են երեք հիմնական պահերը. առաջին՝ պետական իշխանության կողմից իր քաղաքացիների անբաժանելի իրավունքների և ազատության ընդունումը, երկրորդ՝ այդ իրավունքների և ազատության ամրագրումը գործող օրենսդրությամբ, երրորդ՝ նշված իրավունքների և ազատության իրականացման համար որակյալ աշխատանքային դրությամբ իրական համակարգի ստեղծումն ու պահպանումը:՝ Այլ խոսքով, քաղաքացիների իրավունքների և ազատության իրական մարմնավորման համար բավական չէ դրանց ընդունումը նրա օրենսդրությունում. գոյություն ունի այդ իրավունքների և ազատության պետական երաշխավորման սուր պա-

տվյալ երաշխավորող գործառույթն ինչպես անմիջականորեն (պետական քաղաքականությունը մարդու իրավունքների և ազատության ոլորտում), այնպես էլ հատուկ ստեղծված պետական-իրավական (իրավաբանական) միջոցների համակարգերի միջոցով, որոնք ապահովում են օրենսդրությամբ ամրագրված հասարակական հարաբերությունների իրականացման կարգը:

Մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատության ապահովման արդյունավետության վրա ազդում են երեք հիմնական պահերը. առաջին՝ պետական իշխանության կողմից իր քաղաքացիների անբաժանելի իրավունքների և ազատության ընդունումը, երկրորդ՝ այդ իրավունքների և ազատության ամրագրումը գործող օրենսդրությամբ, երրորդ՝ նշված իրավունքների և ազատության իրականացման համար որակյալ աշխատանքային դրությամբ իրական համակարգի ստեղծումն ու պահպանումը:՝ Այլ խոսքով, քաղաքացիների իրավունքների և ազատության իրական մարմնավորման համար բավական չէ դրանց ընդունումը նրա օրենսդրությունում. գոյություն ունի այդ իրավունքների և ազատության պետական երաշխավորման սուր պա-

Պետությունն իրականացնում է

ՄԱՅԻՍ 2012 թ (154)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

հանց: Հակառակ դեպքում՝ վերջիններս կմնան ընդամենը չպահանջված դեկլարատիվ նորմ:

Մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատության երաշխիքների տակ անհրաժեշտ է հիշել «սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական, բարոյական, իրավաբանական, կազմակերպչական նախապայմանների, պայմանների, միջոցների համակարգը, որոնք հավասար հնարավորություններ են ստեղծում յուրաքանչյուր մարդու և քաղաքացու համար իրենց իրավունքների, ազատության և շահերի իրականացման նպատակով»:² Իրավունքների և ազատության իրականության մակարդակն ուղղակիորեն համամասնական է դրանց երաշխավորության մակարդակին հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներում:³

Մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատության ապահովման ոլորտում կառավարման հատուկ սուբյեկտ են իրավապահ մարմինները: Իրավապահ մարմիններն ստեղծվում և գործում են որպես գործադիր իշխանության պետական մարմին: Գրանք ձևավորվում են ՀՀ նախագահի, պետական իշխանության մարմինների սուբյեկտների և այլ լիազորված պետական իշխանության մարմինների կողմից, դրանց հաշվետու են և ենթարկվող:⁴

Է.Պ.Գրիգանիսը սահմանում է իրավապահ մարմինը՝ որպես միասնական պետական գինված և ռազմականացված իրավապաշտպան գործադիր իշխանության կազմակերպություն:⁵

Իրավաբանական գրականությունում այս կամ այն խնդիրների լուսավորման ժամանակ, որոնք վերաբերում են մարդու և քաղաքացու իրավունքների, ազատության և օրինական շահերի իրականացմանը, մեծ ուշադրություն է

դարձվում իրավապահ մարմինների գործունեությանը՝ կապված հարկադրման, նշված իրավունքների և ազատության սահմանափակման, մեղավորների պատժման, այսինքն՝ գուտ ոստիկանական բնույթի գործունեի հետ: Իսկ այն հարցերը, որոնք կապված են իրավապահ մարմինների գործունեության ապահովման անհրաժեշտության հետ սոցիալական և իրավական պայմանների ստեղծման նպատակով մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատության որակյալ և անխոչընդոտ իրականացման համար, բավականաչափ ուշադրություն չի դարձվում: Նշված իրավունքների և ազատության իրականացման խնդրի մասն հնարավորությունը մեզ տրամադրվում է չափազանց միակողմանի:

Պ.Պ.Բարանովն արդարացիորեն նշում է, որ ներկա պայմաններում «պահանջվում է «մարդկայնացնել» իրավապահ մարմինների սոցիալական դերը՝ վերածելով դրանք գլխավորապես դատազորական, պատժիչ մարմիններից իրավապաշտպան օգնության պետական ծառայության, իսկ վերջինիս աշխատակիցներին բարեկիրթ, մասնագիտորեն նախապատրաստված և հատուկ լուսավորված մասնագետների»:⁶ Ըստ մեր կարծիքի՝ իրադրության իրական պատճառներից մեկը Հայաստանում մարդու իրավունքների և ազատության ոլորտում հենց իրավապահ մարմինների և ամենից առաջ՝ ոստիկանության, սոցիալական դերի թերագնահատումն է:

Դիտարկվող հարցում սկզբունքային են իրավական օրինականության խնդիրների երեք բլոկները՝ դրա հետ կապված կապերը անձի իրավունքների և ազատության հետ. առաջին՝ դրանց պաշտպանությամբ, երկրորդ՝ դրանց իրականացման ապահովմամբ, երրորդ՝ դրանց հետևելով: Երբեմն տվ-

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւն

յալ հարցերը դժվար է դիտարկել միմյանցից առանձին-առանձին, քանի որ դրանցից յուրաքանչյուրը, որպէս կանոն, գոյություն չունի ամբողջական մեկուսացված վիճակում մյուսներից:

Բնութագրենք սխեմատիկորեն վերը նշված հարցերի յուրաքանչյուր բլոկը «օրինականության-մարդու իրավունքների» ասպեկտում:

1) Անձի իրավունքների օրինականությունը և պաշտպանությունը:

Իրավապահ մարմինների գործունեությանը կիրառելի մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատության պահպանման հիմնական բովանդակությունը ներառում է իր մեջ նշված իրավունքների և ազատության խախտման կանխարգելում և պրոֆիլակտիկա, ինչպէս նաև «խոչընդոտների վերացում, որոնք չեն հանդիսանում իրավախախտում և խանգարում են մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատության նորմալ իրականացմանը»:⁷

Պաշտպանությունն արտահայտվում է վարքի արգելված իրավական նորմերի կանխարգելման գործողություններով, սանկցիաների և կանխարգելման միջոցառումների կիրառությամբ իրավախախտման իրականացման դեպքում: Իրականացնելով մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատության պաշտպանությունը՝ իրավապահ մարմինները միջամտում են իրավախախտման սուբյեկտների վարքին, երբ այդ վարքը չի համապատասխանում մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատության իրականացման հատուկ ռեժիմի պահանջներին:

2. Օրինականությունը և անձի իրավունքների ապահովումը:

Այստեղ խոսքը իրավապահ մարմինների աշխատակիցների կողմից պարտականությունների հստակ կատարման մասին է քաղաքացիների և

այլ անձանց կողմից իրենց իրավունքների և ազատությունների օրինաչափ իրականացման ապահովման գործում: Դրա հետ մեկտեղ օրինականության չպահպանումը, անկարողությունը տեսնել իշխանական ուստիկանական որոշումների ներքո մարդկային խնդիրները, ճակատագրերը երբեմն ներկայանում են ոչ այնքան լուրջ մասնագիտական-ծառայողական թերություն, որքան, օրինակ, հարկադրման հակաօրինական կիրառության ժամանակ: Բայց դա մեծ մոլորություն է: Այսպէս, քաղաքացու բնական վայրի չհիմնավորված գրանցման մերժումը, անձնագրի ոչ ժամանակին տրամադրումը, ոչ ճիշտ որոշման ընդունումը քաղաքացիության հարցի վերաբերյալ ընդունակ են այնպէս «ազդել» սահմանադրական իրավունքների և ազատության իրականացման վրա, որ դրա օրինական տերը կարող է երկար ժամանակ զրկվել կենսականորեն անհրաժեշտ բարիքներից:

Ակնհայտ է բացառիկ կարևորությունը խիստ հետևել օրինականության սկզբունքին քրեական գործընթացի մասնակիցների հատուկ և քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանությունը նախնական հետաքննության ժամանակ:

3. Օրինականությունը և մարդու իրավունքների պաշտպանությունը:

Հարցի տարբերիչ գիծ է այն, որ մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատության հետևելը ենթադրում է ոչ թե իրավապահ մարմինների ակտիվ գործունեություն, այլ ընդհակառակը՝ գործողությունների չթույլատրում, խախտված կամ խախտման պատճառ հանդիսացող իրավունքների և ազատության: Ամենալայն իմաստով ասվածը վերաբերում է դրանց խափանմանը՝ ամրագրված ՀՀ Սահմանադրությամբ և մի շարք ճյուղային

Պետութեան եւ իրավունքի տեսութիւնն

նորմերում:

Խնդիրը չափազանց սուր է և արդիական, քանի որ իրավապահ մարմինների առջև դրված իրավապաշտպան խնդիրների կատարման գործընթացում աշխատակիցները հաճախ մտնում են ոչ հասարակ, հաճախ կոնֆլիկտային հակամարտությունների մեջ քաղաքացիների հետ:

Ուշագրավ է, որ որքան դաժան են իշխանության կողմից հարկադրման կիրառվող միջոցները, այնքան խիստ է «օրինականություն»-«մարդու իրավունքներ» կապը: Մեկի խախտումը

հավասարազոր է մյուսի խախտմանը:

Կալանքի տակ մնալը չարացնում է մարդուն (հատկապես անմեղ), կոտրում է կամքը, վնաս հասցնում առողջությանը, մարդուն և նրա ընտանիքին հասցնում բարոյական և նյութական վնաս և այլն: Իսկ եթե ձերբակալությունն անօրինական է, ապա դա համապատասխանաբար առաջ է բերում սահմանադրական, ազատության, անձնական կյանքի, բարի համբավի, առողջության և այլ իրավունքների խախտում:⁸

1. **Бондарь Н.С.** Формирование гражданского общества-решающее условие гарантирования прав человека и гражданина// Проблемы обеспечения законности и прав личности в деятельности органов внутренних дел; Сборник научных трудов.- Ростов н/Д, 1995, с. 12-13.

2. **Морзовец А.С.** Гарантии прав личности; понятие и классификация; Лекция// Теория государства и права; Курс лекций/ Под ред. Н.И. Матузова, А.В.Малько. М., 1997, с. 275.

3. **Даньшина Ю.А., Максимова И.А.** Деятельность профессиональных союзов в органах внутренних дел как гарантия соблюдения и защиты прав и законных интересов сотрудников. М., 2000, с. 64.

4. Административная деятельность органов внутренних дел: Учебник.

Часть общая /Под. ред. А.П.Коренева. М., 1996, с. 56.

5. **Григалис Э.П.** Органи внутренних дел в механизме правового государства (теоретично-правовой аспект), Автореф. дис. канд.юрид. наук. М., 1995, с. 15.

6. **Баранов П.П.** Профессиональное правосознание работников органов внутренних дел (теоретические проблемы): Учебное. Пособие. М., 1991, с. 3.

7. **Ефрелов А.Ф.** Теоретические и практические проблемы реализации принципов законности в российском государстве: Автореф. Дис. Докт. Юрид. Наук. Саратов, 2001, с. 43-44.

8. **Ростовщиков И.В.** Реализация прав личности и деятельность органов внутренних дел/Учебное пособие. Волгоград, с. 23-27.

ՀԻՄՆԱՎՈՐՎԱԾ ՌԻՍԿՆ ՈՒ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՍԽԱԼԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՄԱՐԴՈՒՆ ՕՐԳԱՆՆԵՐ ԵՎ (ԿՄՄ) ՀՅՈՒՍՎԱԾՔՆԵՐ ՓՈԽՊԱՏՎԱՍՏԵԼՈՒ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ԱՐԱՐՔՆԵՐԻ ՀԱՆՅԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԱՅԱՌՈՂ ՀԱՆԿԱՄԱՆՔՆԵՐ

Բժշկական գործունեությունն ընդհանրապես և մարդուն օրգաններ և (կամ) հյուսվածքներ փոխապատվաստելը՝ մասնավորապես, կապված է ռիսկի որոշակի աստիճանի հետ: Ինչպես իրավամբ նշում է հունգարացի գիտնական Ի.Վինտերը, պրոֆեսիոնալ բժշկական գործունեության մեջ կարելի է կիրառել արտադրական ռիսկի կանոնները, քանի որ բժշկի միջամտության և ոչ մի տեսակ գերծ չէ վտանգավոր հետևանքների առաջացման սպառնալիքից, ուստի, նման միջամտությունը կարող է իրականացվել միայն ռիսկի գնով¹:

«Ռիսկ» բառը ծագում է լատիներեն «rideo» բայից, որը նշանակում է «ուշադրություն չդարձնել, կարևորություն չտալ, արհամարհել»: Համանման կերպով, Է.Գ.Ադայանի «Արդի հայերենի բացատրական բառարան»-ում ռիսկը բնորոշվում է որպես հնարավոր վտանգն արհամարհելու խիզախություն՝ հանդգնություն²: Հոգեբանության մեջ առանձնացվում է ռիսկի երեք հիմնական, փոխկապակցված հասկացություն՝

- 1) գործողության արդյունքում ակնկալվող անբարենպաստ հետևանքների չափ, որը որոշվում է անհաջողության և դրա անբարենպաստ հետևանքների չափի համակցությամբ.
- 2) արարք, որն այս կամ այն վիճակում սուբյեկտին կորստով (պարտությամբ, վնասվածքով, վնասով) է սպառնում.
- 3) գործողության երկու հնարավոր տարբերակների միջև ընտրության վիճակ, որոնցից մեկը նվազ գրավիչ, սակայն առա-

վել ապահով է, իսկ մյուսն առավել գրավիչ, սակայն նվազ ապահով է³:

Վերոգրյալի հետ մեկտեղ հարկ է ընդգծել, որ ռիսկի վերաբերյալ գիտությունը գիտության համեմատաբար երիտասարդ ճյուղ է: Ռիսկի հայեցակարգը ներառում է երկու տարր՝ ռիսկի գնահատում և ռիսկի կառավարում: Ռիսկի գնահատումը տվյալ իրավիճակում ռիսկի ծագման և մասշտաբների վերլուծությունն է: Ռիսկի կառավարումը ռիսկային իրավիճակի վերլուծությունն է, լուծման մշակումը և ուղղված է ռիսկի նվազեցմանը կամ այն նվազագույնին հասցնելուն⁴:

Քրեական իրավունքի տեսանկյունից հետաքրքրություն է ներկայացնում հիմնավորված ռիսկը՝ որպես արարքի հանցավորությունը բացառող հանգամանք: Այն ամրագրված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 46-րդ հոդվածում և բնորոշվում է հետևյալ կերպ.

- «1. Հանցագործություն չի համարվում քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելը հանրորեն օգտակար նպատակի հասնելու համար գործադրված հիմնավորված ռիսկի ժամանակ:
2. Ռիսկը համարվում է հիմնավորված, եթե հիշյալ նպատակին չէր կարելի հասնել ռիսկի հետ չկապված գործողություններով (անգործությամբ), և ռիսկի դիմած անձն անհրաժեշտ միջոցներ է ձեռնարկել քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելը կանխելու համար:
3. Ռիսկը հիմնավորված չի համարվում, եթե դա ակնհայտորեն գուգորդված է եղել երրորդ անձանց զոհվելու վտանգով, էկոլո-

գիական կամ հասարակական աղետի սպառնալիքով»:

Մեջբերված դրույթի վերլուծությունից երևում է, որ ՀՀ գործող քրեական օրենսգիրքը տարբերում է ռիսկի երկու տեսակ՝ հիմնավորված և չհիմնավորված: Հիմնավորված ռիսկը, ամրագրված լինելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 1-ին և 2-րդ մասերում, բնութագրվում է իրավաչափության որոշակի պայմաններով: Դրանք են՝

1) ռիսկը պետք է ուղղված լինի հանրություն օգտակար նպատակին հասնելուն:

2) հանրորեն օգտակար նպատակին չէր կարելի հասնել ռիսկի հետ չկապված գործողություններով:

3) ռիսկի դիմած անձը պետք է անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկի օրենքով պաշտպանվող շահերին սպառնացող վտանգը կանխելու համար⁵:

Կոնկրետ իրավիճակում ռիսկի վերոնշյալ իրավաչափության պայմանների առկայությունը կամ բացակայությունն իրենից որոշակի դժվարություն է ներկայացնում, քանի որ ենթադրում է յուրաքանչյուր դեպքում «հանրորեն օգտակար նպատակ» հասկացության, ինչպես նաև դրան հասնելու օպտիմալ եղանակների հստակ պարզաբանում: Իրավաբանական գրականության մեջ նշվում է, որ ռիսկի իրավաչափության պայմանների գնահատման ժամանակ անհրաժեշտ է կիրառել համաչափության սկզբունքը: Վերջինիս իմաստով՝ որքան մեծ է կարևոր է նպատակը, որին հասնելը որոշակի ռիսկի հետ է կապված, վնաս պատճառելու այնքան ավելի մեծ վտանգը կարելի է իրավաչափ համարել, համանման կերպով, որքան մեծ է վտանգավոր հետևանքի առաջացման հավանականությունը, այնքան ավելի փոքր պետք է լինի հնարավոր վնասի չափը⁶:

ՀՀ քրեական օրենսգրքում տարբերակվող՝ հիմնավորված և չհիմնավորված ռիսկից բացի, քրեական իրավունքի գիտության մեջ առանձնացնում են ռիսկի այլ տեսակներ ևս (արտադրական, տնտեսական, գիտատեխնիկական, կազմակերպակա-

ռավարչական, բժշկական, իրավապահ և այլն)⁷: Տեսության մեջ առաջարկվում է նաև արտադրական ռիսկի շրջանակներում առանձնացնել տեխնիկական, նորարարական և վնաս պատճառելուց բխող ռիսկի տեսակներ: Ա.Ի.Ռարոգը, մասնավորապես, առաջարկում է ռիսկը դասակարգել հետևյալ տեսակների՝

1) ռիսկ այնպիսի իրավիճակում, որն ի սկզբանե կապված չէ վնաս պատճառելու վտանգի հետ:

2) ռիսկ այնպիսի իրավիճակում, որտեղ օրենքով պաշտպանվող շահերին սպառնացող իրական վտանգ է առկա⁸:

Ռիսկի վերոնշյալ տեսակներից բացի, քրեաիրավական գրականության մեջ առանձնացվում է նաև բժշկական ռիսկը:

Մարդուն օրգաններ և (կամ) հյուսվածքներ փոխպատվաստելու ժամանակ դրսևորվող ռիսկը մասնագիտական⁹, իսկ ավելի կոնկրետ՝ բժշկական ռիսկի տարատեսակ է:

Բժշկական ռիսկը նման է նորարարական ռիսկին, սակայն քանի որ այն անմիջականորեն կապված է մարդկանց կյանքին և առողջությանը վնաս պատճառելու հնարավորության հետ և ուղղակիորեն կապված է բժիշկների մասնագիտական գործունեության և բժշկության ոլորտում իրականացվող գիտահետազոտական աշխատանքների հետ, ուստի իրավաբանական գրականության մեջ բժշկական ռիսկի հարցերը դիտարկվում են որպես ուսումնասիրության ինքնուրույն առարկա¹⁰: Այսպես, Վ.Ա.Գլուշկովի գնահատմամբ, բժշկական ռիսկը հիվանդի կյանքը փրկելու, առողջությունը պահպանելու նպատակով այնպիսի բուժական-ախտորոշիչ միջոցառումների իրավաչափ կիրառում է, որոնք նորմալ պայմաններում չեն կիրառվում՝ հաշվի առնելով դրանց վտանգավորությունը, եթե դրական արդյունքի հնարավոր չէ հասնել ավանդական, ստուգված միջոցներով: Իրավաչափ բժշկական ռիսկի դեպքում բժիշկը հաշվի չի առնում հիվանդի համար հնարավոր, վտանգավոր հետևանքներ-

Քրեական իրավունք

րը: Սակայն դա կլինիկական իրավիճակից միակ ելքն է¹¹: Վ.Ի.Սամորոկովի կարծիքով, բժշկական ռիսկը վիրահատական միջամտության, թերապևտիկ բուժման, բժշկական փորձի ընթացքում առողջության պահպանմանն ու վերականգնմանը, ինչպես նաև մարդու կյանքը փրկելուն ուղղված վտանգի՝ իրավաչափ կերպով ստեղծումն է, եթե ավանդական մեթոդներով դրական արդյունքի հասնելն անհնար է¹²:

Վ.Ա.Գլուշկովի կողմից առաջարկվող մոտեցման մեջ, կարծում ենք, անհատականություն կա այն առումով, որ բժշկական գործունեություն իրականացնող անձը ոչ թե հաշվի չի առնում հիվանդի համար հնարավոր վտանգավոր հետևանքները, այլ ընդհակառակը՝ հաշվի է առնում դրանք և ձգտում է կանխել այդ հետևանքների առաջացումը ռիսկային գործողությունների միջոցով: Այս առումով, կարծում ենք, առավել ճիշտ է երկրորդ՝ Սամորոկովի մոտեցումը:

Վերոգրյալի հիման վրա, կարծում ենք, կարելի է առանձնացնել բժշկական ռիսկի իրավաչափության հետևյալ պայմանները.

1) ռիսկային գործողությունները կատարվում են հիվանդի կյանքը փրկելու կամ նրա առողջությունն ամրապնդելու նպատակով.

2) ռիսկային արարքը պետք է համապատասխանի բժշկության գիտության և պրակտիկայի՝ տվյալ ժամանակահատվածում առկա նվաճումներին.

3) հիվանդի կյանքի փրկությունը կամ առողջության ամրապնդումը չէր կարող իրականացվել այլ, ռիսկի հետ չկապված վարքագծով.

4) ռիսկի պայմաններում բժշկական գործունեություն իրականացնող անձը ձեռնարկում է բոլոր հնարավոր միջոցները հիվանդի առողջությանը վնաս պատճառելը կամ կյանքին սպառնացող վտանգը կանխելու համար.

5) անձը (վերջինիս անչափահաս կամ անմեղաունակ լինելու դեպքում՝ օրենքով նախատեսված նրա մերձավոր հարազատը) պետք է ազատ կամահայտնությամբ,

հստակ կերպով գրավոր համաձայնություն տա իր նկատմամբ բժշկական գործունեության որևէ տեսակ իրականացնելու կապակցությամբ:

Ինչպես նշվեց, մարդուն օրգաններ և (կամ) հյուսվածքներ փոխպատվաստելու ժամանակ դրսևորվող ռիսկը բժշկական ռիսկի տարատեսակ է, ուստի բժշկական ռիսկի իրավաչափության պայմանները կիրառելի են մարդուն օրգաններ և (կամ) հյուսվածքներ փոխպատվաստելու ժամանակ դրսևորվող ռիսկի նկատմամբ: Օրինակ՝ վերոնշյալ իրավաչափության պայմաններից վերջինը՝ անձի համաձայնությունը կիրառվում է ինչպես *ex vivo*, այնպես էլ *ex mortio* փոխպատվաստման ժամանակ: Առաջին դեպքում համաձայնությունը տրվում է կենդանի դոնորի կողմից, երկրորդ դեպքում՝ ոչ կենսունակ (դիակալիկ) դոնորի հարազատների կողմից¹³:

Ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ ռիսկը հիմնավորված է, եթե փոխպատվաստման վիրահատություն իրականացնող բժիշկը հնարավոր և բավարար միջոցներ է ձեռնարկել դոնորի և ռեցիպիենտի կյանքին և առողջությանը սպառնացող հնարավոր վտանգը կանխելու համար:

Ինչ վերաբերում է բժշկական սխալին¹⁴, ապա վերջինիս անդրադարձը պայմանավորված այն հանգամանքով, որ մարդուն օրգաններ և (կամ) հյուսվածքներ փոխպատվաստելիս թույլ տրված բժշկական սխալի արդյունքում դոնորի կամ ռեցիպիենտի համար անբարենպաստ հետևանքների առաջացման դեպքում անհրաժեշտ է լուծել փոխպատվաստում իրականացրած անձի քրեական պատասխանատվության հարցը: Ուստի, առանց բժշկական սխալի պատճառները տարանջատելու և դրանց առաջացման հիմքերը հստակեցնելու, կարծում ենք, անհնար է խոսել բժշկական սխալի համար քրեական պատասխանատվության առկայության կամ բացակայության մասին:

Ինչպես նշում է Ի.Ա.Կոնցկիչը, «բժշկական սխալ» եզրույթն առաջին անգամ շր-

ջանառության մեջ է դրել Ն.Ի.Պիրոգովը: Հետագայում, վերլուծելով «բժշկական սխալ» եզրույթը՝ Ի.Վ.Դավիդովսկին առաջարկեց բժշկական սխալ համարել բժշկի միայն բարեխիղճ մոլորությունը, որն առաջացել է բժշկագիտության և դրա մեթոդների անկատարության կամ հիվանդության ատիպիկ ընթացքի կամ բժշկի ոչ բավարար չափով պատրաստվածության հետևանքով, եթե բացակայում են անփութության, անպատասխանատու վերաբերմունքի, անուշադրության կամ բժշկական անգրագիտության տարրերը¹⁵: Խոսելով բժշկական սխալի մասին՝ ակադեմիկ Յա.Ի.Չագովը նշում էր, որ բժշկությունն այնպիսի գիտություն և մասնագիտություն է, որում, ի տարբերություն այլոց, չի կարելի կորուրեն հետևել ցուցումներին, իսկ մշակել մեկ հիվանդության բուժման հարյուրավոր կամ հազարավոր հստակ ցուցումներ կամ սխեմաներ, ակադեմիկի կարծիքով, անհնար է¹⁶:

Հետաքրքիր է, որ «բժշկական սխալ» եզրույթի վերաբերյալ մեջբերված և ընդհանրապես բժշկագիտության մեջ արտահայտված տեսակետները խիստ տարբերվում են բժշկական սխալի վերաբերյալ քրեական իրավունքի տեսության մեջ առկա մոտեցումներից: Վերջիններիս հիմնական տարբերությունը, կարելի է ասել անգամ հակասությունն այն է, որ բժշկական սխալի անպատժելիության վերաբերյալ բժիշկների կողմից մշակված հայեցակարգերը չեն համընկնում բժշկական սխալի վերաբերյալ քրեական իրավունքի գիտության կողմից մշակված հայեցակարգերին: Վերջիններիս համաձայն՝ բժշկական սխալը չի կարող քրեորեն պատժելի չլինել: Այսպես, Վ.Ա.Գլուշկովը նշում է, որ բժշկական սխալի տակ պետք է հասկանալ հիվանդության ախտորոշման և (կամ) հիվանդի բուժման կապակցությամբ բժշկի այն գործողությունները, որոնք, պայմանավորված բժշկագիտության զարգացման տվյալ փուլով, առանձնահատուկ հանգամանքներով կամ բժշկական օգնության և

սպասարկման իրականացման հատուկ հանգամանքներով կամ անբարենպաստ պայմաններով և (կամ) բժշկական գիտելիքների ու փորձի անբավարարությամբ, սխալ են և կատարվել են վնաս պատճառելու հնարավորությունը գիտակցելու բացակայության կամ վնասակար հետևանքները վրա չհասնելու վերաբերյալ համոզվածության պայմաններում¹⁷: Մասնագիտական գրականության մեջ առկա այլ մոտեցման համաձայն՝ բժշկական սխալն անպատժելի բարեխիղճ մոլորություն է, որը բժշկի կողմից իր պարտականությունների կատարման նկատմամբ անփույթ, անպատասխանատու կամ թեթևամիտ վերաբերմունքի դրսևորման բացակայության պայմաններում հանգեցրել է հիվանդի առողջական վիճակի վատթարացման կամ նրա մահվան: Մեկ այլ մոտեցման համաձայն՝ բժշկական սխալը բժշկական օգնություն իրականացնելիս կամ հիվանդներին խնամելիս թույլ տրված ոչ ճիշտ, անփույթ, անբարեխիղճ, անգրագետ արարքներ են¹⁸: Ա.Սավիցկայայի տեսակետի համաձայն՝ բժշկական սխալը բժշկական գործունեություն իրականացնող անձի հակաիրավական մեղավոր արարքն է, որը հանգեցրել է հիվանդի առողջությանը վնաս պատճառելուն: Այս մոտեցման կողմնակիցների գնահատմամբ՝ բժշկական սխալը ոչ թե բժշկի արարքի հանցավորությունը բացառող, այլ նրա պատասխանատվությունը մեղմացնող հանգամանք է, ի վերջո, այն կարող է դրսևորվել նաև որպես առանց մեղքի վնաս պատճառել¹⁹: Ռ.Ա.Տլեպցերիչևսկի կարծիքով՝ բժշկական սխալն այնպիսի գործողություն կամ անգործություն է, որը նպաստել է կամ կարող էր նպաստել հիվանդի մոտ առկա հիվանդության զարգացման ռիսկի մեծացմանը, նոր պարտոզիկ գործընթացների առաջացմանը, ոչ օպտիմալ է դարձրել բժշկության ռեսուրսների կիրառումը և հանգեցրել է նրան, որ հիվանդը բավարարված չի եղել առողջապահության համակարգի հետ ունեցած փոխազդեցությունից²⁰:

Քրեական իրավունք

Մեջբերված տեսակետներից յուրաքանչյուրը, կարծում ենք, գոյության իրավունք ունի, քանի որ դրանք տարբեր ելակետներից բնորոշում են բժշկական սխալը: Մեր կարծիքով, սակայն, առավել ամբողջական է իրավաբանական գրականության մեջ առկա այն մոտեցումը, որը տարբերում է բժշկական սխալի երկու՝ սուբյեկտիվ և օբյեկտիվ պատճառ: Բժշկական սխալի սուբյեկտիվ պատճառները ենթադրում են մեղքի անզգույշ ձևի, ինչպես նաև ոչ բավարար գիտելիքների ու փորձի առկայություն: Նման պատճառներով թույլ տրված բժշկական սխալը քրեորեն պատժելի է, այլ կերպ՝ քրեական պատասխանատվության ենթակա է սուբյեկտիվ պատճառներով բժշկական սխալ թույլ տված անձը²¹: Հակառակ դրան՝ քրեորեն պատժելի չեն օբյեկտիվ պատճառներով թույլ տրված բժշկական սխալները: Օբյեկտիվ պատճառներ են բժշկական հաստատությունում անհրաժեշտ բուժական միջոցների բացակայությունը, կամ ոչ բավարար չափով առկայությունը, հիվանդության ատիպիկ զարգացումը, անսպասելի ալերգիկ ռեակցիան, հիվանդի ոչ նորմալ անատոմիական առանձնահատկությունները, որոնց առկայությունը բժշկական օգնություն և բժշկական սպասարկում իրականացնող անձինք չէին կարող կանխատեսել²²:

Մեջբերված մոտեցումը, կարծում ենք, կիրառելի է նաև մարդուն օրգաններ և (կամ) հյուսվածքներ փոխպատվաստելիս թույլ տրված բժշկական սխալների գնահատման ժամանակ:

Բժշկական սխալի մասին խոսելիս հարկ ենք համարում անդրադառնալ նաև բժշկական սխալի, մասնավորապես՝ օբյեկտիվ պատճառներով թույլ տրված բժշկական սխալի, և պատահարի, ինչպես նաև անզգույշությամբ մահ պատճառելու տարբերակման հարցին:

Օբյեկտիվ պատճառներով թույլ տրված բժշկական սխալի վերլուծությունից կարելի է եզրակացնել, որ վերջինիս դեպքում բժշկի կողմից իրականացված բուժու-

մը հիմնված է բժշկագիտության զարգացման տվյալ մակարդակում առկա նվաճումների վրա: Նման դեպքում բժշկի արարքում բացակայում է մեղքը, շարժառիթը և նպատակը, այսինքն՝ առկա են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասում նկարագրված հանգամանքները:

Ինչ վերաբերում է անզգույշությամբ մահ պատճառելու և բժշկական սխալի տարբերակման հարցին, ապա այն առաջարկում ենք քննարկել *ex mortio* փոխպատվաստման օրինակով: Այսպես, դիակային (ոչ կենսունակ) դոնորի ուղեղային մահվան ախտորոշումը սխալ կատարվելու պատճառով դադարեցվել են վերակենդանացման միջոցառումները և դրա արդյունքում անձը մահացել է: Այլ կերպ ասած՝ անձի մահն իրականում տեղի է ունեցել ուղեղային մահվան ախտորոշումից հետո և ոչ թե դրանից առաջ: Նման դեպքում հարց է ծագում, թե ինչպես պետք է որակել անձի ուղեղային մահն ախտորոշում և «դիակային դոնորից» օրգաններ և (կամ) հյուսվածքներ վերցրած բժշկի գործողությունները: «Մարդուն օրգաններ և (կամ) հյուսվածքներ փոխպատվաստելու մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի համաձայն՝ ուղեղային մահվան փաստը հաստատում է բժշկական հանձնաժողովը, որի կազմը և գործունեության կարգը սահմանում է լիազոր մարմինը: Նշված հոդվածի իմաստով՝ բժշկական հանձնաժողովի կազմում չեն կարող ընդգրկվել փոխպատվաստում իրականացնող բժիշկները և փոխպատվաստման աշխատանքների հետ կապված այլ անձինք:

Մեջբերված օրենսդրական կարգավորումից բխում է, որ այն դեպքում, երբ բժշկական հանձնաժողովի կողմից ուղեղային մահվան փաստը սխալ է ախտորոշվել սուբյեկտիվ պատճառներով, այսինքն՝ սուբյեկտիվ պատճառներով թույլ է տրվել բժշկական սխալ, ապա հանձնաժողովի անդամների արարքը ենթակա է որակման որպես անզգույշությամբ մահ պատճառել: Մինչդեռ այն դեպքում, երբ ուղեղային մահվան փաստը սխալ է ախտորոշվել օբյեկ-

տիվ պատճառներով, հանձնաժողովի անդամների արարքում հանցակազմը բացակայում է, այսինքն՝ առկա է օբյեկտիվ պատճառներով թույլ տրված բժշկական սխալ:

Փոխպատվաստման վիրահատություն իրականացրած բժշկի պատասխանատվության հարցի կապակցությամբ ևս, կարծում ենք, առկա է երկակի մոտեցում: Մասնավորապես, եթե փոխպատվաստման վիրահատություն իրականացնող բժշկի համար ակնհայտ է եղել, որ «դիակալիին դոնորը» դեռ ողջ է, չի մահացել, սակայն նա, հիմք ընդունելով բժշկական հանձնաժողովի եզրակացությունը, իրականացրել է փոխպատվաստման վիրահատություն, որի արդյունքում մարդը մահացել է կամ նրա առողջությանը վնաս է պատճառվել, սպա նա ենթակա է պատասխանատվության սպանության կամ առողջությանը դի-

տավորությամբ վնաս պատճառելու համար: Նման մոտեցումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ փոխպատվաստման վիրահատություն իրականացնող բժշկը, ի տարբերություն հանձնաժողովի անդամների, ոչ թե սուբյեկտիվ պատճառներով բժշկական սխալ է թույլ տալիս և գործում է անզգույշ մեղքի ձևով, այլ դիտավորյալ գործողություններ է կատարում՝ օրգաններ և (կամ) հյուսվածքներ է վերցնում իր համար ակնհայտորեն ողջ մարդուց, ինչի արդյունքում այդ մարդը մահանում է կամ նրա առողջությանը վնաս է պատճառվում: Սինդրոմ այն դեպքում, երբ փոխպատվաստման վիրահատություն իրականացնող անձը չի գիտակցել «դիակալիին դոնորի» ողջ լինելը, նա ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության, քանի որ նրա կողմից թույլ տրված սխալն օբյեկտիվ պատճառներ ունի:

1. *Глушков В.А.* Ответственность за преступления в области здравоохранения. Киев, 1987, с. 73.

2. *Աղայան Է.Գ.* Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Հատոր 2-րդ, Երևան, 1976, էջ 1263:

3. Психология: Словарь. М., Политиздат, 1990, с. 344-345.

4. *Иойрьш А.И.* Концепция риска: его оценка и управление // В сб.: Обеспечение безопасности населения и территорий (организационно-правовые вопросы). М., ИГП РАН, 1994, с. 19-26.

5. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, Բնիկամեր մաս, դասագիրք բուհերի համար, Երևան 2011, 356-359 էջեր:

6. Современные тенденции развития социалистического уголовного права. М., Наука, 1983, с. 69.

7. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, Բնիկամեր մաս, դասագիրք բուհերի համար, Երևան 2011, էջ 355-356: *Ситковская О.Д.* Психологические основания уголовной ответственности. Баку, 1992, с. 74-102.

8. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации /Отв. Ред. А.И.Рапог. М., Проспект, 2004, с. 68.

9. *Баталов А.А.* Понятие профессионального мышления (методологические и идеологические аспекты). Томск: ТГУ, 1985, *Слуцкий И.И.* Обстоятельства, исключающие уголовную ответственность. Л., ЛГУ, 1956, с. 17-18, *Гришберг М.С.* Проблема производственного риска в уголовном праве. М., Госюриз-дат, 1963, с. 46.

10. *Малеш Н.С.* Право на медицинский эксперимент // Сов. государство и право. 1975, N11, с. 35-41, *Ковалев М.И., Вермель И.* Критерии ответственности медицинских работников за ненадлежащее лечение // Соц. законность. 1987. N4, с. 57-58.

11. *Глушков В.А.* Ответственность за преступления в области здравоохранения. Киев, 1987, с. 80.

12. *Самороков В.И.* Уголовно-правовая оценка медицинского риска // Современные тенденции развития

уголовной политики и уголовного законодательства. М., РАН, 1994, с. 65, Риск в уголовном праве // Гос. и право. 1993, N5, с. 103-112.

13. *Վաղրամյան Ա.* «Մարդու օրգանների և (կամ) հյուսվածքների փոխպատվաստմանը վերաբերող առանձին հիմնական դրոշմներ», Պետություն և իրավունք, թիվ 2(52), 28-38 էջեր:

14. Հայաստանի Հանրապետությունում գործում է Բժշկական սխալների և բժիշկների գործողությունների վերաբերյալ ստացված բողոքները քննարկող մշտական գործող հանձնաժողով: Վերջինս ստեղծվել է ՀՀ կառավարության 2002 թվականի օգոստոսի 15-ի թիվ 1300-Ն որոշմամբ հաստատված ՀՀ առողջապահության նախարարության կանոնադրության 12-րդ կետի «դ» ենթակետի հիման վրա ՀՀ առողջապահության նախարարի կողմից 2007 թվականի հուլիսի 27-ին արձակված թիվ 1229-Ս հրամանով:

15. *Концевич И.А.* Русский адвокат, 1996, N1. Рубрика «Процесс», с. 34-44.

16. *Малеша М.Н.* Человек и медицина в современном праве. М., Бек, 1995, с. 165.

17. *Глушков В.А.* Проблемы уголовной ответственности за особо опасные деяния в сфере медицинского обслуживания: Автореф. дис. докт. Киев, 1990, с. 28.

18. *Огарков И.Ф.* Врачебные правонарушения и уголовная ответственность за них. Л., Медицина, 1966, с. 43, *Лейбович Я.* Врачебные ошибки и незаконное врачевание // Судебная ответственность врачей. Л., М., 1926, с. 84.

19. *Савицкая А.* Возмещение ущерба, причиненного ненадлежащим врачеванием. Львов, 1982, с. 186-194.

20. *Тлепцерищев Р.А.* Правовое обеспечение охраны здоровья населения. М., Контур, 1998, с. 160.

21. *Ойгенхист В.А.* Проблемы риска в гражданском праве (часть общая). Душанбе, Ирфон, 1972, с. 6.

22. *Малеша М.Н.* Человек и медицина в современном праве. М., Бек, 1995, с. 165.

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի դատավորի օգնական

ՀԱՆՁԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿՈՒԹՅԱՄԲ ՊԱՏԻԺ ՆՇԱՆԱԿԵԼՈՒ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ (ՕՐԵՆՍՊՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ, ՊԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅԻ ԵՎ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵ- ՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ)

Հանցագործությունների համակցությամբ պատիժ նշանակելը քրեական իրավունքի գիտության մեջ առավել բարդ, բազմաբնույթ և արդիական հիմնախնդիր-

ներից է, որի տեսական խնդիրները մանրամասն վերլուծության են ենթարկվել իրավաբանական գրականության մեջ:

Դատական պրակտիկայում հաճախ են հանդիպում դեպքեր, երբ անձը կատարում է երկու և ավելի հանցանքներ: Նման դեպքերը պետք է ստանան համապատասխան քրեաիրավական գնահատական՝ կապված արարքի և պատիժ նշանակելու առանձնահատկությունների հետ:

Միևնույն անձի կողմից երկու կամ ավելի ինքնուրույն հանցակազմ պարունակող հանցագործությունների կատարմանը համապատասխան քրեաիրավական գնահատական տալու հիմնահարցը բազմիցս եղել է իրավաբան գիտնականների ուշադրության կենտրոնում, այդ մասին գրվել են մենագրու-

թյուններ¹, գիտական հոդվածներ² և այլն, սակայն մինչ օրս այդ հարցերը դեռևս լիարժեք լուծված համարվել չեն կարող:

Հանցանքների համակցությունը համարվում է հանցագործությունների բազմակիության տեսակ, այսինքն՝ հանդիսանում է ընդհանուր երևույթի ինքնուրույն մաս: Իսկ ընդհանուր մասերի բաժանելու տրամաբանությունն այն է, որ այն ընդհանուր հատկանիշներից զատ, որոնք բնութագրական են ընդհանուրի յուրաքանչյուր մասին՝ որպես ընդհանուրի մաս, յուրաքանչյուր մաս իր հերթին պետք է ունենա իր առանձնահատուկ հատկանիշները, որոնք բնութագրական են կոնկրետ տվյալ մասին, որոնց շնորհիվ ընդհանուրի մեջ մտնող մասերը տարանջատվում են միմյանցից: Ուստի, ընդհանուրը մասերի բաժանելը, ըստ էության, պետք է հետապնդի մեկ նպատակ՝ ցույց տալ, որ ունենալով ընդհանուր հատկանիշներ, այնուամենայնիվ, նրա մասերն օժտված են ինքնուրույն, առանձին հատկանիշներով, որակներով, որոնք արտահայտում են ընդհանուրը կազմող մասերի էական տարբերությունները:

Մինչև 2003 թվականի նոր քրեական օրենսգրքի ընդունումը՝ ՀՀ-ում գործող 1961 թվականի քրեական օրենսգրքում միևնույն անձի կողմից երկու և ավելի հանցագործությունների կատարման

ՄԱՅԻՍ 2012 թ 5 (154)

ՊԱՏԱԿԱՆ
ԻՋԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

դեպքերին քրեաիրավական գնահատական տալու հարցն ըստ էության կարգավորված չէր: Համակցության մասին նշվում էր միայն պատժի ինստիտուտը կանոնակարգող հոդվածներում, մասնավորապես՝ քրեական օրենսգրքի 37-րդ հոդվածում, որում սահմանվում էին երկու և ավելի հանցագործությունների համար պատիժ նշանակելու կանոնները:

Չարգացնելով նախկին քրեական օրենսգրքի դրույթները՝ 2003 թվականին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքը միևնույն անձի կողմից երկու և ավելի հանցագործությունների կատարման դեպքերին քրեաիրավական գնահատական տալու հարցում առաջընթաց գրանցեց, քանի որ ընդհանուր մասում առանձին հոդվածով սահմանվեցին հանցագործությունների համակցության հասկացությունը և դրա հիմնական հատկանիշները:

Գործող քրեական օրենսգրքի 20-րդ հոդվածը սահմանում է, որ հանցագործությունների համակցություն է համարվում ՀՀ քրեական օրենսգրքով (տարբեր հոդվածներով կամ միևնույն հոդվածով կամ հոդվածի միևնույն կամ տարբեր մասերով կամ կետերով) նախատեսված երկու կամ ավելի հանցանք կատարելը, որոնցից ոչ մեկի համար անձը դատապարտված չի եղել, կամ այնպիսի գործողությունը (անգործությունը), որը պարունակում է սույն օրենսգրքի երկու կամ ավելի հոդվածներով նախատեսված հանցագործությունների հատկանիշներ:

Թվում էր, թե քրեական օրենսգրքում հանցանքների համակցության բնորոշումը և դրա հիմնական հատկանիշների սահմանումը վերջ կդնեն միևնույն անձի կողմից երկու և ավելի հանցագործությունների կատարման դեպքերին քրեաիրավական գնահատական տալու և պատիժ նշանակելու

հետ կապված տեսական վեճերին և գործնական հիմնախնդիրներին, սակայն քրեական օրենսգրքի գործողության վերջին տարիների փորձը ցույց տվեց, որ նախկին տարածայնությունները պահպանվեցին, դեռ ավելին, առաջացան նորերը:

Անձի կողմից մի քանի հանցագործություններ կատարելը վկայում է նրա արարքի բարձր հանրային վտանգավորության և նրա նկատմամբ՝ մեկ հանցագործության կատարած սուբյեկտի համեմատ ավելի խիստ պատիժ նշանակելու անհրաժեշտության մասին: Նման դեպքում ծագում է պատիժ նշանակելու (ոչ միայն կատարված հանցանքներից յուրաքանչյուրի համար, այլև ամբողջությամբ) հատուկ կարգի հարցը:³

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածում սահմանված է հանցանքների համակցության դեպքում պատիժ նշանակելու կարգը: Հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Հանցանքների համակցությամբ յուրաքանչյուր հանցագործության համար առանձին պատիժ (հիմնական և լրացուցիչ) նշանակելով՝ դատարանը վերջնական պատիժը որոշում է նշանակված պատիժները լրիվ կամ մասնակիորեն գումարելու միջոցով»:

Հոդվածի բովանդակությունից երևում է, որ հանցանքների համակցության դեպքում պատիժը նշանակվում է յուրաքանչյուր հանցագործության համար առանձին:

Դրա կարևոր նշանակությունն այն է, որ այդ դրույթը հնարավորություն է տալիս գործի ելքը ճիշտ լուծել վերաքննիչ կամ վճռաբեկ ատյաններում՝ կատարված հանցագործություններից որևէ մեկով դատավճիռը փոփոխելիս: Հանցանքների համակցությամբ յուրաքանչյուր հանցագործության համար առանձին պատիժ նշանակելիս դատա-

Քրեական իրավունք

րանը ղեկավարվում է պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքներով՝ հաշվի առնելով հանցագործության՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանը և բնույթը, հանցավորի անձը բնութագրող տվյալները, այդ թվում՝ պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող կամ ծանրացնող հանգամանքները:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է. «Եթե հանցանքների համակցությունն ընդգրկում է միայն ոչ մեծ ծանրության հանցանքներ, ապա վերջնական պատիժը նշանակվում է պատիժները լրիվ կամ մասնակիորեն գումարելու միջոցով: Ընդ որում, գումարելիս վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել 5 տարին»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է. «Եթե հանցանքների համակցությունն ընդգրկում է միայն միջին ծանրության կամ միջին ծանրության և ոչ մեծ ծանրության հանցանքներ, ապա վերջնական պատիժը նշանակվում է պատիժները լրիվ կամ մասնակիորեն գումարելու միջոցով: Ընդ որում, ազատազրկման ձևով վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել տասը տարին»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է. «Եթե հանցանքների համակցությունն ընդգրկում է ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցանքներ, ապա վերջնական պատիժը նշանակվում է պատիժները լրիվ կամ մասնակիորեն գումարելու միջոցով: Ընդ որում, ազատազրկման ձևով վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել քսանհինգ տարին: Եթե համակցության մեջ մտնող հանցանքներից մեկի համար դատարանը նշանակում է ցմահ ազատազրկում, ապա վերջնական հիմնական պատիժը որոշվում է կլանելու միջոցով»:

Ինչպես տեսնում ենք, ՀՀ քրեական օրենսգրքը հանցանքների համակցության դեպքում վերջնական պատիժը որոշում է դրանք գումարելու կանոններով՝ որոշակի սահման դնելով: Մեր կարծիքով՝ սրա հետ կապված առաջանում են խնդիրներ: Մասնավորապես, համակցություն չեն կազմում և հանցանքների համակցության դեպքում պատիժ նշանակելու կանոնները չեն կիրառվում, եթե կատարվում է հանցագործություն, որը պարունակում է քրեական օրենսգրքի միևնույն հոդվածի տարբեր մասերով նախատեսված մի քանի ծանրացնող հանգամանքներ: Օրինակ՝ անձն առանձնապես խոշոր չափերի գողություն է կատարում բնակարան ապօրինի մուտք գործելով: Արարքը կորակվի որպես մեկ հանցագործություն՝ քրեական օրենսգրքի ավելի խիստ պատիժ նախատեսող հոդվածի մասով՝ 177-րդ հոդվածի 3-րդ մաս (առավելագույն պատիժ կարող է սահմանվել 8 տարի ժամկետով ազատազրկում): Բայց եթե նույն անձը տարբեր ժամանակահատվածներում է կատարում այդ գործողությունները, ապա դրանք առաջացնում են հանցագործությունների համակցություն:⁴ Եթե բնակարան ապօրինի մուտք գործելու համար նշանակվի ազատազրկում առավելագույնը 6 տարի ժամկետով, իսկ առանձնապես խոշոր չափերի գողություն կատարելու համար՝ ազատազրկում 8 տարի ժամկետով, ապա ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ վերջնական պատիժ կարող է նշանակվել մինչև 14 տարի ժամկետով ազատազրկում: Կարծում ենք նման դեպքերում խախտվում է արդարության սկզբունքը: Վերոնշյալ օրինակում ազատազրկման ձևով վերջնական պատիժը գողության համար կարող է գերազանցել, ասենք, հասարակ սպանության համար նա-

խատեսված պատժին:

Փորձենք անդրադառնալ այն հարցին, թե հանցանքների համակցության դեպքում ինչպես է որոշվում վերջնական պատիժն այլ պետություններում:

Չինաստանի քրեական օրենսգրքի համաձայն՝ եթե մինչև դատապարտվելը անձը կատարել է մի քանի հանցանք (քացառությամբ այն դեպքերի, երբ նշանակվում է ցմահ ազատազրկում կամ մահապատիժ), ապա դատարանը նշանակում է վերջնական պատիժ՝ հաշվի առնելով հետևյալ կանոնները. հանցանքների համակցության դեպքում վերջնական պատիժը պետք է պակաս լինի համակցության մեջ մտնող հանցանքների համար սահմանված պատիժների ընդհանուր գումարից, սակայն ավելի՝ համակցության մեջ մտնող հանցանքներից առավել ծանրի համար սահմանված առավելագույն պատժաչափից: Ընդ որում ազատազրկման դեպքում պատիժը չի կարող գերազանցել քսան տարին:

ՌԴ քրեական օրենսգրքով սահմանված է, որ եթե համակցության մեջ մտնում են միայն ոչ մեծ ծանրության հանցանքներ, ապա վերջնական պատիժը որոշվում է նվազ խիստ պատիժն ավելի խիստ պատժով կլանելու կամ պատիժները լրիվ կամ մասնակիորեն գումարելու միջոցով: Գումարելիս վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել կատարված հանցանքներից առավել ծանրի համար նախատեսված առավելագույն պատիժը: Եթե համակցության մեջ մտնող հանցանքներից մեկը համարվում է միջին ծանրության, ծանր, կամ առանձնապես ծանր հանցանք, ապա վերջնական պատիժը որոշվում է պատիժները լրիվ կամ մասնակիորեն գումարելու միջոցով: Տվյալ դեպքում ազատազրկման ձևով վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել քսանհինգ տարին:

Գերմանիայի քրեական օրենսգրքի համաձայն՝ հանցանքների համակցության դեպքում վերջնական պատիժը չպետք է հասնի համակցության մեջ մտնող հանցանքների համար սահմանված պատիժների ընդհանուր գումարին: Ազատազրկման ձևով վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել տասնհինգ տարին:

Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքի համաձայն՝ հանցանքների համակցության դեպքում վերջնական պատիժ է նշանակվում կատարված արարքներից առավել ծանրի համար նախատեսված պատժի չափով: Այսինքն, կիրառվում է նվազ խիստ պատիժն ավելի խիստ պատժով կլանելու սկզբունքը:

Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքով սահմանվում է, որ հանցանքների համակցության դեպքում վերջնական պատիժը որոշվում է պատիժները գումարելու միջոցով, ընդ որում վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել տվյալ պատժատեսակի համար օրենքով սահմանված առավելագույն չափը:

Իսպանիայի քրեական օրենսգրքի համաձայն՝ հանցանքների համակցության դեպքում վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել համակցության մեջ մտնող առավել ծանր հանցանքի համար սահմանված առավելագույն պատժի եռապատիկը կամ քսան տարի ժամկետով ազատազրկումը: Բացառիկ դեպքերում կարող է նշանակվել քսանհինգ տարի ժամկետով ազատազրկում, եթե համակցության մեջ մտնող հանցանքներից որևէ մեկի համար նշանակվում է քսան տարուց ավելի ազատազրկում: Իդեալական համակցության դեպքում կամ երբ մեկ արարքը համարվում է մեկ այլ արարքի կատարման անհրաժեշտ պայման՝ նշված կանոնները չեն կիրառվում: Տվյալ դեպքում պատիժ է նշանակվում առավել ծանր հանցագործության համար սահմանված պատժի

Քրեական իրավունք

չափով՝ մոտ դրա վերին սահմանին:

Լեհաստանի քրեական օրենսգրքի համաձայն՝ հանցանքների համակցության դեպքում վերջնական պատիժ որոշվում է նվազ խիստ պատիժը ավելի խիստ պատժով կլանելու, պատիժները գումարելու միջոցով, ընդ որում գումարելիս վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել տասնհինգ տարի ժամկետով ազատազրկումը: Եթե համակցության մեջ մտնող հանցանքների համար նշանակվում է քսանհինգ տարի ժամկետով ազատազրկում կամ ցմահ ազատազրկում, ապա այդ պատիժը համարվում է վերջնական պատիժ:

ԱՄՆ որոշ նահանգների քրեական օրենսգրքերի համաձայն՝ հանցանքների համակցությամբ վերջնական պատիժը որոշվում է բոլոր պատիժները լրիվ գումարելու միջոցով: Ընդ որում, վերջնական պատժի սահման դրված չէ:

Ակնհայտ է, որ տարբեր պետություններում տարբեր կերպ է որոշվում հանցանքների համակցության դեպքում վերջնական պատիժ նշանակելու հարցը, կիրառվում են գումարելու և կլանելու սկզբունքները: Հիմնականում (բացի ՌԴ-ից) վերջնական պատիժը որոշելու կարգը կախված չէ նրանից, թե համակցության մեջ ծանրության ինչ աստիճանի հանցանքներ են ընդգրկված: Ինչպես ՀՀ, այնպես էլ այլ պետությունների քրեական օրենսգրքերում ևս սահմանված են ազատազրկման ձևով պատժի առավելագույն ժամկետները, իսկ որոշ երկրների օրենսդրություններում պատժի առավելագույն սահման չկա, որոշ դեպքերում էլ վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել կատարված հանցանքներից առավել ծանրի առավել ծանրացնող հանգամանքներով տեսակի համար նախատեսված պատժի առավելագույն սահմանը (օրինակ՝ Գերմանիա):

Սրա հետ կապված՝ կարևոր նշանակություն ունի այն, թե ինչ հայեցակարգի վրա է հիմնված տվյալ երկրի քրեական օրենսգրքը: Եթե հիմնված է արարքի հայեցակարգի վրա, ապա պատիժները լրիվ գումարվում են՝ սահման դնելով կամ առանց դրա: Եթե հիմնված է անձի հայեցակարգի վրա, ապա վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել կատարված հանցանքներից առավել ծանրի առավել ծանրացնող հանգամանքներով տեսակի համար նախատեսված պատժի առավելագույն սահմանը: Այս դեպքում հաշվի է առնվում այն, որ տվյալ անձի հասարակական վտանգավորությունը դրանից առավել չէ:

Որոշ քրեագետներ մտավախություն են հայտնում, որ այդ դեպքում պատիժը չի կատարի իր կանխիչ գործառնություն, որովհետև անձն առավել ծանր հանցագործությունը կատարելուց հետո հանգիստ կարող է կատարել բազմաթիվ պակաս ծանր հանցանքներ: Քրեագետների մի մասն էլ գտնում է, որ դա ձևական մոտեցում է և հանցանք կատարողն ընդհանրապես այդ մասին չի մտածում:

Կարծում ենք՝ անհրաժեշտ է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածով սահմանել հանցանքների համակցության դեպքում վերջնական պատիժ նշանակելու այլ կարգ, որի համաձայն. «Ազատազրկման ձևով վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել կատարված հանցանքներից առավել ծանրի առավել ծանրացնող հանգամանքներով տեսակի համար նախատեսված պատժի առավելագույն սահմանը»:

Այդ դեպքում կվերանա այն անարդարությանը, երբ սպանություն կատարողը, ով ավելի բարձր հանրային վտանգավորություն ունի, կարող է ավելի մեղմ պատժվել, քան, ասենք, մի քանի բնականաբանաբար գողություն կատարողը:

Կրկնակիության ինստիտուտի՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքից հանվելուց հետո խնդիր է առաջացել՝ կապված սպանություն նախատեսող հոդվածի հետ (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդված): Երբ անձը կատարում է մի քանի հասարակ սպանություն, ապա հնարավոր չէ ցմահ ազատազրկում նշանակել, վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել քանհինգ տարի ժամկետով

ազատազրկումը: Առաջարկում ենք ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածով նախատեսել նաև հետևյալ դրույթը, որի համաձայն, եթե անձը կատարել է մեկից ավելի հասարակ սպանություններ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշներով, ապա դատարանը կարող է նշանակել ցմահ ազատազրկում:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԵՎ ՆՈՐՄԱՏԻՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ՑԱՆԿ

1. ՀՀ Սահմանադրություն:
2. ՀՀ քրեական օրենսգիրք:
3. Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր:
4. ՀՀ քրեական իրավունք: Ընդհանուր մաս: ԵՊՀ հրատ.: Երևան, 2007:
5. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշումների գիտագործնական մեկնարանություններ,-Եր.: «Աստղիկ», 2011:
6. **Գրիգորյան Մ.Վ.** Քրեական իրավունք, Ընդհանուր մաս, Երևան, 2007:
7. **Малков В.П.** Множественность преступлений и ее формы по советскому уголовному праву. Казань, 1982.
8. **Малков В.П., Тимершин Х.А.** Множественность преступлений. Уфа, 1995.

9. **Людмила Иногамова-Хегай** Неоднократность и конкуренция норм: некоторые спорные вопросы квалификации преступлений и назначения наказания //Уголовное право, 2/2002.
10. **Наумов А.В.** Российское уголовное право. Общая часть, курс лекции. М., 1997.
11. **Волженкин Б.** Принцип справедливости и проблемы множественности преступлений по УК РФ// Законность N12.
12. **Черненко Тамара** Формы множественности преступлений и их отражение в квалификации преступлений //Уголовное право 4/2000.

1. **Малков В.П.** Множественность преступлений и ее формы по советскому уголовному праву Казань, 1982. **Малков В.П., Тимершин Х.А.** Множественность преступлений. Уфа, 1995.
2. **Людмила Иногамова-Хегай** Неоднократность и конкуренция норм: некоторые спорные вопросы квалификации преступлений и назначения наказания //Уголовное право, 2/2002, с. 32.

- и проблемы множественности преступлений по УК РФ// Законность N12, с. 5.
- Черненко Тамара** Формы множественности преступлений и их отражение в квалификации преступлений //Уголовное право 4/2000, с. 42-43.
3. **Наумов А.В.** Российское уголовное право. Общая часть, курс лекции. М., 1997, с. 422.
4. **Գրիգորյան Մ.Վ.** Քրեական իրավունք, Ընդհանուր մաս: Երևան, 2007, էջ 404:

ՄԱՅԻՍ 2012 Ե (154)

ՊՏՄԱԿԱՆ
ԻՆՏԵՆՍԻՎՆԵ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՄՈՒՆ

Арам ВАРДЕВАНЯН

Аспирант Российско-Армянского
(Славянского) университета

ОШИБКА В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ: ПРОБЛЕМЫ КЛАССИФИКАЦИИ И ЕЕ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЕ ЗНАЧЕНИЕ

К числу сложных и важных проблем как армянского, так и российского уголовного права относится субъективная сторона преступления, которая весьма противоречиво рассматривается наукой уголовного права и вызывает в связи с этим массу трудностей при решении вопросов об основании и пределах уголовной ответственности, квалификации преступлений, применении многих институтов уголовного права в следственной и судебной практике. Особенно большие затруднения возникают при исследовании вопроса об ошибке преступления. Поскольку ошибка субъекта при совершении преступления влияет на содержание, форму, степень и объем вины, она, таким образом, определяет границы субъективного вменения при рассмотрении уголовного дела, определяет квалификацию содеянного, пределы уголовной ответственности и наказания, а также применение многих институтов уголовного права. Исследования этой проблематики необходимо еще и потому, что раскрытие содержания ошибки и закрепление в уголовном законе правил оценки ошибки будет способствовать дальнейшему укреплению законности в сфере применения уголовного законодательства.

Отдельным вопросам по рас-

сматриваемой проблематике уделяли внимание в своих работах: П.С. Дагель, В.Ф. Кириченко, Ю.А. Красиков, В.Н. Кудрявцев, А.И. Рагог, Н.С. Таганцев, А.Н. Трайнин и другие ведущие ученые России.

В Армении данная проблема затрагивалась частично. Отдельные исследования не проводились. Следует выделить монографию С.С. Аветисяна, в которой автор проблеме законодательного урегулирования ошибки посвятил отдельную главу.¹ Изучение монографического исследования С.С. Аветисяна показало, что автор обозначенную проблему впервые попытался осветить в контексте разграничения преступного поведения от не преступного. Более того, автор пришел к обоснованному выводу о том, законодательное закрепление правил уголовно-правовой оценки ошибки будет способствовать обеспечению безопасности личности уголовно-правовыми средствами. Иначе говоря, автор данную проблему рассматривает с позиции совершенствования уголовной политики и уголовного законодательства.

В каждом совершенном преступлении вина носит индивидуальный характер, позволяя исследовать особенности психического отношения лица к совершенному общественно

опасному деянию и вредным последствиям.

В связи с вышеуказанным важное значение приобретает исследование вопроса об уголовно-правовой ошибке, когда лицо неверно оценивает юридические или фактические обстоятельства совершенного деяния.

Вопрос о том, какие ошибки имеет уголовно-правовое значение (являются релевантными), а другие не имеют (являются нерелевантными), достаточно сложный и представляет большой практический интерес².

Следует отметить, что Уголовные кодексы Армении и России не регулируют вопросы уголовной ответственности при ошибке. Понятие и уголовно-правовое значение ошибки дается в теории уголовного права³, где под ошибкой понимается заблуждение лица относительно объективных свойств общественно опасного деяния, которые характеризуют его как преступление. Иначе говоря, это заблуждение лица относительно характера и степени общественной опасности совершаемого деяния и его противоправности⁴. Нужно сказать, что для определения субъективной ошибки в юридической литературе использовались различные понятия со сходным значением. Некоторые ученые характеризуют ошибку как заблуждение лица относительно фактических или юридических свойств совершаемого деяния⁵, другие понимают под ошибкой неверное представление о фактических или юридических признаках совершаемого деяния⁶, третьи определяют ее как неверную оценку субъектом

своего поведения⁷. Хотя отдельные ученые настроены резко критически против использования разных понятий для характеристики субъективной ошибки, использование различных терминов для ее определения вполне допустимо во избежание многочисленных терминологических повторений, а тем более для характеристики разных ее видов и значений⁸.

В теории уголовного права традиционно принято делить ошибку на два вида: юридическую и фактическую. Это деление — основной вид классификации ошибки. В свою очередь, указанные ошибки правоведы делят на отдельные разновидности, проводя классификацию по различным основаниям. Подразделяя ошибки на два вида — юридическую и фактическую, — Н.С. Таганцев выделял ошибки и по иным основаниям. Так, по содержанию он выделял ошибку, которая может относиться или 1) к деянию и его последствиям, и притом или к отдельным фактическим условиям совершенного, или к установлению взаимного отношения этих условий, к выводам из фактов; или же 2) к предположениям об основаниях деятельности, к ее мотивам. К числу ошибки первого рода Н.С. Таганцев относил ошибку относительно объекта посягательства, обстановки преступного деяния (места действия, времени совершения, средств и способов действия), причинной связи явлений⁹. Автором также выделялись извинительные и неизвинительные ошибки¹⁰.

В. Ф. Кириченко различал субъективные ошибки: 1) относительно обстоятельств, являющихся признаками состава преступления; 2) от-

носителем общественной опасности деяния, и 3) ошибку в праве, или юридическую ошибку¹¹.

Более развернутую классификацию ошибок предложил П.С. Дагель, разделив их: 1) по предмету — на ошибку юридическую и фактическую; 2) по причинам возникновения — на извинительную и неизвинительную; 3) по своей значимости — на существенную и несущественную; 4) по степени оправданности — на виновную и невиновную¹².

В.А. Якушин выделяет два основных вида ошибок: а) ошибка относительно характера и степени опасности деяния и его последствий; б) ошибка относительно характера правомерности (противоправности) совершаемых действий¹³.

Предложенные классификации, бесспорно, отражают в различных аспектах проблему ошибки, и их совокупность позволяет более полно познать сущность и значение рассматриваемого явления и оценить место ошибки среди других институтов уголовного права.

Однако, все же, следует обратить внимание на некоторые спорные моменты.

В литературе отмечалось, что весьма проблематичным для юридической практики является деление ошибки на извинительную и неизвинительную. По этому поводу еще Н.С. Таганцев подмечал, что если ошибка неизвинительная, то устраняется умысел, а если извинительная — устраняется всякое вменение¹⁴. Позднее подобное возражение было высказано Л.И. Коптяковой, которая считала, что “по существу извинительная ошибка представляет собой невиновное

причинение вреда, а извинительная ошибка охватывается категорией неосторожности”¹⁵. Оценивая данную классификацию, следует согласиться с точкой зрения В.А. Якушина, который пишет: “Не обязательно неизвинительная ошибка ведет к неосторожной форме вины. Неизвинительная ошибка может быть и в рамках умысла. Просто чаще неизвинительная ошибка может свидетельствовать о наличии неумышленной, а неосторожной вины”¹⁶.

“Извинительная (или добросовестная) ошибка, — писал П.С. Дагель, — означает, что лицо при самом внимательном и добросовестном отношении к делу не могло избежать этой ошибки и, что, следовательно, эта ошибка не может быть поставлена ему в вину. Неизвинительный характер ошибки означает, что при внимательном отношении к делу субъект мог этой ошибки не допустить”¹⁷. Указанная классификация, по мнению П.С. Дагеля, имеет большое практическое значение при определении правовых последствий ошибки.

Вряд ли можно согласиться с практическим значением деления ошибки на существенную и несущественную¹⁸. Несущественная ошибка (например, в цвете автомобиля, которым неправомерно завладел виновный, или ошибка в модели похищаемого телевизора) никоим образом не влияет на наступление уголовной ответственности и не должна рассматриваться как вид фактической ошибки, поскольку ее выделение не имеет уголовно-правового значения. Практическое значение имеет лишь существенная фактическая ошибка относительно таких обстоятельств, которые явля-

ются необходимыми условиями наказуемости деяния, то есть признаками соответствующего состава, либо обстоятельств, исключающих общественную опасность деяния (например, мнимая оборона).

Нельзя в полной мере принять выделение такого вида ошибки как ошибка относительно общественной опасности¹⁹. Не стоит забывать, то обстоятельство, что любое преступление обладает наряду с признаком общественной опасности и признаком уголовной противоправности, а юридически общественная опасность выражается в уголовной противоправности. Уголовным законом признаются преступлениями только те общественно опасные деяния, которые достигли наибольшей степени опасности для личности, общества или государства, и именно поэтому по мнению ряда ученых есть все основания не согласиться с В.А. Якушиным по поводу деления им ошибок на два вида: во-первых, ошибки относительно характера и степени общественной опасности совершаемого деяния и его последствий; во-вторых, ошибки относительно противоправности совершаемых действий²⁰. Деяние признается преступлением лишь при наличии обоих признаков - общественной опасности и противоправности. Общественная опасность и уголовная противоправность являются необходимыми признаками как общего, так и конкретного понятия преступления. В зависимости от того, как указанные признаки представлены в психике субъекта, рассматривается вопрос о его виновности либо невиновности.

Лицо может неверно оценить

юридические обстоятельства совершенного деяния, к которым следует отнести общественную опасность и уголовную противоправность деяния, квалификацию содеянного, вид или размер (срок) наказания, назначаемого за совершенное преступление. Неверное знание субъектом обстоятельств совершенного преступления на основании заблуждения относительно юридических его признаков, согласно общепринятой уголовным правом терминологии, позволяет вести речь о юридической ошибке субъекта и выделить два ее вида:

1) ошибка относительно общественной опасности и уголовной противоправности совершаемого деяния (позитивная и негативная);

2) ошибка относительно уголовно-правовой квалификации и наказуемости деяния.

Общее правило относительно значения юридической ошибки может быть сформулировано следующим образом: уголовная ответственность лица, заблуждающегося относительно юридических последствий совершаемого деяния, наступает в соответствии с оценкой деяния не субъектом, а законодателем. Следовательно, такая ошибка не влияет ни на форму вины, ни на квалификацию преступления, ни на размер назначенного наказания, за исключением тех случаев, когда лицо не знало и по обстоятельствам дела не могло знать об установлении уголовного-правового запрета, либо компетентное должностное лицо правоохранительных органов разъяснило лицу, что его действия являются правомерными, то извинительный характер юридической ошибки относительно противоправности деяния должен служить осно-

ванием непривлечения к уголовной ответственности²¹.

Таким образом, юридическая ошибка снимает вопрос как об умышленном, так и неосторожном характере правонарушения. Иначе говоря, юридическая ошибка либо снимает вопрос об умысле, либо нет.

На основании изложенного, в Общую часть УК целесообразно включить норму следующего содержания:

“Если лицо, совершая предусмотренное настоящим кодексом деяние, не осознало и по обстоятельствам дела не могло осознать его противоправности, оно не подлежит уголовной ответственности”.

Иначе говоря, презумпция знания закона допускает исключение, поскольку незнание закона, в особенности в сфере специальных отношений, по мнению С.С. Аветисяна и других ученых, может быть обусловлено объективными обстоятельствами.

Наряду с неверной оценкой юридических признаков деяния лицо может неверно оценивать фактические обстоятельства содеянного, играющие роль признаков состава конкретного преступления. Данный вид ошибки носит самостоятельное уголовно-правовое значение. Субъект может ошибаться в объекте посягательства, в предмете преступления, в личности потерпевшего, в развитии причинной связи между деянием и наступившими последствиями, в характеристике общественно опасных и противоправных последствий совершаемого деяния, в способе совершения преступления, в орудиях и средствах совершения преступления, в обстановке преступления и иных признаках.

Все вышеперечисленные признаки объединяет одно основание — они являются объективными признаками состава преступления. Как правило, ошибки в объективных признаках состава преступления являются основанием изменения квалификации действий (бездействия) виновного. Следовательно, необходимо определить фактическую ошибку как ошибку в объективных признаках состава преступления, классифицировав ее по следующим основаниям:

1. Ошибка, оказывающая влияние на квалификацию содеянного.

2. Ошибка, не оказывающая влияние на квалификацию содеянного.

Следует отметить, что в отличие от фактической ошибки, юридическая ошибка умысел не затрагивает, но существенна для оценки вины субъекта. При неустранимой ошибке ответственность должна исключаться.

Приведенная классификация ошибок отражает в той или иной мере рассматриваемое явление, открывает какие-то стороны его и уже в силу этого имеет практическое значение, а отсюда заслуживает и внимания науки уголовного права. Деление ошибки на виды на основе различных признаков, показывает для правоприменителя значение того или иного заблуждения, например, для определения характера и степени общественной опасности деяния. Однако при всей важности приведенной классификации ошибок она показывает лишь итог, констатирует результат — влияет или не влияет та или иная ошибка на общественную опасность и противоправность, но не показывает механизм этого влияния. Что касается механизма этого

влияния, считаем, что это уже зависит от того, в отношении какого из признаков, влияющих на основание пределы уголовной ответственности, имелось заблуждение.

На основании изложенного, представляется, что правила уголовно-правовой оценки фактической ошибки должны быть закреплены и регламентированы в уголовном законе. Эти правила связаны с признаками субъекта, объекта и предмета преступления, личности потерпевшего, связанные с осознанием квалифицирующих (привилегиро-

ванных) обстоятельств, правила оценки ошибки при неоконченном преступном деянии, соучастия в преступлении, мнимой обороны, множественности преступления. Данная проблема нуждается в отдельном исследовании. Это особенно актуально на фоне разработки и принятия Концепции нового Уголовного кодекса Республики Армения, и на основе этого — качественно нового уголовного закона. Об этом отмечается в Программе правовых и судебных реформ Армении на 2012-2016 годы.

1. *Аветисян С.С.* Проблемы разграничения преступного от не преступного поведения (теория и практика уголовно-правового обеспечения безопасности человека). Ер. Изд-во РАУ, 2011, с. 155-191.

2. *Аветисян С.С.*, там же, с. 160.

3. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Ընդհանուր մաս.- Երևանի պետ. համալս.- Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2003, էջ 222-234:

4. *Якушин В.А.* Ошибка и ее уголовно-правовое значение. Казань, 1988, с. 35.

5. *Коптякова Л.И.* Понятие ошибки в советском уголовном праве и их классификация // Проблемы права, социалистической государственности и социального управления. Свердловск, 1978, с. 105-106.

6. *Кириченко В.Ф.* Значение ошибки по советскому уголовному праву. М., 1952, с. 16.

7. Курс советского уголовного права. Т. 1. Л. 1968, с. 449.

8. *Рарог А.И.* Квалификация преступлений по субъективным признакам. СПб.: Изд-во “Юридический центр

Пресс”, 2003, с. 170.

9. *Таганцев Н.С.* Русское уголовное право. Часть общая. Том 1. Автограф. Тула, 2001, с. 459.

10. *Таганцев Н.С.* Русское уголовное право. Часть Общая. В 2-х томах. Т. 1. СПб., 1902, с. 545.

11. *Кириченко В.Ф.*, там же, с. 18.

12. *Дагель П.С.* Обстоятельства, исключаящие виновность субъекта и влияющие на форму вины // Советская юстиция. 1973, №3, с. 14-16.

13. *Якушин В.А.* Ошибка и ее значение в применении уголовного закона // Вопросы осуществления прав и обязанностей в развитом социалистическом обществе. Казань, 1983, с. 61.

14. *Таганцев Н.С.*, там же, с. 545.

15. *Коптякова Л.И.*, там же, с. 107.

16. *Якушин В.А.*, там же, с. 58.

17. *Дагель П.С., Котов Д.П.* Субъективная сторона преступления и ее установление. Воронеж, 1974, с. 212.

18. *Дагель П.С., Котов Д.П.*, там же, с. 212.

19. *Кириченко В.Ф.*, там же, с. 18.

20. *Якушин В.А.*, там же, с. 54-55.

21. *Рарог А.И.*, там же, с. 172-173.

ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРЕДМЕТА МОШЕННИЧЕСТВА В КОНТЕКСТЕ УГОЛОВНО-ПРАВОВЫХ И ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫХ НОРМ

В теории уголовного права признаки объекта и предмета преступления определяются исходя из местоположения соответствующего состава в структуре Особенной части Уголовного Кодекса. Норма о мошенничестве помещена в главу 21 УК РФ «Преступления против собственности» (глава 21 УК РА).

В современном уголовном праве Армении и России собственность признается одним из важных правоохраняемых объектов. Охрана собственности от преступных посягательств провозглашена одной из задач Уголовных кодексов наших стран (ст.2 УК РФ, ст. 2 УК РА). Необходимо отметить, что в перечне социальных благ, интересов и ценностей, поставленных под охрану уголовным кодексом, собственности отведено второе место - сразу после прав и свобод человека и гражданина, которые являются важнейшими из правоохраняемых объектов. Обращение к понятию собственности в уголовном праве приобретает особую актуальность в связи с важностью адекватного научного понимания

этого блага в качестве объекта самостоятельной группы общественно опасных посягательств.

В ст. 159 УК РФ мошенничество определяется как хищение чужого имущества или приобретение права на чужое имущество путем обмана или злоупотребления доверием.¹ Аналогичным образом мошенничество определяется в ч. 1 ст. 178 УК РА.²

Учитывая общее понятие хищения, которое сформулировано в примечании 1 к ст. 158 УК РФ, и признаки мошенничества, названные в диспозиции ст. 159 УК РФ, Б. В. Волженкин дает следующее понятие мошенничества: «Совершенное с корыстной целью путем обмана или злоупотребления доверием противоправное безвозмездное изъятие и (или) обращение чужого имущества в пользу виновного или других лиц, причинившее ущерб собственнику или иному владельцу этого имущества, либо совершенные теми же способами противоправное и безвозмездное приобретение права на чужое имущество».³ Следовательно, понятие мошенничества оказывается родо-

вым, охватывающим два преступления: мошенничество — хищение чужого имущества путем обмана или злоупотребления доверием, и мошенничество — приобретение права на чужое имущество путем обмана или злоупотребления доверием.

Учитывая вышеназванное обстоятельство, в литературе высказывается предложение о расчленении действующей нормы о мошенничестве на две, в одной из которых следует предусмотреть ответственность за мошенничество, являющееся хищением чужого имущества, а в другой — за мошенничество, представляющее собой приобретение права на чужое имущество, а так же установление менее строгой ответственности за мошенничество, состоящее в приобретении права на чужое имущество, по сравнению с мошенничеством, являющимся хищением чужого имущества, поскольку первое и второе соотносятся как покушение на преступление или приготовление к преступлению, с одной стороны, и оконченное преступление — с другой.⁴ Однако данная позиция автора не совсем верна. При мошенничестве, состоящем в приобретении права на чужое имущество не имеет смысла говорить о покушении на преступление, так как завладев правом на имущество, виновный завладевает и самим имуществом, только не в фактическом смысле, а в юридическом (право требования)⁵, т.е. он может по своему усмотрению распоряжаться имуществом в любое время. Если согласиться с мнением о том, что мошенничество, состоящее в приоб-

ретении права на чужое имущество — это лишь покушение на мошенничество, то получается, что любое мошенничество, связанное с недвижимым имуществом, автотранспортными средствами и т.д. является лишь покушением на него (в таких случаях виновный всегда первоначально пытается завладеть правом на имущество), а следовательно, и санкция за такие общественно опасные деяния будет менее, чем за оконченные общественно опасные деяния, что естественно, не совсем себя оправдывает. Таким образом, можно выделить как юридическое завладение имуществом путем обмана или злоупотребления доверием, т.е. получение только права на имущество, а не имущество в физическом смысле (завладение документом, предоставляющим право требования), так и фактическое завладение имуществом путем обмана или злоупотребления доверием, т.е. завладение только имуществом в физическом смысле, либо завладение как правом на имущество, так и самим имуществом в физическом смысле. Как правило, юридическое завладение имуществом является лишь предпосылкой для фактического завладения имуществом, но это не означает, что лицо покушается на мошенничество.

С вопросом о содержании объекта мошенничества напрямую связан вопрос об определении содержания предмета данного преступления, свойствам которого законодатель придал значение констативных признаков состава преступления. Как уже было отме-

чено, предметом мошенничества выступает имущество и право на имущество.

Понимание имущества как предмета мошенничества в науке далеко неоднозначно, поэтому необходимо разъяснить понятие «имущество». На многозначность этого понятия указывал еще Г.Ф. Шершеневич, предлагая различать понятие имущества с экономической точки зрения и юридическое понятие имущества.⁶ Неоднозначность понятия имущества, используемого в современном уголовном законодательстве, неоднократно отмечается и современными авторами.⁷ Термин «имущество» используется для обозначения вещи, в том числе денег и ценных бумаг, а также имущественных прав (ст. 128 Гражданского Кодекса РФ; ст. 132 Гражданского Кодекса РА).⁸ Под имущественным правом понимается право лица требовать передачи имущества или иных имущественных благ.⁹ В нормах уголовного законодательства о преступлениях против собственности, когда в качестве предмета называется имущество, имеются в виду только деньги, вещи и ценные бумаги, в ст.159 УК РФ имущественные права указаны в качестве самостоятельного предмета посягательства. Примерный Уголовный Кодекс США под имуществом понимает «все, что имеет ценность, включая недвижимое имущество, материальное и нематериальное личное имущество, права, вытекающие из договоров, имущество в требованиях и иные интересы или притязания по имуществу, входные или перевозоч-

ные билеты, пойманных или домашних животных, пищу и питье, электрическую или иную энергию» (п. 6 ст. 223.0 УК США).¹⁰ Получается, что применительно к ст. 178 УК РА (ст. 159 УК РФ) имущество - это вещи, включая деньги и ценные бумаги, иное имущество, в том числе имущественные права.

Ряд авторов акцентируют внимание на том, что предметом хищения может быть имущество, обладающее хозяйственно-экономической значимостью, стоимостью (И.С. Тишкевич, А.К. Иркаходжаев, В. А. Владимиров, Ю.И. Ляпунов). Другие ученые, наряду с этими признаками, отмечают наличие у имущества, выступающего предметом хищения, свойства полезности, способности удовлетворять потребности людей (Г.В. Шелковин, Л.Андреева, Б.В. Волженкин). Третья группа авторов, помимо отмеченных признаков, указывает на то, что имущество как предмет хищения является материальным выражением, проявлением отношений собственности, оно кому-либо принадлежит (Ю.В. Кригер, Г.А. Кригер).

В целом же большая часть юристов сходится в том, что под предметом хищения надлежит понимать вещь (или их совокупность), охваченную отношениями собственности, обладающую потребительской стоимостью и стоимостью, посредством изъятия или завладения которой со стороны неуправомоченного лица причиняется ущерб отношениям собственности. При этом в качестве обязательных указывается фи-

зический, экономический и правовой признак имущества.

Однако в последнее время были высказаны и иные суждения по поводу понимания имущества в уголовном праве. Одним из первых поставил вопрос об объеме этого понятия Н. Г. Иванов, указывая следующее: «... Гражданское законодательство относит к имуществу не только вещи материального мира, но и право на нее. В этой связи уголовное право должно определиться: либо по-прежнему считать имуществом лишь физическую материальную субстанцию, и тогда такое положение следует признать уголовно-правовой фикцией, либо присоединиться к гражданско-правовой интерпретации, и тогда соответствующим образом пересмотреть редакцию ст. 159 УК РФ». ¹¹ Его позицию поддержал и развил С.М. Кочои. ¹²

Важно, чтобы одно и то же понятие в праве имело одинаковое содержание. Исходя из этого, уголовное право не должно противопоставлять в ст. 159 УК РФ «имущество» и «право на имущество».

Необходимо выяснить сущность понятия «право на имущество» и соотнести его с понятием «имущество». Актуальность вопроса о соотношении понятий «имущество», «имущественные права» и «право на имущество» обуславливается не только потребностью их разграничения, но и необходимостью выявления обоснованности подобного сочетания в одном составе - «хищение чужого имущества» и «приобретение права на чужое имущество». ¹³ По данному вопросу надо рассмотреть позиции

других авторов.

В отечественной уголовно-правовой литературе не сформировалось единообразное толкование «права на имущество» применительно к составу мошенничества. Существует широкое понимание права на имущество — как разнообразных имущественных прав, включая правомочия собственника, право оперативного управления, а также обязательственные права, права авторов и изобретателей на вознаграждение, наследственные права. ¹⁴ Напротив, С.С. Аветисян утверждает, что право на имущество не может быть идентифицировано с имущественными правами. В уголовно-правовом смысле имущественные права не охватываются понятием имущества, поскольку в этой отрасли законодательства имущество и право на имущество представляют собой разные категории, отличные друг от друга. ¹⁵ Право на имущество — это юридическая категория, включающая в себя определенные полномочия собственника, т.е. права владения, пользования и распоряжения принадлежащим ему имуществом. ¹⁶

По мнению Г. Н. Борзенкова, упоминание о праве на имущество в составе мошенничества имеет значение лишь для уточнения момента окончания преступления. ¹⁷ Близок к этой позиции Ю. И. Ляпунов, полагающий, что право на имущество может быть закреплено в различных документах (завещании, страховом полисе, доверенности на получение тех или иных ценностей, различных видах цен-

ных бумаг и др.). При получении мошенником документов, на основании обладания которыми он приобретает право на имущество, преступление считается оконченным, независимо от того, удалось ли мошеннику получить по ним соответствующее имущество.¹⁸

Б.В. Волженкин полагает, что при мошенничестве получение права на имущество может быть связано с приобретением незаконным путем не только отдельных правомочий собственника на чужое имущество, но и права требования имущества: вклад в банке, безналичные деньги, бездокументарные ценные бумаги, заложенное имущество и др.¹⁹

А.И. Бойцов указывает, что при мошенническом приобретении права на имущество речь идет только о приобретении виновным ограниченного вещного права на данное имущество, нарушающее вещные отношения в более широком смысле этого слова, но все же не затрагивающим статус собственника и не ставящим под сомнения отношения собственности как таковые.²⁰

Мы согласны с той точкой зрения, что упоминание о праве на имущество в составе мошенничества имеет значение лишь для уточнения момента окончания преступления. Учитывая формулировку ст. 128 ГК РФ и важность толкования норм для единообразного его применения, понятие «право на имущество» в уголовном праве необходимо понимать как составная часть понятия «имущество».

Кроме отмеченных проблем

предмета мошенничества, мы считаем необходимым откорректировать понятие «хищение», данное в примечании 1 к ст. 158 УК РФ. Дело в том, что «хищение» отражает суть статей указанных в главе 21 УК РФ. Однако кроме этих статей в УК РФ (УК РА) нашли отражение и статьи, касающиеся хищения ядерных материалов и радиоактивных веществ, хищение оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывчатых устройств, хищение наркотических средств или психотропных устройств, которые под это понятие не подпадают. Следовательно в примечании 1 к ст. 158 УК РФ целесообразно вместо слов «настоящего Кодекса» ввести слова «настоящей главы».

Вышеизложенное можно суммировать следующим образом:

1. В ч. 1 ст. 159 УК РФ (ч. 1 ст. 178 УК РА) понятием «имущество» охватывается понятие «право на имущество», в связи с чем необходимо исключить последнее из статьи. Соответственно, в одной из статей, посвященных разъяснению понятийного аппарата, используемого в нормах главы 21 УК РФ (РА), целесообразно предложить следующее определение: «Под имуществом в статьях настоящего Кодекса понимаются вещи, включая деньги и ценные бумаги, иное имущество, в том числе имущественные права».

2. Разделение нормы о мошенничестве на две части неправильно, потому что деяние является оконченным как при физическом завладении имуществом (хищение чужого имущества), так и при юридическом завладении иму-

ществом (приобретение права на имущество).

3. Установление менее строгого наказания за мошенничество, состоящее в приобретении права на чужое имущество, по сравнению с мошенничеством, являющимся хищением чужого имущества, в связи с тем, что первое представляет собой покушение, неправильно, так как оно не подпадает под определение покушения.

4. Необходимо откорректиро-

вать примечание 1 к ст. 158 УК РФ следующим образом: «Под хищением в статьях настоящей главы понимаются совершенные с корыстной целью противоправные безвозмездное изъятие и (или) обращение чужого имущества в пользу виновного или других лиц, причинившие ущерб собственнику или иному владельцу этого имущества». Предлагается понятие хищения включить в УК РА.

1. Ст. 159 Уголовного Кодекса РФ от 13.06.1996 № 63-ФЗ (принят ГД ФС РФ 24.05.1996) (ред. от 07.12.2011. ФЗ № 420-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. 17 июня 1996. № 25, ст. 2954.

2. Уголовный Кодекс Республики Армения. Принят 18.04.2003г., вступил в силу с 01.08.2003г., с посл. изм. и доп. от 26.05.2011г.

3. **Волженкин Б.В.** Мошенничество: Серия «Современные стандарты в уголовном праве и процессе». СПб., 1998, с. 23.

4. **Лимонов В.Н.** Уголовно-правовая оценка мошенничества // Журнал российского права. - №12. Декабрь. 2002, с. 80-82.

5. **Яни П.С.** Преступное посягательство на имущество // Законодательство. 1998, №10, с. 74-82.

6. **Шершеневич Г.Ф.** Учебник русского гражданского права. СПб., 1909, с. 127.

7. **Щенникова Л.В.** Вещные права в гражданском праве России. М., 1996, с. 3.

8. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации. Части первая, вторая, третья, четвертая. — 2-е изд., перераб. и доп. / Под ред. С.А. Степанова. М., Проспект. 2009, с. 60. ՀՀ ւաշտոնական տեղեկագիր. ՀՀ բաղադրարկային օրենսգիրք. Ընդունվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 05.05.1998թ., փոփոխությունները ու լրացումները 23.06.2011, էջ 65:

9. <http://www.academy35.ru/answers.php?id=3064>.

10. <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?nor>

mID=1250258&subID=100114498,100114500,100114881,100114898#text.

11. **Иванов Н.Г.** Парадоксы уголовного закона // Государство и право. 1998, №3, с. 50-57.

12. **Кочои С.М.** Ответственность за корыстные преступления против собственности. - 2-е изд., дополненное и переработанное. М., 2000, с. 91.

13. **Плохова В.И.** Ненасильственные преступления против собственности. СПб., 2003, с. 156.

14. **Гаухман Л. Д., Максимов Е. В.** Ответственность за преступления против собственности. М., Учебно-консультационный центр ЮрИнфоР, 1997, с. 176.

15. **Аветисян С.С.** Проблемы разграничения имущественных преступлений от гражданско-правовой ответственности в свете принятия части 5 статьи 16 Конституции РА // Դատական իշխանություն, թիվ 13-14 / 78-79, 2006 հունվար-փետրվար, էջ 28:

16. Уголовное право. Особенная часть / Отв. ред. И. Я. Козаченко, З. А. Незнамова, Г. П. Новоселов. М., 1997, с. 193.

17. **Борзенков Г.Н.** Ответственность за мошенничество (вопросы квалификации). М., 1971, с. 54.

18. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Изд. 2-е / Под общей ред. проф. Ю. И. Скуратова и проф. В. М. Лебедева. М., 1997, с. 348.

19. **Волженкин Б.В.** Указ. соч., с. 23.

20. **Бойцов А.И.** Преступления против собственности. СПб., 2002, с. 222.

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶԻՆՎԱԾ ՊԱՍՏՁ
(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2012 թվականի մարտի 30-ին

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ մաս՝ Վերաքննիչ դատարան) 2011 թվականի հոկտեմբերի 21-ի որոշման դեմ ամբաստանյալ Շահեն Նշանի Հախվերդյանի և նրա պաշտպան Գ.Վարդանյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2010 թվականի փետրվարի 16-ին Արևշատ գյուղի բնակիչ Վարդան Սպարտակի Սելքոնյանը ոստիկանության Արտաշատի բաժնում հաղորդում է տվել այն մասին, որ նույն օրը՝ ժամը 19-ի սահմաններում, Գիտակ գյուղի բնակիչ Շահեն Նշանի Հախվերդյանն իրենց տան մոտ լինգով հարվածել է իր ձեռքին և պատճառել մարմնական վնասվածք:

Նախաքննության մարմնի 2010 թվականի սեպտեմբերի 11-ի որոշմամբ Վ.Սելքոնյանի հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժվել է դիմողի բողոքի բացակայության, ինչպես նաև հաշտության պատճառաբանությամբ:

ՀՀ գլխավոր դատախազի 2010 թվականի նոյեմբերի 17-ի որոշմամբ նախաքննության մարմնի 2010 թվականի սեպտեմբերի 11-ի որոշումը վերացվել է և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով հարուցվել է քրեական գործ:

Նախաքննության մարմնի 2011 թվականի մարտի 16-ի որոշմամբ Վ.Սելքոնյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 117-րդ և 118-րդ հոդվածներով քրեական հետապնդում չի իրականացվել բողոքի բացակայության հիմքով:

Սուսաննա Բաղայանի և Վ.Սելքոնյանի միջև տեղի ունեցած միջադեպի դրվագով Վ.Սելքոնյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածով քրեական հետապնդում չի իրականացվել արարքում հանցակազմի բացակայության հիմքով:

Շ.Հախվերդյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածով քրեական հետապնդում չի իրականացվել արարքում հանցակազմի բացակայության հիմքով:

Վ.Սելքոնյանի և Շ.Հախվերդյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-104-րդ հոդվածով քրեական հետապնդում չի իրականացվել հանցագործության դեպքի բացակայության հիմքով:

Նախաքննության մարմնի նույն օրվա մեկ այլ որոշմամբ Վ.Սելքոնյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 2-րդ մասով:

Նախաքննության մարմնի 2011 թվականի մարտի 19-ի որոշմամբ Շ.Հախվերդյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով:

ՄԱՑԻՍ 2012 5 (154)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

2011 թվականի մարտի 25-ին Վ.Մելքոնյանի և Շ.Հախվերդյանի վերաբերյալ քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի հունիսի 6-ի որոշմամբ «Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2011 թվականի մայիսի 26-ի որոշման 6-րդ կետի 2-րդ ենթակետի հիման վրա՝ Վարդան Սպարտակի Մելքոնյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 2-րդ մասով քրեական գործի վարույթը կարճվել է:

Առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի հունիսի 24-ի դատավճռով Շ.Հախվերդյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով և դատապարտվել է ազատազրկման 4 տարի ժամկետով: «Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2011 թվականի մայիսի 26-ի որոշման 8-րդ կետի 5-րդ ենթակետի հիման վրա՝ Շ.Հախվերդյանի նկատմամբ նշանակված պատժաչափի չկրած մասը կրճատվել է մեկ քառորդով:

3. Ամբաստանյալ Շ.Հախվերդյանի վերաբննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաբննիչ դատարանը 2011 թվականի հոկտեմբերի 21-ի որոշմամբ վերաբննիչ բողոքը մերժել է՝ օրինական ուժի մեջ թողնելով Առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի հունիսի 24-ի դատավճիռը:

4. Վերաբննիչ դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 21-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք են ներկայացրել ամբաստանյալ Շ.Հախվերդյանը և նրա պաշտպան Գ.Վարդանյանը:

Վճռաբեկ դատարանը 2012 թվականի հունվարի 19-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքն ընդունել է վարույթ:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Գործի փաստական հանգամանքները և վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Շ.Հախվերդյանին մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ 2010 թվականի ամռանը Շ.Հախվերդյանի կինը՝ Ս.Բադալյանը, գյուղում տարածել է, թե իբր Վ.Մելքոնյանի կնոջ՝ Ս.Մելքոնյանի և իր ամուսնու՝ Շ.Հախվերդյանի միջև սիրային կապ կա: 2010 թվականի օգոստոսի 15-ին Վ.Մելքոնյանն այդ մասին հայտնել է Շ.Հախվերդյանին ու խնդրել կարգի հրավիրել կնոջը: Վերջինս հերքել է այդ հանգամանքը ու խոստացել այդ հարցի շուրջ կնոջ հետ խոսել:

Հաջորդ օրը՝ օգոստոսի 16-ին, Շ.Հախվերդյանը սգո արարողության ընթացքում մի քանի բաժակ օղի խմելուց հետո, որդու՝ Ն.Հախվերդյանի հետ միասին գնացել են նույն գյուղում բնակվող իրենց ազգական Գ.Գասպարյանի տուն, և ժամը 19-ի սահմաններում վերջինս որդու միջոցով Վ.Մելքոնյանին հրավիրել է դուրս՝ նախորդ օրվա հարցի շուրջ զրուցելու: Վ.Մելքոնյանը Շ.Հախվերդյանից նրա ու իր կնոջ սիրային հարաբերությունների մասին պարզաբանում ստանալու նպատակով Շ.Հախվերդյանին հայտնել է, որ նրա կինն իրեն լուսանկար է ցույց տվել, որտեղ Շ.Հախվերդյանն ու իր կինը նստած են կողք կողքի: Շ.Հախվերդյանը կրկին պնդել է, որ իր ու Վ.Մելքոնյանի կնոջ միջև սիրային որևէ կապ չկա, այդ խոսակցությունները զրպարտանք են Վ.Մելքոնյանի կնոջ հասցեին: Շ.Հախվերդյանի հետ ունեցած այս խոսակցությունը վերած-

Դատական պրակտիկա

վել է վեճի, որի ընթացքում Վ.Մելքոնյանը նախապես իր հետ տանից վերցրած դանակով փորձել է հարվածել Շ.Հախվերդյանին, վերջինիս հաջողվել է ձախ ձեռքով բռնել դանակի շեղբը, սակայն Վ.Մելքոնյանի կողմից դանակը հետ քաշելու պահին Շ.Հախվերդյանի ձախ ափը վնասվել է, ինչից հետո Վ.Մելքոնյանը դանակը թաքցրել է: Այնուհետև Շ.Հախվերդյանն ու Վ.Մելքոնյանը, դիտավորությամբ կոպիտ կերպով խախտելով հասարակական կարգը և բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք արտահայտելով հասարակության նկատմամբ, փողոց դուրս եկած քաղաքացիների ներկայությամբ շուրջ 5-10 րոպե տևողությամբ հայհոյանքներ են տվել միմյանց հասցեին, ինչը զուգորդվել է բռնության գործադրմամբ, մասնավորապես, Շ.Հախվերդյանն ու Վ.Մելքոնյանը ձեռքերով հարվածել են միմյանց, իսկ Շ.Հախվերդյանը բռնության սպառնալիքով, որը զուգորդվել է որպես զենք օգտագործվող առարկայի՝ իր ավտոմեքենայի սրահից վերցված մետաղյա լինգի գործադրմամբ, հարվածել է Վ.Մելքոնյանի ձախ ձեռքին՝ նրա առողջությանը պատճառելով թեթև վնաս՝ առողջության կարճատև քայքայումով (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2-րդ, էջեր 184-185):

6. Նախաքննության մարմնի՝ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին 2010 թվականի սեպտեմբերի 11-ի որոշման համաձայն. «(...) Նկատի ունենալով, որ Շահեն Հախվերդյանը և Վարդան Մելքոնյանն արարքը կատարել են ոչ խուլիգանական մղումներից ելնելով, կովի առիթը հասարակության և բարոյականության նորմերի նկատմամբ անթաքույց արհամարհանքը չէ, նրանց վարքը մարտահրավեր չէ՝ ուղղված հասարակական կարգի դեմ և թելադրված չէ շրջապատին հակադրվելու, վերջինիս հանդեպ արհամարհական վերաբերմունք ցուցաբերելու ցանկությամբ, Շ.Հախվերդյանի և Վ.Մելքոնյանի արարքը պետք է որակել որպես անձի դեմ ուղղված արարք:

Այսպիսով՝ նախապատրաստված նյութերով հիմնավորվել է, որ Վարդան Մելքոնյանը ձեռքով հարվածներ է հասցրել Սուսաննա Բադալյանին, որոնք առողջությանը թեթև վնաս պատճառելու հատկանիշներ չեն պարունակում, այսինքն՝ կատարել է ՀՀ քր. օր-ի 118-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործություն, դանակով դիտավորությամբ հարվածել է Շ.Հախվերդյանի ձախ ձեռքին և առողջությունը կարճատև քայքայող թեթև մարմնական վնասվածք է պատճառել, այսինքն՝ կատարել է ՀՀ քր. օր-ի 117-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործություն, Շահեն Հախվերդյանը մետաղյա լինգով դիտավորությամբ հարվածել է Վ.Մելքոնյանի ձախ թևին և առողջությանը կարճատև քայքայող թեթև մարմնական վնասվածք է պատճառել, այսինքն՝ կատարել է ՀՀ քր. օր-ի 117-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործություն (...)» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1-ին, էջ 65):

7. Նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը վերացնելու և քրեական գործ հարուցելու մասին ՀՀ գլխավոր դատախազի 2010 թվականի նոյեմբերի 17-ի որոշման համաձայն. «(...) նյութերի նախապատրաստման ընթացքում Շ.Հախվերդյանը չի ժխտել Վ.Մելքոնյանի հետ վիճաբանելու հանգամանքը և բացատրություն է տվել այն մասին, որ 16.02.2010թ. վիճաբանության ընթացքում Վ.Մելքոնյանը փորձել է դանակով հարվածել իրեն, ինքը դանակի շեղբը ձեռքով բռնելու միջոցով կասեցրել է հարվածը, ինչի հետևանքով վնասվել է ձեռքի ափը:

Շահեն Հախվերդյանի տղան՝ Նշան Հախվերդյանը, բացատրությամբ նշել է, որ իր հոր և Վ.Մելքոնյանի միջև տան առջև ծագած նախնական վիճաբանությունից հետո վերջինս մտել է տուն և վերադարձել՝ ձեռքին ունենալով դանակ ու փայտ և հարձակվել է հոր վրա: Փորձել է դանակով հարվածել հորը, սակայն հայրը կարողացել է բռնել դանակի շեղբից և կասեցնել հարվածը, ինչից հոր ձեռքի ափը կտրվել է:

Վ.Մելքոնյանի կողմից դանակի գործադրման հանգամանքը հաստատվել է նաև

այլ ականատեսների կողմից, ինչպես նաև դատաբժշկական փորձաքննության եզրակացությամբ, որի համաձայն՝ Շ.Հախվերդյանի ձախ ձեռքի ափի և 3-րդ մատի կտրած վնասվածքները հասցվել են սուր գործիքով՝ դանակով:

Վ.Մելքոնյանը ժխտել է վեճի ընթացքում դանակ գործադրելու հանգամանքը և բացատրություն է տվել այն մասին, որ վեճի ընթացքում ինքը քաշելու միջոցով փորձել է խլել Շ.Հախվերդյանի ձեռքում եղած լինգը, ինչի հետևանքով նրա ձեռքի ափը կտրվել է:

Շ.Հախվերդյանը լրացուցիչ բացատրությամբ պնդել է Վ.Մելքոնյանի կողմից դանակ գործադրելու հանգամանքը և նշել է, որ իր ձեռքին եղած լինգը չէր կարող վնասել իր ձեռքը, քանի որ այն գլանաձև է եղել:

Նման պայմաններում նախաքննական մարմինը միջոցներ չի ձեռնարկել՝ պարզելու Վ.Մելքոնյանի դիտավորությունը:

Բացի այդ, որոշման մեջ, անդրադառնալով Վ.Մելքոնյանի և Շ.Հախվերդյանի արարքներում խուլիգանության հանցակազմի առկայությանը, նշվել է, որ վերջիններիս եղած վիճաբանության պատճառ է հանդիսացել Շ.Հախվերդյանի կնոջ կողմից Վ.Մելքոնյանի կնոջ բարոյականության վերաբերյալ տարածած լուրերը, և նրանց գործողություններն ուղղված չեն եղել հասարակական կարգի խանգարմանը:

Մինչդեռ նյութերի ուսումնասիրությամբ պարզվել է, որ Շ.Հախվերդյանը և Վ.Մելքոնյանը վերջինիս տան բակում հարևանների ներկայությամբ շուրջ 10 րոպե կոպիտ կերպով խախտել են հասարակական կարգը՝ վիճաբանել են, միմյանց հասցեին տվել սեռական բնույթի հայտյանքներ:

Այսպես՝ Շ.Հախվերդյանի որդին՝ Նշան Հախվերդյանն իր բացատրությունում նշել է, որ դեպքը տեղի է ունեցել փողոցում, Վարդանի իր հոր հասցեին տվել է հայտյանքներ, դեպքին ներկա են եղել բազմաթիվ բնակիչներ:

Վ.Մելքոնյանի կինը՝ Մուսան Մելքոնյանը իր բացատրությունում նշել է, որ դեպքը տեղի է ունեցել իրենց տան դիմացի փողոցում, տևել է 10 րոպե, որի ընթացքում Շահենը և իր ամուսինը հարվածել են միմյանց և իրար հասցեի տվել են հայտյանքներ: Գեպքին ներկա են եղել Սիլվան և Գրիգորը: Նույնաբովանդակ բացատրություններ են տվել նաև Գ.Գասպարյանը, Ա.Հակոբյանը: (...)» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1-ին, էջեր 1-2):

8. Նախաքննության մարմնի՝ քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին 2011 թվականի մարտի 16-ի որոշման մեջ առկա է հետևյալ ձևակերպումը. «Այսպիսով, քրեական գործով կատարված նախաքննությամբ հիմնավորվել է, որ Վարդան Մելքոնյանը Շահեն Հախվերդյանին դանակով հարվածել է մինչև նրանց կողմից խուլիգանություն կատարելը, հետևաբար Վարդան Մելքոնյանի արարքում բացակայում են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված հանցագործության հատկանիշները և նրա նկատմամբ նշված հոդվածով չի կարող քրեական հետապնդում իրականացվել, քանի որ ՀՀ քր. օր. 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասը քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում մույն հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերով նախատեսված արարքները զենք կամ որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրմամբ կատարելու դեպքում, հետևաբար Վարդան Մելքոնյանի կողմից դանակով Շահեն Հախվերդյանի առողջության կարճատև քայքայումով թեթև վնաս պատճառելու դրվագում Վարդան Մելքոնյանի արարքում առկա է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 117-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմ: Այդ կապակցությամբ Շահեն Հախվերդյանը հայտնել է, որ Վարդան Մելքոնյանի դեմ բողոք չունի:

Ինչ վերաբերում է Շահեն Հախվերդյանի կողմից Վարդան Մելքոնյանին սպանելու սպառնալիք տալուն, ապա քրեական գործով կատարված նախաքննությամբ հիմնա-

Դատական պրակտիկա

վորվել է, որ Շ.Հախավերդյանը Վ.Մելքոնյանին վախեցնելու, սարսափեցնելու, նրա հոգեկանի վրա ազդելու, նրա մոտ տագնապ առաջացնելու կամ անվտանգության համար անհանգստության զգացում առաջացնելու նպատակ չի ունեցել, Վ.Մելքոնյանն իրական չի ընկալել Շ.Հախավերդյանի տված սպառնալիքները, այլ հասկացել է, որ սպառնալիքները տրվում են կոնֆլիկտի ընթացքում զայրույթի պահին, բացի այդ, Շահեն Հախավերդյանը ունենալով սպառնալիքները կատարելու ռեալ հնարավորություն, որևէ գործողություն չի կատարել՝ ուղղված այդ սպառնալիքների իրականացմանը, հետևաբար Շահեն Հախավերդյանի նկատմամբ ՀՀ քր. օր. 137-րդ հոդվածով չի կարող քրեական հետապնդում իրականացվել՝ նրա արարքում նշված հոդվածով նախատեսված հանցակազմի բացակայության հիմքով» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1-ին, էջ 177):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի ու հիմնավորումների սահմաններում.

9. Բողոքի հեղինակները փաստարկել են, որ Վերաքննիչ դատարանը թույլ է տվել նյութական և դատավարական նորմերի խախտումներ: Մասնավորապես, Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 8-րդ, 25-րդ, 183-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 395-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, 397-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ մասերի պահանջները, ինչի արդյունքում կիրառել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածը, որը չպետք է կիրառեր, և չի կիրառել կիրառման ենթակա՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 117-րդ հոդվածը:

Ի հիմնավորումն իրենց փաստարկի՝ բողոքաբերները նշել են, որ սույն գործով խանդի հողի վրա առաջացած անբարեհաճ փոխհարաբերության արդյունքում Շ.Հախավերդյանի և Վ.Մելքոնյանի միջև տեղի է ունեցել կենցաղային վեճ, որը կրել է անձնական բնույթ, Շ.Հախավերդյանի արարքի հետևանքով հասարակական կարգի կոպիտ խախտում տեղի չի ունեցել: Ավելին, Շ.Հախավերդյանի դիտավորությունն ուղղված չի եղել հասարակական կարգի խախտմանը, հետևաբար, նրա արարքը չի կարող որակվել որպես խուլիգանություն՝ դրանում խուլիգանության հանցակազմի բացակայության պատճառով:

10. Ըստ բողոքաբերների՝ Վերաքննիչ դատարանը խախտել է նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 25-րդ հոդվածի, 395-րդ հոդվածի 4-րդ կետի և 399-րդ հոդվածի պահանջները, ինչի արդյունքում խախտվել են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ, 70-րդ հոդվածների պահանջները:

Մասնավորապես, բողոքաբերները նշել են, որ Շ.Հախավերդյանն անառողջ է, տառապում է մի շարք ծանր հիվանդություններով, ներկայումս կարիք ունի ստացիոնար բուժման, հանդիսանում է ընտանիքի միակ կերակրողը, նրա խնամքի տակ են անաշխատունակ, հիվանդ կիներ ու հաշմանդամ որդիներ, բացի այդ, Շ.Հախավերդյանը մասնակցել է Արցախյան պատերազմի մարտական գործողություններին:

11. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ բողոքի հեղինակները խնդրել են մասնակիորեն բեկանել և փոփոխել Վերաքննիչ դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 21-ի որոշումը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի հիման վրա՝ Շ.Հախավերդյանի նկատմամբ նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառել, կամ գործի վարույթը կարճել, կամ գործն ուղարկել համապատասխան ստորադաս դատարան՝ նոր քննության:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

12. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածով նախատեսված խուլիգանության հանցակազմի ճիշտ մեկնաբանման կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Ուստի Վճռաբեկ դա-

տարանն անհրաժեշտ է համարում քրեախրավական վերլուծության ենթարկել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածով նախատեսված խուլիգանության հանցակազմը՝ նպատակ ունենալով սպահովել դրա միատեսակ կիրառությունը:

13. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է՝ հիմնավոր են արդյոք ստորադաս դատարանների հետևություններն այն մասին, որ ամբաստանյալ Շ.Հախվերդյանի արարքում առկա են խուլիգանության հատկանիշներ և հետևաբար, նրա արարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով՝ որպես ծանրացնող հանգամանքներում կատարված խուլիգանություն:

14. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Խուլիգանությունը դիտավորությամբ հասարակական կարգը կոպիտ կերպով խախտել[ն է], որն արտահայտվել է հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով (...):

2. Նույն արարքը, որը գուգորդվել է անձի նկատմամբ բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով, ինչպես նաև ուրիշի գույքը ոչնչացնելով կամ վնասելով (...):

3. Սույն հոդվածի երկրորդ մասով նախատեսված արարքը, որը՝

1) կատարվել է մի խումբ անձանց կամ կազմակերպված խմբի կողմից,

2) գուգորդվել է իշխանության ներկայացուցչին կամ հասարակական կարգի պահպանության պարտականություն իրականացնող կամ հասարակական կարգի խախտումը խափանող անձին դիմադրություն ցույց տալով,

(...)

4) գուգորդվել է անձի առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառելով,

5) գուգորդվել է բացառիկ ցինիզմով՝

(...):

4. Սույն հոդվածի երկրորդ կամ երրորդ մասով նախատեսված արարքը, որը կատարվել է զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրմամբ (...):»

Մեջբերված հոդվածի վերլուծությունից երևում է, որ խուլիգանությունը հասարակական կարգի և բարոյականության դեմ ուղղված հանցագործություն է, որի հիմնական, անմիջական օբյեկտն այն հասարակական հարաբերություններն են, որոնք կազմում են հասարակական կարգի բովանդակությունը, իսկ պարտադիր լրացուցիչ օբյեկտն անձի անձեռնմխելիության, պատվի և արժանապատվության, առողջության, քաղաքացիների և կազմակերպությունների գույքային շահերի պաշտպանությանն ուղղված հասարակական հարաբերություններն են:

15. Խուլիգանության հիմնական հանցակազմն ունի մեկ, իսկ որակյալ հանցակազմը՝ երկու օբյեկտ: Մասնավորապես, հասարակական կարգը կոպիտ կերպով խախտելը, որն արտահայտվել է հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով, ենթակա է որակման որպես հասարակ խուլիգանություն, մինչդեռ նույն արարքը, որը գուգորդվում է անձի առողջությանը, գույքային իրավունքներին և այլին վնաս պատճառելով, ենթակա է որակման խուլիգանության որակյալ հանցակազմով:

Խուլիգանության հիմնական հանցակազմի վերոշարադրյալ վերլուծության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ նշված հանցակազմի օբյեկտի մեկնաբանման համար էական նշանակություն ունի «հասարակական կարգ» հասկացության պարզաբանումը: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ հասարակական կարգն ընկալվում է երկու իմաստով՝ լայն և նեղ:

Լայն իմաստով հասարակական կարգը հասարակության մեջ առկա սոցիալական կապերի և հարաբերությունների համակցությունն է, որը ձևավորվում է սոցիալական,

Դատական պրակտիկա

իրավական և բարոյական նորմերի գործողության արդյունքում, և յուրաքանչյուր հանցագործություն, զանցանք կամ այլ իրավախախտում այս կամ այն չափով հանգեցնում է դրա խախտման:

Խուլիզանության հիմնական հանցակազմի անմիջական օբյեկտն այն հասարակական հարաբերություններն են, որոնք կազմում են նեղ իմաստով հասարակական կարգի բովանդակությունը:

Նեղ իմաստով հասարակական կարգն ընկալվում է որպես հասարակական նշանակության վայրերում, այն է՝

- 1) տրանսպորտային միջոցների կայանատեղիներում,
- 2) օդանավակայաններում,
- 3) շուկաներում,
- 4) պուրակներում,
- 5) այգիներում,
- 6) կինոթատրոններում,
- 7) ցուցասրահներում,
- 8) մարզադաշտերում,
- 9) փողոցներում,
- 10) հիմնարկ-ձեռնարկություններում,
- 11) ուսումնական հաստատություններում,
- 12) հասարակական տրանսպորտում,
- 13) հասարակական սննդի սպասարկման վայրերում,
- 14) հասարակական նշանակության այլ վայրերում

այնպիսի իրադրության առկայություն, որի պայմաններում սպառնված է քաղաքացիների արժանավայել վարքագիծը, կազմակերպությունների, հիմնարկների և հասարակական նշանակության այլ օբյեկտների բնականոն աշխատանքը, ինչպես նաև այդ վայրերում գտնվող անձի (անձանց) ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիությունը:

16. Խուլիզանության հիմնական հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը դրսևորվում է հասարակական նշանակության վայրերում, ինչպես նաև հասարակական նշանակություն չունեցող այլ վայրերում, որտեղ առկա է հանրություն, սահմանված կարգի կոպիտ խախտման մեջ, որն արտահայտվում է այդ վայրերում գտնվող հասարակության անդամների նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով: Խուլիզանության որակյալ հանցակազմի պարագայում վերոնշյալ արարքները գուցարդում են բռնությամբ, գույքը վնասելով կամ ոչնչացնելով և այլն:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ արարքը խուլիզանության հանցակազմով որակելու համար անհրաժեշտ է նախևառաջ հիմնավորել խուլիզանության հիմնական հանցակազմի առկայությունը:

17. Խուլիզանության հիմնական և որակյալ հանցակազմերի օբյեկտների և օբյեկտիվ կողմը կազմող արարքների՝ սույն որոշման 15-16-րդ կետերում շարադրված վերլուծությունից Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ հասարակական կարգի ոչ կոպիտ խախտումը, որը թեև արտահայտվել է հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով, ենթակա չէ որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածով: Նույն կերպ, վկայակոչված հոդվածով ենթակա չէ որակման հասարակական կարգի այն կոպիտ խախտումը, որը չի դրսևորվել հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով:

Ուստի Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ արարքը ենթակա է որակման որպես խուլիզանություն միայն այն դեպքում, երբ գործով ձեռք բերված սպացույցներով կհիմնավորվի հասարակական կարգի խախտման կոպիտ լինելը և միաժամանակ, հա-

ասարկության նկատմամբ այդ խախտմամբ արտահայտված անհարգալից վերաբերմունքի բացահայտ լինելը:

18. Կոպիտ խախտումը՝ որպես խուլիգանության հանցակազմի հատկանիշ, բնութագրական է հասարակական կարգի կազմալուծման կամ խախտման գործընթացի արդյունքներին (հետևանքին): Այն արտահայտվում է նրանում, որ անձի կատարած գործողությունների հետևանքով հասարակության անդամների մեջ առաջանում է զայրույթ, վրդովմունք, կամ նրանց անհարմարություն կամ լուրջ անհանգստություն է պատճառվում, կամ առաջանում է վախի զգացում իրենց կյանքի, առողջության, գույքի պահպանության կապակցությամբ: Բացի այդ, կոպիտ խախտումն արտահայտվում է նաև աշխատանքային և այլ գործունեության կամ հասարակական նշանակության արարողության կազմալուծմամբ:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ խախտումը որպես կոպիտ գնահատելիս անհրաժեշտ է ելնել հասարակական կարգի վրա այդ խախտման ունեցած ազդեցությունից: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ հասարակական կարգը կոպիտ կերպով կարող է խախտվել ցանկացած արարքի կատարման պարագայում, մինչդեռ խուլիգանության առկայության մասին է վկայում այնպիսի արարքի կատարումը, որը միտված է հասարակական կարգը կոպիտ կերպով խախտելուն և որպես այդպիսին, հանդիսացել է խուլիգանություն կատարող անձի դիտավորության մեջ ընդգրկված նպատակի իրականացման միջոց:

19. Հիմք ընդունելով սույն որոշման նախորդ կետում շարադրված վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ յուրաքանչյուր դեպքում արարքը խուլիգանություն որակելու համար, ի թիվս սույն որոշման մեջ նշված այլ հանգամանքների, անհրաժեշտ է քննության առնել նաև այն, թե արդյոք այդ արարքի հետևանքով հասարակության անդամներին լուրջ անհանգստություն է պատճառվել: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ հասարակության անդամներին լուրջ անհանգստություն պատճառելու հանգամանքի առկայությունը յուրաքանչյուր դեպքում անհրաժեշտ է գնահատել՝ ելնելով նեղ իմաստով հասարակական կարգի նկատմամբ դրա ուղղվածությունից: Այլ խոսքով՝ հասարակության անդամներին լուրջ անհանգստություն պատճառելու հանգամանքն առկա է, եթե հանցավորի արարքի հետևանքով խախտվում է հասարակական նշանակության վայրերում գտնվող անձի (անձանց) ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիությունը, կամ էականորեն խաթարվում է կազմակերպությունների, հիմնարկների և հասարակական նշանակության այլ օբյեկտների բնականոն աշխատանքը:

20. Խուլիգանության օբյեկտիվ կողմը կազմող արարքի՝ հասարակական կարգի կոպիտ խախտման հարցը քննարկելիս Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 1-ին մասի վերլուծությունից երևում է նաև, որ կոպիտ խախտումը կատարվում է հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորելու նպատակով: Այլ խոսքով՝ խուլիգանության հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է հետևյալ երկու հատկանիշների միաժամանակյա առկայությամբ՝ հասարակական կարգի կոպիտ խախտում և հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքի դրսևորում: Նշված հատկանիշներից որևէ մեկի բացակայության պարագայում արարքը խուլիգանություն որակվել չի կարող:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ խուլիգանության հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի մեկնաբանման համար էական նշանակություն ունի նաև «բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք» հասկացության պարզաբանումը:

Այսպես՝ անձի գործողություններում հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքի դրսևորումն արտահայտվում է մարդկային համակեցության

Դատական պրակտիկա

կանոնների նկատմամբ ակնհայտ արհամարհանք դրսևորելու, հասարակական վայրերում վարքագծի կանոնները ցուցադրական կերպով անտեսելու, շրջապատի մարդկանց և կոլեկտիվին հակադրվելու ձևով: Հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորող անձը դիտավորյալ կերպով խախտում է հասարակության նկատմամբ հարգանքի դրսևորման տարրերը (պարկեշտություն, պատշաճ վարքագիծ, բարեկրթություն և այլն): Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքի դրսևորման եղանակները տարբեր են՝ արարք, խոսք, ժեստ, մարմնաշարժում և այլն:

21. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ անհարգալից վերաբերմունքը բացահայտ է ոչ թե այն պատճառով, որ կատարվում է հասարակական վայրերում կամ հասարակության անդամների ներկայությամբ, այլ այն պատճառով, որ կատարվում է հենց հասարակության նկատմամբ հանցավորի անհարգալից վերաբերմունքը ցուցադրելու նպատակով: Այլ խոսքով՝ կոնկրետ դեպքում խուլիգանության հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը կազմող արարքների՝ հասարակական կարգի կոպիտ խախտման և հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքի դրսևորման առկայությունը կամ բացակայությունը գնահատելիս անհրաժեշտ է պարզել խուլիգանության հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմի առկայությունը՝ հասարակական կարգը կոպիտ խախտելու և հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորելու հանցավորի դիտավորությունը, նպատակը:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ արարքը, ժեստը, բառը, մարմնաշարժումը և այլն չի կարող գնահատվել որպես հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքի դրսևորում, եթե ուղղված է կոնկրետ անձին և չի հետապնդում հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորելու նպատակ, թեկուզ հանցավորը հասկանում է, իսկ որոշ դեպքերում պարտավոր է հասկանալ, որ կոնկրետ անձին ուղղված իր արարքը տեսանելի և ընկալելի է հասարակության համար: Հակառակ դրան՝ անձի արարքը կարող է գնահատվել որպես հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքի դրսևորում, եթե կոնկրետ անձը, ում դեմ ուղղված է հանցավորի արարքը, ընտրվել է պատահաբար, և այդ անձի դեմ ուղղված արարքի միջոցով հանցավորը ցանկանում է բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորել հասարակության նկատմամբ:

22. Խուլիգանության հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմի վերաբերյալ իրավական դիրքորոշում Վճռաբեկ դատարանը ձևավորել է *Ա.Խաչատրյանի* գործով որոշման մեջ, որտեղ արձանագրել է. «Խուլիգանությունը կարող է կատարվել միայն ուղղակի դիտավորությամբ: Դա նշանակում է, որ մեղավոր անձը ոչ միայն գիտակցում է, որ իր գործողություններով խախտում է հասարակական կարգն ու բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորում հանրության հանդեպ, այլև ցանկանում է կատարել այդ գործողությունները:

Խուլիգանական արարքը կարող է կատարվել միայն խուլիգանական մղումներից ելնելով: Իսկ արարքը համարվում է խուլիգանական մղումներով կատարված, եթե այն կատարվում է հասարակության և բարոյականության նորմերի նկատմամբ անթաքույց արհամարհանքի հողի վրա, երբ մեղավոր անձի վարքը հանդիսանում է բացահայտ մարտահրավեր՝ ուղղված հասարակական կարգի դեմ և թելադրված է լինում շրջապատին հակադրվելու, վերջինիս հանդեպ արհամարհական վերաբերմունք ցուցաբերելու ցանկությամբ: Հետևաբար, եթե մեղավոր անձի գործողությունները կատարվել են ոչ խուլիգանական մղումներով և չեն գուգորդվել հասարակական կարգի կոպիտ խախտմամբ, դրանք չեն կարող որակվել որպես խուլիգանություն:

Սեղադրյալի կողմից տուժողին վիրավորանքներ, մարմնական վնասվածքներ հասց-

վելու կամ նման այլ բռնարարքների կատարման դեպքում խուլիզանական մղումները և խուլիզանության հանցակազմը կարող է բացակայել, եթե նշված գործողությունները կատարվել են կենցաղային հողի վրա առաջացած վիճաբանության, քիչ թե շատ երկարատև ժամանակահատվածի ընթացքում ձևավորված հակակրանքի արդյունքում:

Խուլիզանական մղումների առկայությունը գնահատելու համար էական նշանակություն կարող է ունենալ նաև տուժողի վարքագիծը: (...)» (տե՛ս Արման Սիերի Խաչատրյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի 2006 թվականի հոկտեմբերի 24-ի թիվ ՎԲ-223/06 որոշումը):

23. Վերահաստատելով *Ա.Խաչատրյանի* գործով որոշման մեջ ձևավորված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ խուլիզանություն կատարող անձը ոչ միայն գիտակցում է, որ իր գործողություններով խախտում է հասարակական կարգն ու բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք է դրսևորում հասարակության նկատմամբ, այլև ցանկանում է դա: Այլ խոսքով՝ խուլիզանության օբյեկտիվ կողմը կազմող արարքները կատարող անձը ցանկանում է կոպիտ կերպով խախտել հասարակական կարգը և հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորել, այլ ոչ թե գիտակցաբար թույլ է տալիս վերոնշյալ հետևանքների՝ հասարակական կարգի խախտման և բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքի դրսևորման հնարավորությունը:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ոչ բոլոր դեպքերում է, որ այլ հանցակազմի հատկանիշներ պարունակող արարք կատարելը, որն իրենում բովանդակում է նաև հասարակական կարգի կոպիտ խախտման և հասարակության նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունքի դրսևորման տարբեր (օրինակ՝ կենցաղային հողի վրա, անձնական դրոշմատեղանքներով հասարակական վայրերում առաջացած ծեծկռտուքն ու վիճաբանությունը, որոնք արտաբնական ընկալվում են որպես հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք) կարող է որակվել խուլիզանություն:

24. Սույն որոշման նախորդ կետում և համապատասխանաբար նաև *Ա.Խաչատրյանի* գործով որոշման մեջ շարադրված դիրքորոշումների հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ արարքը խուլիզանություն որակելու համար էական նշանակություն ունի դրա բնույթն ու կատարման շարժառիթը:

Ջարգացնելով *Ա.Խաչատրյանի* գործով որոշման մեջ ձևավորված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ խուլիզանությունը կարող է կատարվել խուլիզանական դրդումներով, որը դրսևորվում է հասարակական կարգը կոպիտ կերպով խախտելու, հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորելու ձգտմամբ: Խուլիզանական դրդումների հիմքում ընկած են նաև անձի անգուսպ եսամոլությունը, սեփական անձի առավելությունն ընդգծելու միջոցով ներքին բավականություն ստանալու, զվարճանալու ձգտումը:

Խուլիզանություն կատարող անձն ինքնահաստատվում է, ձգտում հակահասարակական վարքագծով ապացուցել իր անկախությունը հասարակության մեջ ընդունված վարքագծի կանոններից, իր անձը հակադրելով հասարակությանը՝ ցույց տալ իր գերակայությունը և այլն:

25. Ինչպես նշվել է սույն որոշման 21-րդ և 23-րդ կետերում, անձը կարող է սույն որոշման 24-րդ կետում նշված նպատակներին հասնել տարբեր արարքներով, որոնք կարող են մույնիսկ համընկնել ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված որոշակի հանցակազմերի օբյեկտիվ կողմը կազմող արարքների հետ, սակայն արարքը խուլիզանություն կամ այլ հանցագործություն որակելու հարցի լուծումը յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում կախված է արարքի շարժառիթից, ինչպես նաև հանցավորի հետապնդած նպատակից:

Դատական պրակտիկա

26. Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ խուլիզանական դրդումներն անհրաժեշտ է սահմանազատել արարքը կատարելու պահին անձի մոտ առկա հուզական վիճակից, որն անձի մոտ առաջացնում է լարվածություն, էմոցիոնալ բռնկվածություն և այլն: Մասնավորապես, եթե արարքն սկսվել է կենցաղային հողի վրա առաջացած վեճի կամ տուժողի հակաօրինական կամ հակաբարոյական վարքագծի հետևանքով, ապա անհրաժեշտ է պարզել՝ արդյոք անձի արարքը (հայտյանքներ տալը կամ այլ վարքագիծը) ստեղծված իրավիճակին համարժեք հուզական դրսևորում է, թե ուղղված է դիտավորությամբ հասարակական կարգը կոպիտ կերպով խախտելուն, որն արտահայտվել է հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորելով:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն դեպքում, երբ հանցավորի վարքագիծն ուղղված է կոնկրետ անձի, պայմանավորված է նրա հակաօրինական կամ հակաբարոյական վարքագծով և հանդիսանում է հանցավորի հուզական վիճակի արտահայտություն, խուլիզանության հանցակազմը բացակայում է:

27. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 14-26-րդ կետերում ձևավորված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ արարքը խուլիզանություն կարող է որակվել այն դեպքում, երբ անձի մոտ առկա են խուլիզանական դրդումներ: Վերոգրյալի հետ մեկտեղ, Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ արարքը խուլիզանություն կարող է որակվել նաև այն դեպքերում, երբ անձի մոտ առկա են հանցանքի կատարման այլ դրդումներ, սակայն հանցանքի կատարման ընթացքում ձևավորվում են խուլիզանական դրդումներ, այլ խոսքով՝ արարքը կվերաճի խուլիզանության՝ հասարակական կարգի կոպիտ խախտման, որը դրսևորվել է հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով:

28. Ինչպես նշվել է սույն որոշման 22-րդ և համապատասխանաբար նաև *Ա.Խաչատրյանի* գործով որոշման մեջ, խուլիզանության վերաբերյալ գործերով անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև տուժողի վարքագիծը: Չարգացնելով վերոնշյալ դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ այն դեպքում, երբ խուլիզանական գործողությունները կատարվել են կենցաղային հողի վրա առաջացած վեճի արդյունքում, ապա նախ՝ անհրաժեշտ է պարզել, թե ով է հանդիսացել վեճը նախաձեռնողը: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ արարքը չի կարող որակվել որպես խուլիզանություն, եթե վիճաբանությունն առաջանում է տուժողի ոչ իրավաչափ վարքագծի հետևանքով և, հետևաբար, հանցանք կատարած անձի մոտ բացակայում են խուլիզանական դրդումները: Նման պարագայում արարքը կարող է խուլիզանություն որակվել միայն այն դեպքում, երբ խուլիզանական դրդումներն առաջանան հետագայում և արարքը վերաճի խուլիզանության (տե՛ս սույն որոշման 27-րդ կետը):

29. Ելնելով սույն որոշման 14-28-րդ կետերում շարադրված վերլուծությունից՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ արարքը չի կարող որակվել որպես խուլիզանություն (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդված) այն դեպքերում, երբ՝

- ա) արարքը կատարվում է ոչ հասարակական վայրում և (կամ) հասարակության անդամների բացակայությամբ,
- բ) արարքի հետևանքով հասարակությանը լուրջ անհանգստություն չի պատճառվել,
- գ) հանցավորի գործողությունները պայմանավորված են տուժողի հակաօրինական, հակաբարոյական վարքագծով և ուղղված են նրա, այլ ոչ թե հասարակության դեմ,
- դ) բացակայում են խուլիզանական դրդումները, իսկ անձի արարքները պայմանավորված են նրա հուզական վիճակով,
- ե) հասարակական կարգի կոպիտ խախտման նկատմամբ դրսևորվել է անզգուշություն,

զ) հասարակական կարգը կոպիտ կերպով խախտող արարքը համընկնում է ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված այլ հանցակազմի հատկանիշների հետ, սակայն դրա կատարմամբ հանցավորը հասարակական կարգը կոպիտ կերպով խախտելու և հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորելու նպատակ չունի,

է) այլ դրոշմներով կատարված հանցանքը չի վերաճել հասարակական կարգի կոպիտ խախտման, որը դրսևորվել է հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով:

30. Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ խուլիգանության վերաբերյալ գործեր քննելիս և լուծելիս ստորադաս դատարանները պետք է հիմք ընդունեն սույն որոշման 14-29-րդ կետերում շարադրված իրավական դիրքորոշումները և յուրաքանչյուր դեպքում, ելնելով գործի փաստական հանգամանքներից, քննության առարկա դարձնեն այն հարցը, թե արդյոք անձի արարքում առկա են խուլիգանության հատկանիշներ:

31. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Վ.Սելքոնյանի և Շ.Հախվերդյանի միջև տեղի է ունեցել վիճաբանություն, որի պատճառը եղել է Վ.Սելքոնյանի կնոջ և Շ.Հախվերդյանի միջև առկա սիրային հարաբերությունների պարզումը: Վիճաբանության ընթացքում Վ.Սելքոնյանը (տուժողը) նախապես իր հետ տանից վերցրած դանակով փորձել է հարվածել Շ.Հախվերդյանին: Շ.Հախվերդյանին հաջողվել է ձախ ձեռքով բռնել դանակի շեղբը, սակայն Վ.Սելքոնյանի կողից դանակը հետ քաշելու պահին Շ.Հախվերդյանի ձախ ափը վնասվել է: Այնուհետև Շ.Հախվերդյանն ու Վ.Սելքոնյանը փողոց դուրս եկած քաղաքացիների ներկայությամբ 5-10 րոպե տևողությամբ հայիոյանքներ են տվել միմյանց հասցեին, ձեռքերով հարվածել են միմյանց, որից հետո Շ.Հախվերդյանը, իր ավտոմեքենայի սրահից վերցնելով մետաղյա լինգը, հարվածել է Վ.Սելքոնյանի ձախ ձեռքին՝ նրա առողջությանը պատճառելով թեթև վնաս, առողջության կարճատև քայքայումով (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Մեջբերված փաստական հանգամանքների վերլուծությունից երևում է, որ

1) Շ.Հախվերդյանն ու Վ.Սելքոնյանը միմյանց հասցեին հայիոյանքներ են տվել, ձեռքերով միմյանց հարվածել են կենցաղային հողի վրա առաջացած անձնական դրդապատճառներով, որոնք ձևավորվել են նրանց միջև առաջացած վիճաբանության հետևանքով:

2) Շ.Հախվերդյանի և Վ.Սելքոնյանի արարքները թեև բովանդակում են հասարակական կարգի կոպիտ խախտման տարրեր և արտաքուստ հասարակության նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունք են ներկայացնում, սակայն պայմանավորված են եղել Վ.Սելքոնյանի (տուժողի) հակաօրինական վարքագծով (նախապես իր հետ տանից վերցրած դանակով Շ.Հախվերդյան ձախ ափը վնասելը) և ուղղված են եղել Վ.Սելքոնյանի և ոչ թե հավաքված քաղաքացիների դեմ: Այլ խոսքով՝ Շ.Հախվերդյանի ու Վ.Սելքոնյանի արարքներում բացակայում են խուլիգանական դրոշմները, իսկ հասարակության անդամների ներկայությամբ նրանց միջև տեղի ունեցած փոխադարձ կռիվն ու միմյանց տրված հայիոյանքները պայմանավորված են եղել նրանց հուզական վիճակով և նպատակ չեն ունեցել խախտել հասարակական կարգը, ինչպես նաև բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորել հասարակության՝ հավաքված քաղաքացիների նկատմամբ:

3) Կենցաղային հողի վրա առաջացած անձնական դրդապատճառներով կատարված՝ Շ.Հախվերդյանի և Վ.Սելքոնյանի արարքները (փոխադարձ հայիոյանքներն ու կռիվը) չեն վերաճել հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով դրսևորված՝ հասարակական կարգի կոպիտ խախտման:

Դատական պրակտիկա

Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, սակայն, որ վերոշարադրյալ հանգամանքները հաշվի չեն առնվել ստորադաս դատարանների կողմից, և Առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի հունիսի 24-ի դատավճռով Շ.Հախավերդյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով: Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտը Վերաքննիչ դատարանի կողմից թողնվել է անփոփոխ (տե՛ս սույն որոշման 2-3-րդ կետերը):

32. Սույն որոշման 31-րդ կետում մեջբերված և վերլուծված փաստական հանգամանքները գնահատելով սույն որոշման 14-30-րդ կետերում շարադրված վերլուծության լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հիմնավոր չեն ստորադաս դատարանների հետևություններն այն մասին, որ ամբաստանյալ Շ.Հախավերդյանի արարքում առկա են խուլիգանության հատկանիշներ և հետևաբար, նրա արարքը ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով՝ որպես ծանրացնող հանգամանքներում կատարված խուլիգանություն:

33. Ելնելով վերոգրյալից՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ստորադաս դատարանները, Շ.Հախավերդյանին մեղավոր ճանաչելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով, թույլ են տվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված քրեական օրենքի ոչ ճիշտ կիրառում, ինչը հիմք է Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի հունիսի 24-ի և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 21-ի դատական ակտերը բեկանելու և գործը Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան նոր քննության ուղարկելու համար:

34. Ինչ վերաբերում է ամբաստանյալ Շ.Հախավերդյանի և նրա պաշտպան Գ.Վարդանյանի բողոքում առկա՝ ամբաստանյալի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ և 70-րդ հոդվածների պահանջների չկիրառման փաստարկին (տե՛ս սույն որոշման 10-րդ կետը), ապա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դրան հնարավոր է անդրադառնալ միայն սույն որոշման մեջ արձանագրված նյութական իրավունքի խախտումը վերացնելուց հետո:

Վերոգրյալի հիման վրա և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Ամբաստանյալ Շահեն Նշանի Հախավերդյանի վերաբերյալ Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի հունիսի 24-ի և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 21-ի դատական ակտերը բեկանել և գործն ուղարկել Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՈՎԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՒՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՈՎԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՆՎԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՈՎԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2012 թվականի ապրիլի 27-ին
դռնբաց դատական նիստում, քննելով «Սկիզբ Մեդիա Կենտրոն» ՍՊԸ-ի (այսուհետ՝
Ընկերություն) վճարեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 15.12.2011
թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Թաթուլ Մանասերյանի ընդդեմ Ընկերության՝ գր-
պարտությունը հերքելու և փոխհատուցում վճարելու պահանջների մասին,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Թաթուլ Մանասերյանը պահանջել է պարտավորեցնել Ընկերու-
թյանը «Ժամանակ» օրաթերթի առաջին էջում հերքել Թաթուլ Մանասերյանի վերաբեր-
յալ հրապարակված գրապարտություն հանդիսացող փաստացի տվյալները, ինչպես նաև
դրպես փոխհատուցում վճարել նվազագույն աշխատավարձի 2000-ապատիկի չափով՝
2.000.000 ՀՀ դրամ, փաստաբանի վարձատրության գումարը՝ 500.000 ՀՀ դրամ և նախա-
պես վճարված պետական տուրքի գումարը: Ընդ որում, Թաթուլ Մանասերյանը մասնա-
վորեցրել է, որ «Ժամանակ» օրաթերթում 29.09.2010 թվականին հրապարակված «Զր-
գործ՝ ԱԺ նախագահի խորհրդականի դեմ» վերտառությամբ հոդվածում իր պատիվն ու
արժանապատվությունն արատավորել են այն տեղեկությունները, թե «ՀՀ ԱԺ նախագահ
Հ. Աբրահամյանի խորհրդական Թաթուլ Մանասերյանի դեմ քր. գործ է հարուցվել» և
«նրան կասկածում են վաշխառությամբ զբաղվելու մեջ», իսկ նույն օրաթերթի սեպտեմբե-
րի 30-ին հրապարակված հոդվածում՝ հոդվածի վերնագիրը՝ «Պրն Մանասերյան, \$
40.000 տոկոսով չեք տվե՞լ», և «Թաթուլ Մանասերյանը տվել է 40.000 դոլար՝ 12% տոկո-
սադրույքով» արտահայտությունը:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության
դատարանի (նախագահող դատավոր՝ Կ. Պետրոսյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 20.09.2011
թվականի վճռով հայցը բավարարվել է մասնակիորեն՝ վճռվել է պարտավո-
րեցնել Ընկերությանը հերքելու «Ժամանակ» օրաթերթի թիվ 159 (1860), 29.09.2010 թվա-
կանի համարի առաջին էջում՝ վերևի աջ կողմում «Զրգործ՝ ԱԺ նախագահի խորհրդա-
կանի դեմ» խորագրով հոդվածում Թաթուլ Մանասերյանի պատիվն ու արժանապատ-
վությունն արատավորող (գրապարտող) տեղեկությունները (այն է՝ ՀՀ ԱԺ նախագահ Հ.Աբ-
րահամյանի խորհրդական Թաթուլ Մանասերյանի դեմ քրգործ է հարուցվել, և այն գտն-
վում է ոստիկանության Կենտրոնի քննչական բաժնում՝ հատուկ կարևորագույն քննիչնե-
րից մեկի վարությամբ: Նրան կասկածում են վաշխառությամբ զբաղվելու մեջ) և հերքումը
տպագրել նույն «Ժամանակ» օրաթերթում՝ վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո
մեկշաբաթյա ժամկետում «Հերքում» խորագրի ներքո հետևյալ բովանդակությամբ.
««Ժամանակ» օրաթերթի թիվ 159 (1860), 29 սեպտեմբերի 2010 թվականի համարի առա-
ջին էջում՝ վերևի աջ կողմում «Զրգործ՝ ԱԺ նախագահի խորհրդականի դեմ» խորագրով
հոդվածը, որում հայտնվում էր, որ «ՀՀ ԱԺ նախագահ Հ. Աբրահամյանի խորհրդական

ՄԱՅԻՍ 2012 Ե (154)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

Թաթուլ Մանասերյանի դեմ քրգործ է հարուցվել, և այն գտնվում է ոստիկանության Կենտրոնի քննչական բաժնում՝ հատուկ կարևորագույն քննիչներից մեկի վարույթում: Նրան կասկածում են վաշխառությամբ զբաղվելու մեջ»: Հորվածում ներկայացված տեղեկությունները չեն համապատասխանում իրականությանը»: Հերքման տեղակայման, ձևավորման, տառատեսակի չափն ու տեսակը չպետք է զիջի «Ժամանակ» օրաթերթի թիվ 159 (1860), 29 սեպտեմբերի 2010 թվականի համարի առաջին էջում՝ վերևի աջ կողմում «Քրգործ՝ ԱԺ նախագահի խորհրդակցանի դեմ» խորագրով հորվածի տեղեկատվությանը: Ընկերությունից բռնագանձել 510.000 ՀՀ դրամ, որից 300.000 ՀՀ դրամը՝ որպես փոխհատուցման գումար, 200.000 ՀՀ դրամը՝ որպես փաստաբանի վարձատրություն, 10.000 ՀՀ դրամը՝ որպես նախապես վճարված պետական տուրքի գումար: Հայցը մնացած մասով մերժվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 15.12.2011 թվականի որոշմամբ Ընկերության ներկայացուցչի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, և Դատարանի 20.09.2011 թվականի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Ընկերությունը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Թաթուլ Մանասերյանը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը սխալ է մեկնաբանել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 6-րդ և 9-րդ կետերը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանի որոշումից հետևում է, որ դատաքննության փուլում վիրավորանքի կամ զրպարտության վերաբերյալ տարածված տեղեկատվության աղբյուրի բացահայտումը և դրա հիման վրա ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 9-րդ կետի ուժով տեղեկատվությունը տարածողին պատասխանատվությունից ազատելն անհիմն է: Մինչդեռ Վերաքննիչ դատարանի նման մոտեցումն ուղղակի հակասում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 9-րդ կետի պահանջին: Մասնավորապես՝ նշված նորմի տառացի մեկնաբանությունից հետևում է, որ օրենսդիրը զրպարտության համար պատասխանատվությունից ազատելու երեք պահանջ է սահմանել՝ 1) եթե լրագրողն իր հրապարակած հոդվածում հղում է կատարել աղբյուրին (հեղինակին), 2) եթե լրագրողն իր հրապարակած հոդվածում թեև հղում չի կատարել աղբյուրին (հեղինակին), սակայն աղբյուրը (հեղինակը) հայտնի է, 3) եթե լրագրողն իր հրապարակած հոդվածում թեև հղում չի կատարել աղբյուրին (հեղինակին), սակայն հետագայում բացահայտել է հեղինակի անունը: Տվյալ դեպքում թեև լրագրողը չէր նշել հեղինակի անունը, սակայն Դատարանում բացահայտել է այն:

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել նաև, որ «Ժամանակ» օրաթերթը 30.09.2010 թվականի համարում հստակեցրել է նախորդ օրը տպագրված հոդվածը՝ նշելով, որ «կա վաշխառության փաստով հարուցված գործ, որով որպես մեղադրյալ անցնում է այլ անձ...»: Բացի այդ, «Ժամանակ» օրաթերթը երբևիցե չի ստացել հերքման տեքստ, հետևաբար չէր կարող այն տպել:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 15.12.2011 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել նոր քննության:

2.1 Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմնավորումները

Պատասխանողը կարող է ազատվել պատասխանատվությունից միայն այն դեպքում, երբ հոդվածում հղում կատարած լինի տեղեկատվության աղբյուրին, իսկ հղումը պետք է

լինի պատշաճ, այսինքն՝ լրատվական գործակալության տարածած տեղեկատվության, այլ անձի հրապարակային ելույթի, պաշտոնական փաստաթղթերի, լրատվության այլ միջոցի, հեղինակային որևէ ստեղծագործության բովանդակած տեղեկատվության բառացի կամ բարեխիղճ վերարտադրությունը:

30.09.2010 թվականի հոդվածը չի կարող դիտվել որպես նախորդ հոդվածի հերքում, քանի որ այդ հոդվածում լրագրողը նշել է, որ Թաթուլ Մանասերյանից պահանջել է հերքման տեքստ ուղարկել: Բացի այդ, «Հերքում» խորագրի ներքո Ընկերության կողմից որևէ հրապարակում չի եղել: Ավելին, 20.10.2010 թվականին Ընկերությանը ներկայացվել է պահանջագիր և կից հերքման տեքստը, որի վերաբերյալ, սակայն, որևէ արձագանք չի եղել, ինչից հետո Թաթուլ Մանասերյանը դիմել է իր իրավունքների դատական պաշտպանության:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) Ընկերությունը «Ժամանակ» օրաթերթի հրատարակիչն է:

2) «Ժամանակ» օրաթերթի թիվ 159 (1860), 29.09.2010 թվականի համարի առաջին էջի աջ կողմում հրապարակվել է տեղեկատվություն, որը վերնագրված է «Քրգոր՝ ԱԺ նախագահի խորհրդակցանի դեմ»: Հոդվածում տեղ են գտել հետևյալ տեղեկությունները. «Մեր տեղեկություններով՝ ՀՀ ԱԺ նախագահ Հ. Աբրահամյանի խորհրդակցանի Թաթուլ Մանասերյանի դեմ քրգորձ է հարուցվել, և այն գտնվում է ոստիկանության Կենտրոնի քննչական բաժնում՝ հատուկ կարևորագույն քննիչներից մեկի վարությամբ: Նրան կասկածում են վաշխառությամբ զբաղվելու մեջ: Մեկ այլ քրգորձի շրջանակներում որպես վկա հրավիրված անձանցից մեկը միամիտ բերանից թոցրել է, որ Թաթուլ Մանասերյանն իրեն տոկոսով փող է տվել: Ասում են՝ այդպես էլ ծնվել է քրգորձը» (հատոր 1-ին, գ.թ. 11): Նշված հոդվածում բացակայում է հղումը տեղեկատվության աղբյուրին:

3) «Ժամանակ» օրաթերթի թիվ 160 (1861), 30.09.2010 թվականի համարի առաջին էջի ձախ կողմում հրապարակվել է տեղեկատվություն, որը վերնագրված է «Պրն Մանասերյան, \$ 40.000 տոկոսով չեք տվե՞լ»: Հոդվածում տեղ են գտել հետևյալ տեղեկությունները. ««Ժամանակ»-ում նախօրեին հրապարակված լուրից («Քրգոր՝ ԱԺ նախագահի խորհրդակցանի դեմ») անհանգստացած և զայրացած՝ երեկ խմբագրություն էր զանգահարել ԱԺ նախագահ Հովիկ Աբրահամյանի խորհրդակցանի Թաթուլ Մանասերյանը և պահանջում էր, որ հերքենք և ներողություն խնդրենք ոչ ճիշտ տեղեկատվության համար: Որպես հիմնավորում՝ նշում էր, որ ինքն անձամբ հետաքրքրվել է ոստիկանության Կենտրոնի քննչական բաժնի պետ Մաթևոսյանից, թե կա՞ իր դեմ վաշխառության փաստով հարուցված քրգորձ, թե ոչ, Մաթևոսյանն էլ բացասական պատասխան էր տվել: Մանասերյանն ասաց, որ ոստիկանությունն էլ է հերքել և մեզ ևս առաջարկեց անձամբ զանգել այդ պաշտոնյային և համոզվել: Բայց մենք զանգահարեցինք ոստիկանության լրատվական ծառայություն, որտեղ այնքան էլ տեղյակ չէին և առաջարկեցին՝ հաջորդ օրը զանգահարել մինչև քննիչներից պարզեն: Պարոն Մանասերյանին խնդրեցինք, ամեն դեպքում՝ հերքման տեքստ ուղարկել, սակայն նա ասաց, որ դա կանի, երբ մեզնից տեղեկանա, թե ինչ են պատասխանել ոստիկանությունից: Նաև հերքեց, որ ինքը նախօրեին ցուցմունք է տվել: Այնուհանդերձ, մեր աղբյուրները պնդում են, որ կա վաշխառության փաստով հարուցված գործ, որով որպես մեղադրյալ անցնում է այլ անձ, ում Թաթուլ Մանասերյանը տվել է 40.000 դոլար՝ 12% տոկոսադրույքով: Նախաքննությունը դեռ շարունակվում է: Այլ մանրամասներ առայժմ չենք հրապարակում և այսօր անպայման կզանգահարենք ոստիկանություն» (հատոր 1-ին, գ.թ. 10): Նշված հոդվածը տպագրված չէ «Հերքում» խորագրի

Դատական պրակտիկա

ներքո:

4) 20.10.2010 թվականին Թաթուլ Մանասերյանը հերքման պահանջ է ներկայացրել «Ժամանակ» օրաթերթը հրատարակող Ընկերությանը (**հատոր 1-ին, գ.թ. 12-13**): Հերքման պահանջը բավարարելու վերաբերյալ գործում ապացույցներ չկան:

5) Ընկերության միջնորդության և 09.06.2011 թվականի դատական նիստի արձանագրության համաձայն՝ Ընկերությունն Անտոն Առակելովին վկայակոչել է որպես բացահայտման ենթակա աղբյուր (**հատոր 1-ին, գ.թ. 124, 127, 195**):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Բողոքի քննությանն անդրադառնալիս Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատարաններում ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի կիրառման առումով առկա է օրենքի միատեսակ մեկնաբանման անհրաժեշտություն, ուստի նախ և առաջ անդրադառնում է վերոնշյալ հոդվածի, բովանդակային առումով վերջինիս փոխկապված և պատվին, արժանապատվությանն ու գործարար համբավին պատճառված վնասի հատուցման հետ կապված հարաբերությունները կանոնակարգող իրավական դրույթների մեկնաբանմանը:

Ա. ՀՀ Սահմանադրության 14-րդ հոդվածի համաձայն՝ մարդու արժանապատվությունը՝ որպես նրա իրավունքների ու ազատությունների անբախտելի հիմք, հարգվում և պաշտպանվում է պետության կողմից:

ՀՀ Սահմանադրության 27-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր կարծիքն ազատ արտահայտելու իրավունք: Արգելվում է մարդուն հարկադրել հրաժարվելու իր կարծիքից կամ փոխելու այն: Յուրաքանչյուր ոք ունի խոսքի ազատության իրավունք, ներառյալ՝ տեղեկություններ և գաղափարներ փնտրելու, ստանալու, տարածելու ազատությունը, տեղեկատվության ցանկացած միջոցով՝ անկախ պետական սահմաններից:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 10-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ազատորեն արտահայտվելու իրավունք: Այս իրավունքը ներառում է սեփական կարծիք ունենալու, տեղեկություններ և գաղափարներ ստանալու և տարածելու ազատությունը՝ առանց պետական մարմինների միջամտության և անկախ սահմաններից... իսկ 2-րդ մասի համաձայն՝ այս ազատությունների իրականացումը, քանի որ այն կապված է պարտավորությունների և պատասխանատվության հետ, կարող է պայմանավորվել այնպիսի ձևականություններով, պայմաններով, սահմանափակումներով կամ պատժամիջոցներով, որոնք նախատեսված են օրենքով և անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, տարածքային ամբողջականության կամ հասարակության անվտանգության, անկարգությունները կամ հանցագործությունները կանխելու, առողջությունը կամ բարոյականությունը, ինչպես նաև այլ անձանց հեղինակությունը կամ իրավունքները պաշտպանելու, խորհրդապահական պայմաններով ստացված տեղեկատվության բացահայտումը կանխելու կամ արդարադատության հեղինակությունն ու անաչառությունը պահպանելու նպատակով:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատարանների հայեցողական լիազորության ճիշտ կենսագործման համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) կողմից սահմանված չափորոշիչները խոսքի ազատության իրավունքի և դրա սահմանափակումների վերաբերյալ մասնավորապես.

1. Խոսքի ազատության իրավունքի սահմանափակումները պետք է նախատեսված լինեն օրենքով.

2. Դրանք պետք է անհրաժեշտ լինեն ժողովրդավարական հասարակությունում,
3. Դրանք պետք է հետապնդեն իրավաչափ նպատակ,
4. Կիրառված սահմանափակումները պետք է համաչափ լինեն հետապնդվող իրավաչափ նպատակներին:

Նախատեսված է օրենքով

Օրենքով նախատեսված լինելու պահանջն առաջին հերթին հանգում է համապատասխան ներպետական օրենքի առկայության: Միաժամանակ որոշակի պահանջներ պետք է նախատեսվեն նաև այդ օրենքի որակական հատկանիշների համար:

Մասնավորապես այն պետք է լինի ընդհանուր կիրառման ներքին ակտ, պետք է լինի հստակ և յուրաքանչյուրին հասանելի:

Այդ մասին է վկայում նաև Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը: Այսպես՝ Եվրոպական դատարանը նշել է, որ Կոնվենցիայում նշված «նախատեսված է օրենքով» արտահայտությունը պահանջում է ոչ միայն ներպետական օրենքի առկայություն, այլև այն վերաբերում է օրենքի որակին: Օրենքը պետք է հասանելի և կանխատեսելի լինի, այսինքն՝ ձևակերպված լինի բավականաչափ հստակ, որպեսզի անհատին հնարավորություն ընձեռի անհրաժեշտության դեպքում կարգավորել իր վարքագիծը (*տես Սանդի Թայմսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով Եվրոպական դատարանի 26.04.1979 թվականի վճիռը, կետ 49, Սանոնա Ուիտգևերս Բ, Վ-ն ընդդեմ Նիդերլանդների գործով Եվրոպական դատարանի 14.09.2010 թվականի վճիռը, կետ 81*):

Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում հավելել, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի սահմանադրականության հարցը քննարկվել է ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2011 թվականի նոյեմբերի 15-ի թիվ ՍԴՈ-997 որոշմամբ՝ ճանաչվելով ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանող, հետևաբար «նախատեսված է օրենքով» հասկացության որակական պահանջները համապատասխանում են նաև դրանց սահմանադրականության տեսանկյունից:

Հետապնդում է իրավաչափ նպատակ

Արտահայտվելու նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները պետք է հետապնդեն իրավաչափ նպատակ: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վիրավորանքի և գրպարտության վերաբերյալ գործերով իրավաչափ են այն նպատակները, որոնք նախատեսված են Սահմանադրությամբ կամ միջազգային իրավունքի նորմերով նախատեսված արժեքների՝ անձի պատվի, արժանապատվության և գործարար համբավի պաշտպանության համար:

Խոսքի ազատության սահմանափակումները նախատեսված են թե՛ ՀՀ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածում, թե՛ «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրի 19-րդ հոդվածի 3-րդ կետում, թե՛ Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետում:

«Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2010 թվականի մայիսի 18-ի ՀՕ-97-Ն օրենքի ընդունումը, որով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 19-րդ հոդվածը շարադրվեց նոր խմբագրությամբ և օրենսգիրքը լրացվեց նոր՝ 1087.1-րդ հոդվածով, նպատակ ունի ապահովել անձի պատվի և արժանապատվության պաշտպանությունը այլ անձանց ոտնձգություններից, հստակեցնել գրպարտություն և վիրավորանք հասկացությունները, գրպարտության և վիրավորանքի համար պատասխանատու անձանց շրջանակը և համարժեք դարձնել պատասխանատվությունը:

Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի վե-

ՄԱՅԻՍ 2012 6 (154)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

րոնշյալ դրույթները հետապնդում են իրավաչափ նպատակ՝ ապահովել անձի սահմանադրական և կոնվենցիոն իրավունքների՝ պատվի, արժանապատվության և գործարար համբավի պաշտպանությունը:

Անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում և համաչափ է հետապնդվող իրավաչափ նպատակներին

Եվրոպական դատարանը, անդրադառնալով Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի մեկնաբանմանը, բազմիցս նշել է, որ իրավունքներին միջամտելու անհրաժեշտությունը որոշելու հարցում մասնակից պետություններն օժտված են հայեցողության որոշակի սահմանով, որը, սակայն, ուղեկցվում է եվրոպական կառույցների վերահսկողությամբ, իսկ վերջինիս սահմանները կախված են գործի բնույթից: Բոլոր այն դեպքերում, երբ արձանագրվում է միջամտություն Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 1-ին կետի դրույթներով երաշխավորված ազատություններին և իրավունքներին, եվրոպական կառույցները պետք է խիստ վերահսկողություն սահմանեն, ինչը պայմանավորված է այդ իրավունքների կարևորությամբ (*տես «Ատորոնիկ» բաժնետիրական ընկերությունն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով Եվրոպական դատարանի 22.05.1990 թվականի վճիռը, կետ 61, «Գրոպպերա ռադիո» բաժնետիրական ընկերությունը և մյուսներն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով Եվրոպական դատարանի 28.03.1990 թվականի վճիռը, կետ 61*):

Բացի այդ, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ «անհրաժեշտ» հասկացությունը նշանակում է, որ սահմանափակումն առաջացել է հասարակական կամ սոցիալական կարիքներից և առկա է ճնշող հասարակական կարծիք այդ հարցում: Ժողովրդավարական հասարակությունում անհրաժեշտ միջոց համարվելու համար միջամտությունը պետք է «բավականաչափ» հիմնավորված լինի, ինչը պարզելու համար հարկավոր է հաշվի առնել տվյալ գործով հանրությանը հուզող յուրաքանչյուր հայեցակետ (*տես Սաևնի Թայման ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով Եվրոպական դատարանի 26.04.1979 թվականի վճիռը, կետ 65*):

Հետապնդվող իրավաչափ նպատակներին միջամտության համաչափությունը գնահատելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև **պատասխանատվության միջոցների բնույթն ու խստությունը** (*տես Տամմերն ընդդեմ Էստոնիայի գործով Եվրոպական դատարանի 04.04.2001 թվականի վճիռը, կետ 69*): Պատասխանատվության համար ընտրված միջոցի բնույթը և խստությունը գնահատելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել այն, որ յուրաքանչյուր կոնկրետ գործով դրանք պարզման ենթակա ինքնուրույն հարցեր են:

Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ բոլոր դեպքերում համաչափությունը գնահատելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել կիրառված միջոցների **պիտանիությունը**: Սա ենթադրում է, որ պատասխանատվության միջոցների կիրառման լիազորություն ունեցող սուբյեկտն ընտրում է հնարավոր միջոցներից պիտանին: Պիտանի միջոցների մեկից ավելիի առկայության դեպքում պետք է ընտրվի այն միջոցը, որն **անհրաժեշտ է** նպատակին հասնելու համար, իսկ պիտանի և անհրաժեշտ միջոցներից միայն մեկը հնարավորություն է տալիս առավել **նվազ ձևով միջամտելով** կարծիքն ազատ արտահայտելու իրավունքին ապահովել այլ անձի պատվի, արժանապատվության և գործարար համբավի պաշտպանությունը:

Բ. ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի կանոնակարգումները

Վնաս պատճառողը և տուժողը

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ անձը, որի պատիվը, արժանապատվությունը կամ գործարար համբավը արատավորել են վիրավորանքի կամ զրպարտության միջոցով, կարող է դիմել դատարան՝ վիրավորանք հասց-

րած կամ գրպարտություն կատարած անձի դեմ:

Վերոնշյալ դրույթից հետևում է, որ վնաս պատճառողն այն անձն է (ֆիզիկական կամ իրավաբանական), ով վիրավորանքի կամ գրպարտության միջոցով արատավորել է այլ ֆիզիկական անձի պատիվը կամ արժանապատվությունը կամ անհատ գործարարի կամ իրավաբանական անձի գործարար համբավը:

Տուժողը (գրպարտության կամ վիրավորանքի ենթարկված անձ) այն ֆիզիկական անձն է, ում պատիվը կամ արժանապատվությունը կամ անհատ գործարարի կամ իրավաբանական անձի գործարար համբավն արատավորել է մեկ այլ անձ (ֆիզիկական կամ իրավաբանական) վիրավորանքի կամ գրպարտության միջոցով:

Վիրավորանքի կամ գրպարտության միջոցով վնաս պատճառելու հետևանքով առաջացող հարաբերության սուբյեկտների շրջանակի սահմանափակում օրենսդիրն արդարացիորեն չի նախատեսել, և այդպիսիք կարող են լինել ինչպես ֆիզիկական, այնպես էլ իրավաբանական անձինք: Ինչպես վնաս կրողի, այնպես էլ վնաս պատճառողի կողմում կարող են հանդես գալ մեկից ավելի անձինք, և այս դեպքում ծագում է անձանց բազմաթվությամբ պարտավորություն: Ըստ այդմ էլ վնաս պատճառողները հանդես կգան որպես համապարտ պարտավորյալներ, եթե ծագած պարտավորությունը (վնասի հատուցումը) անբաժանելի է, իսկ տուժողները՝ որպես համիրավ պարտատերեր: Նշված դիրքորոշման համար Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 361-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 1073-րդ հոդվածի կանոնակարգումները:

Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում ընդգծել, որ թեև մեկնաբանվող դրույթն ուղղակիորեն չի ամրագրում անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ անձանց պատիվը և արժանապատվությունը պաշտպանելու հնարավորություն, սակայն այն միաժամանակ չի էլ բացառում մնան հնարավորությունը, ուստի անկախ լրիվ գործունակության առկայությունից կամ բացակայությունից (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 24-րդ, 29-րդ, 30-րդ, 31-րդ, 32-րդ հոդվածներ)՝ անձը պետք է հնարավորություն ունենա պաշտպանելու իր պատիվն ու արժանապատվությունը: Այս դեպքում դատարան համապատասխան հայց կարող են ներկայացնել անգործունակի կամ սահմանափակ գործունակի օրինական ներկայացուցիչները (ծնող, խնամակալ, հոգաբարձու): Ինչ վերաբերում է իրավունակությունը դադարած, այսինքն՝ մահացած կամ մահացած ճանաչված քաղաքացու պատիվն ու արժանապատվությունը պաշտպանելուն, ապա վերջինիս իրավական կարգավորումն ամրագրված է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի 2-րդ կետում, որի համաձայն՝ քաղաքացու պատվի և արժանապատվության պաշտպանությունը շահագրգիռ անձանց պահանջով թույլատրվում է մաս նրա մահից հետո: Որպես շահագրգիռ անձ կարող են հանդես գալ ինչպես վերջինիս ժառանգները, այնպես էլ յուրաքանչյուր անձ, ով կապացուցի նշված հարցում իր շահագրգիռ անձ լինելը:

Վիրավորանքը և գրպարտությունը

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ սույն օրենսգրքի իմաստով վիրավորանքը խոսքի, պատկերի, ձայնի, նշանի կամ այլ միջոցով պատիվը, արժանապատվությունը կամ գործարար համբավն արատավորելու նպատակով կատարված իրապարակային արտահայտությունն է:

Սույն օրենսգրքի իմաստով իրապարակային արտահայտությունը տվյալ իրավիճակում և իր բովանդակությամբ կարող է չհամարվել վիրավորանք, եթե այն հիմնված է ստույգ փաստերի վրա (բացառությամբ բնական արատների) կամ պայմանավորված է գերակա հանրային շահով:

Վերոնշյալ դրույթների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ վիրավորանքը (պատիվը, արժանապատվությունը կամ գործարար համբավը արատավորելու նպատակով կատար-

Դատական պրակտիկա

ված հրապարակային արտահայտությունը) կարող է դրսևորվել խոսքով, ինչպես բանավոր, այնպես էլ գրավոր, պատկերների միջոցով (նկարներ, տարածական պատկերներ), ձայնի (ինչպես բանավոր խոսքը, այնպես էլ տարբեր հնչերանգների կիրառումը), նշանների միջոցով (ժեստիկուլացիաներ, սիմվոլներ): Օրենսդիրն իրավացիորեն չի սահմանափակել միջոցների շարքը, որոնք կարող են կիրառվել վիրավորանքն արտահայտելիս՝ հնարավորություն տալով իրավակիրառողին, կոնկրետ գործի հանգամանքներից ելնելով, որոշել՝ արդյոք տվյալ միջոցի օգտագործմամբ կատարված արտահայտությունը կարող է որակվել որպես վիրավորանք: Հետևաբար վիրավորանքը կարող է արտահայտվել ցանկացած այլ միջոցի օգտագործմամբ, որը ներառված չէ վերոնշյալ թվարկման մեջ:

Անդրադառնալով կոնկրետ արտահայտության՝ վիրավորանք գնահատելու չափանիշներին՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում արձանագրել.

1. Արված արտահայտությունն իրականում պետք է արատավորի անձի պատիվը, արժանապատվությունը և գործարար համբավը, որպիսի փաստը ապացուցելու դատավարական բեռը կրում է հայցվորը:

2. Արտահայտություն կատարողն ի սկզբանե պետք է հետապնդի անձի պատիվը, արժանապատվությունը կամ գործարար համբավն արատավորելու նպատակ, այսինքն՝ պետք է իր կատարած արտահայտությամբ անձի հեղինակությունը նսեմացնելու և նրան նվաստացնելու դիտավորություն ունենա: Մասնավորապես՝ նման նպատակի առկայության մասին կարող է վկայել այնպիսի իրավիճակը, երբ անձը ողջամիտ բոլոր հնարավոր միջոցները չի ձեռնարկել տեղեկատվության՝ իրականությանը համապատասխանելու հանգամանքը ճշտելու համար կամ էլ գիտեր կամ ակնհայտորեն պետք է իմանար տեղեկատվության՝ ստույգ փաստերի վրա հիմնված չլինելու մասին: Այս փաստի ապացուցման բեռը նույնպես կրում է հայցվորը:

3. Արտահայտությունը պետք է կատարված լինի հրապարակային ձևով, որպիսի փաստի ապացուցման դատավարական բեռը դարձյալ կրում է հայցվորը: Հրապարակային կարող են համարվել առնվազն մեկ երրորդ անձի ներկայությամբ կատարված արտահայտությունները և ներկայացված փաստերը: Վերջիններս երրորդ անձի ներկայությամբ կատարված են համարվում նաև այն դեպքում, երբ երրորդ անձը ևս կատարում է արտահայտություններ և ներկայացնում փաստեր, որոնք բովանդակային առումով կապված են վիրավորողի արած արտահայտությունների կամ ներկայացրած փաստերի հետ (օրինակ՝ երկու և ավելի անձանց կողմից վիրավորելը): Նման դեպքերում առկա է վնասի համատեղ պատճառում:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հրապարակային արտահայտությունը կամ հրապարակային ներկայացումը կարող է դրսևորվել տպագրության միջոցով, ռադիոյի կամ հեռուստատեսության միջոցով հեռարձակմամբ, զանգվածային լրատվության միջոցներով տարածմամբ, համացանցի միջոցով տարածմամբ, ինչպես նաև հեռահաղորդակցության այլ միջոցների օգտագործմամբ, հրապարակային ելույթներով, կամ որևէ այլ կերպ թեկուզ մեկ երրորդ անձի դրանց հաղորդակից դարձնելով: Այդպիսի արտահայտությունների ներկայացումը հասցեատիրոջը չի կարող համարվել հրապարակային, եթե դրանք ներկայացնող անձը բավականաչափ միջոցներ է ձեռնարկել դրանց զաղտնիությունն ապահովելու ուղղությամբ, որպեսզի դրանք հասանելի չդառնան այլ անձանց:

Սեկնաբանվող հոդվածի կարգավորումից դուրս են այն դեպքերը, երբ հայտարարությունը կատարվել է ոչ հրապարակային (անձը վիրավորել է տուժողին առանց երրորդ անձանց ներկայության):

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վերը նշված դրույթում ամրագրված վիրավորանքի սահմանումը չի կարող ենթադրել, որ անձի համբավին վնաս պատճառող ցանկացած

բացասական կարծիք կամ որոշակի փաստական հիմք ունեցող գնահատող դատողություն պաշտպանված չէ օրենքով: Եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումներով պաշտպանվում է բացասական կարծիքի կամ գնահատող դատողության արտահայտումը այնքանով, որքանով այն հիմնված է հաստատված կամ ընդունված փաստերի վրա: Ի տարբերություն փաստերի, որոնք կարող են ներկայացվել և հիմնավորվել, գնահատող դատողությունները չեն կարող ապացուցվել: Գնահատող դատողության ապացուցման պարտականությունն անհնար է իրականացնել և ինքնին խախտում է կարծիքն ազատ արտահայտելու իրավունքը, որը Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածում ամրագրված իրավունքի հիմնարար մասն է կազմում: Այնուամենայնիվ, երբ հայտարարությունը որակվում է որպես գնահատող դատողություն, անհրաժեշտ է, որ վերջինս հիմնվի բավարար փաստական կազմի վրա (տես Պեդրսենը և Բասադազարդն ընդդեմ Դանիայի գործով Եվրոպական դատարանի 17.12.2004 թվականի վճիռը, կետ 76): Գնահատողական դատողությունը կարող է անընդունելի համարվել, քանի որ այն առանց փաստական հիմքի կարող է չափազանցված համարվել (տես Ռիզոսը և Դասկասն ընդդեմ Հունաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 27.05.2004 թվականի վճիռը, կետ 45):

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վերոնշյալ պայմանների առկայությունը պարտադիր է արտահայտությունը վիրավորանք գնահատելու համար: Այդուհանդերձ, օրենսդիրն ամրագրել է որոշակի դեպքեր, երբ արտահայտությունը թեև բավարարում է վերոնշյալ պայմաններին, սակայն կոնկրետ իրավիճակում և իր բովանդակությամբ օրենքի ուժով կարող է չհամարվել վիրավորանք: Այդպիսիք են այն դեպքերը, երբ տեղեկատվությունը հիմնված է **ստույգ փաստերի վրա** (բացառությամբ բնական արատների) կամ **պայմանավորված է գերակա հանրային շահով**: Օրենսդրական մասն ձևակերպումը հիմք է արձանագրելու, որ այդ դեպքերը յուրաքանչյուր կոնկրետ գործով ենթակա են առանձին գնահատման՝ պարզելու, թե արդյոք տվյալ **բովանդակությամբ** և տվյալ **իրավիճակում** ներկայացված արտահայտությունը պարունակում է վիրավորանք, թե ոչ:

Անդրադառնալով «Ստույգ փաստեր» եզրույթին՝ Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ այդպիսիք հանդիսանում են այն փաստերը, որոնք հիմնավորվում են ապացույցներով տեղեկատվության հրապարակման հետ միաժամանակ կամ հանդիսանում են հանրահայտ փաստեր (ապացուցման անհրաժեշտություն չունեցող): Անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել փաստերի և գնահատող դատողությունների տարբերակման խնդրին, քանի որ դրանք մեծ կարևորություն են ներկայացնում գործի քննության համար և մեծապես կարող են ազդել գործի ելքի վրա: Եվրոպական դատարանը, Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի համատեքստում անդրադառնալով նշված խնդրին, հստակ տարանջատում է կատարում **փաստերի** և **գնահատող դատողությունների** միջև, որի վերաբերյալ ձևավորել է հետևյալ ընդհանուր սկզբունքը. «Եթե փաստերի առկայությունը կարելի է ապացուցել, ապա գնահատող դատողությունները չեն կարող ապացուցվել. գնահատող դատողությունների ապացուցումն անհնարին խնդիր է, և մասն պահանջը խախտում է կարծիքի արտահայտման ազատությունը, որը Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքի հիմնարար մասերից է» (տես Լինգենսն ընդդեմ Ավստրիայի գործով Եվրոպական դատարանի 08.07.1986 թվականի վճիռը, կետ 46):

Վերոգրյալից զատ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ անհրաժեշտ է նաև հաշվի առնել, որ գնահատող դատողությունը, դիտարկելով որպես կարծիքի ազատ արտահայտման, այլ ոչ թե տեղեկություններ տարածելու իրավունքի դրսևորում, յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում պետք է գնահատման առարկա դարձնել այն, թե արդյոք տվյալ դատողությունը հիմնված է որոշակի փաստերի վրա: Փաստական հիմքից զուրկ գնահատող դատողությունը պաշտպանված չէ պետական միջամտությունից: Վճռաբեկ դատարանի նման դիրքորոշումը պայմանավորված է նաև նրանով, որ անդրադառնալով նշված

Դատական պրակտիկա

հարցին՝ Եվրոպական դատարանը նշել է, որ անձնական կարծիքը կարող է չափազանցված համարվել՝ հատկապես փաստացի հիմքի բացակայության պայմաններում (*տես Օբերշլիքն ընդդեմ Ավստրիայի գործով Եվրոպական դատարանի 01.07.1997 թվականի վճիռը, կետ 33*):

Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նշել, որ յուրաքանչյուր դատական գործի քննության շրջանակներում անհրաժեշտ է պարզել՝ արդյոք ներկայացված փաստացի տվյալները տվյալ իրավիճակում և իրենց բովանդակությամբ բխել են «Գերակա հանրային շահից», որն անմիջականորեն պայմանավորված է հասարակության տեղեկացված լինելու իրավունքի շահով, արդյո՞ք հանրության համար այդ տեղեկատվությունը զգալիորեն անհրաժեշտ է եղել, արդյո՞ք հասարակությունը հետևել է այդ տեղեկատվությունների տարածման ընթացքին և սպասել է դրանց հետագա հրապարակմանը: «Գերակա հանրային շահը» գնահատելիս վերոնշյալ հարցերին պատասխանելու անհրաժեշտությունը բխում է նրանից, որ զանգվածային լրատվության միջոցների վրա է դրված հասարակական հետաքրքրություն ներկայացնող ոլորտների և հարցերի վերաբերյալ տեղեկատվության, այդ թվում՝ գաղափարների տարածման պարտականություն: Չանգվածային լրատվության միջոցների այդ գործառնություն (պարտականությունը) զուգորդվում (համապատասխանում) է հասարակության կողմից տեղեկատվություն ստանալու իրավունքը:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քննարկման առարկա հարցի վերաբերյալ դատական գործեր քննելիս դատարանները մեծ ուշադրություն պետք է դարձնեն հրապարակայնորեն փաստացի տվյալներ ներկայացրած անձի բացատրություններին, մոտեցումներին, իր կողմից ներկայացված փաստացի տվյալների նկատմամբ վերաբերմունքին՝ պարզելու նպատակով՝ արդյո՞ք անձը ներկայացված փաստերով դիտավորություն ունեցել է արատավորելու որևէ մեկին, թե՞ օբյեկտիվորեն արտահայտել է իր գնահատող դատողությունները՝ միաժամանակ դրսևորելով բարեխիղճ մոտեցում:

Հետևաբար, հարկ է նկատի ունենալ այն հանգամանքը, որ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի միանշանակ պահանջն է, որպեսզի վիրավորանքի և զրպարտության գործերով հստակ տարանջատում կատարվի գնահատողական դատողության և փաստերի միջև՝ Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտումներ թույլ տալը բացառելու նպատակով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ նույն օրենսգրքի իմաստով զրպարտությունը անձի վերաբերյալ այնպիսի փաստացի տվյալներ (statement of fact) հրապարակային ներկայացնելն է, որոնք չեն համապատասխանում իրականությանը և արատավորում են նրա պատիվը, արժանապատվությունը կամ գործարար համբավը:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ արատավորող կարող են լինել այնպիսի տվյալները, որոնք բովանդակում են ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձի կողմից գործող օրենսդրության պահանջների խախտման, անարդարացի վարքագծի դրսևորման, անձնական, հասարակական կամ քաղաքական կյանքում էթիկայի պահանջներին հակասող վարքագծի դրսևորման, տնտեսական կամ ձեռնարկատիրական գործունեության ժամանակ անբարեխիղճության, գործարար շրջանառության սովորույթների խախտման և այլ տեղեկություններ, որոնք չեն հիմնավորվում վերաբերելի և թույլատրելի ապացույցներով (իրական չեն), նվաստացնում, նսեմացնում են անձի պատիվը, արժանապատվությունը կամ գործարար համբավը:

Անդրադառնալով կոնկրետ արտահայտության՝ զրպարտություն գնահատելու չափանիշներին՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ

1. անձի վերաբերյալ պետք է ներկայացված լինեն փաստացի տվյալներ, այսինքն՝ ներկայացվածն իր մեջ պետք է պարունակի կոնկրետ, հստակ տեղեկություններ որոշակի գործողության կամ անգործության վերաբերյալ, այն չպետք է լինի վերացական,

2. անձի վերաբերյալ փաստացի տվյալները պետք է ներկայացված լինեն հրապարակային,

3. ներկայացված փաստացի տվյալները պետք է չհամապատասխանեն իրականությանը, այսինքն՝ պետք է լինեն սուտ, անհիմն, ոչ հավաստի,

4. ներկայացված փաստացի տվյալներն իրականում պետք է արատավորեն անձի պատիվը, արժանապատվությունը կամ գործարար համբավը:

Որպեսզի միջամտությունը խոսքի և կարծիքի ազատ արտահայտման իրավունքին լինի համաչափ օրինական նպատակներին՝ այլ մարդկանց հեղինակության պաշտպանությանը, անհրաժեշտ է օբյեկտիվ կապի առկայություն գնահատող դատողությունների և այն անձի միջև, ով դիմել է դատարան: Հրապարակումների գրապարտչական բնույթի մասին միայն ենթադրելը և կասկածելը բավարար չէ հաստատելու այն հանգամանքը, որ որևիցե կոնկրետ անձի հասցվել է վնաս: Գործի փաստական հանգամանքներում պետք է լինի այնպիսի հանգամանք, որ սովորական ընթերցողն էլ զգա, որ տվյալ հայտարարությունն իրականում հասցեագրված է անմիջականորեն դիմումատուին, կամ էլ որ հենց ինքն է հանդիսացել քննադատության թիրախ (*տես Դյուլդին և Կիսլովը ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 31.10.2007 թվականի վճիռը, կետ 44*):

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ վերն արդեն իսկ անդրադարձ կատարվել է «հրապարակային ներկայացնել», «փաստեր» և «գնահատողական դատողություններ» եզրույթներին և դրանց մեկնաբանությունները հավասարապես կիրառելի են նաև գրապարտության դեպքերի համար՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կրկին չի անդրադառնում դրանց:

Հետևաբար, նշված վավերապայմանների կամ դրանցից որևէ մեկի բացակայության դեպքում ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի բովանդակության ընկալման տեսանկյունից չի կարող խոսք լինել գրապարտության, հետևաբար նաև դրանով պատճառված վնասի հատուցման պահանջի մասին:

Վերը նշված չափանիշների առկայության կամ բացակայության հանգամանքի բացահայտումը կարևոր է դատարանների կողմից արդարադատություն իրականացնելիս, այդ թվում՝ ներկայացված փաստացի տվյալները որպես գրապարտություն գնահատելիս:

Միաժամանակ հարկ է նկատել, որ օրենսդիրն ամրագրել է պայմաններ, երբ փաստացի տվյալները հրապարակային ներկայացնելը չի համարվում գրապարտություն: Նշված պայմաններն ամրագրված են ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 5-րդ կետում: Ըստ նշված կետի՝ նույն հոդվածի 3-րդ կետով նախատեսված փաստացի տվյալները հրապարակային ներկայացնելը չի համարվում գրապարտություն, եթե՝

1) դրանք տեղ են գտել մինչդատական կամ դատական վարույթի ընթացքում վարույթի մասնակցի կողմից քննվող գործի հանգամանքների վերաբերյալ կատարված արտահայտությունում կամ ներկայացրած ապացույցներում.

2) դա տվյալ իրավիճակում և իր բովանդակությամբ պայմանավորված է գերակա հանրային շահով, և եթե փաստացի տվյալները հրապարակայնորեն ներկայացրած անձն ապացուցի, որ ողջամտության սահմաններում ձեռնարկել է միջոցներ՝ պարզելու դրանց ճշմարտությունը և հիմնավորվածությունը, ինչպես նաև հավասարակշռված և բարեխղճորեն է ներկայացրել այդ տվյալները.

3) այն բխում է գրապարտության ենթարկված անձի կամ նրա ներկայացուցչի հրապարակային ելույթից կամ պատասխանից կամ նրանցից ելնող փաստաթղթից:

Վերոնշյալ դրույթի վերլուծությունից հետևում է, որ անկախ նրանից՝ անձը հրապարակել է մեկ այլ անձի պատիվը, արժանապատվությունը կամ գործարար համբավը արա-

Դատական պրակտիկա

տավորող և իրականությանը չհամապատասխանող տվյալներ, վերջիններիս ներկայացումը չի համարվի գրպարտություն, եթե դրանք

1. **Վերաբերում են դատական կամ մինչդատական վարույթում գտնվող գործի հանգամանքներին կամ տեղ են գտել ապացույցներում:** Նշված դրույթում ամրագրված «մինչդատական» և «դատական վարույթ» տերմինները հավասարապես պետք է վերաբերեն ինչպես քաղաքացիական և վարչական դատավարության (դատական վարույթներ), այնպես էլ քրեական դատավարության կարգով քննվող գործերին (մինչդատական և դատական վարույթներ):

2. **Պայմանավորված են գերակա հանրային շահով:** Վճռաբեկ դատարանը վերևում տրված մեկնաբանությամբ արդեն իսկ անդրադարձել է «գերակա հանրային շահ» արտահայտության մեկնաբանմանը, ուստի կրկին չի անդրադառնում դրան: Ի տարբերություն վիրավորանքի, երբ տեղեկատվության՝ գերակա հանրային շահով պայմանավորված լինելու հանգամանքի առկայությունը բացառում է տվյալ տեղեկատվությունը վիրավորանք համարելը, գրպարտության դեպքում անհրաժեշտ է լրացուցիչ փաստական կազմի առկայություն: Մասնավորապես՝ փաստացի տվյալներ հրապարակված անձը պետք է ապացուցի, որ մինչև հրապարակելը ձեռնարկել է այնպիսի միջոցներ, որոնք **հնարավորություն են ընձեռել վերջինիս հանգելու հետևության** այն մասին, որ փաստացի այդ տվյալները պայմանավորված են հանրային գերակա շահով և կարող էին համապատասխանել իրականությանը: Բացի այդ, հրապարակող անձը պետք է նշված տվյալները բացահայտի բարեխիղճ և հավասարակշռված: Այս դեպքում բարեխիղճությունը ենթադրում է տեղեկատվության (փաստացի տվյալի (տվյալների)) ամբողջական, առանց էական նշանակություն ունեցող փաստերի փոփոխման շարադրանք: Ինչ վերաբերում է «հավասարակշռված» եզրույթին, ապա Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում արձանագրել, որ հավասարակշռվածություն պետք է լինի ներկայացվող փաստացի տվյալների և գերակա հանրային շահի հարաբերակցության առումով: Փաստացի տվյալների հրապարակումը, պայմանավորված լինելով գերակա հանրային շահով, չպետք է պարունակի գրպարտող այլ տեղեկություններ, որոնք չեն առնչվում տվյալ խնդրին:

3. Ջրպարտությունը վերոնշյալ դրույթի ուժով բացակայում է մաս այն դեպքում, երբ հրապարակային տեղեկություններ տարածող անձը նշված տեղեկությունները տարածում է՝ **հիմք ընդունելով գրպարտության ենթարկվողի կամ նրա ներկայացուցչի հրապարակային ելույթում կամ պատասխանում կամ նրանցից ելնող փաստաթղթում արված եզրահանգումները կամ փաստերը:**

Տեղեկատվության տարածումը այս դեպքում ևս ենթադրում է հրապարակային ելույթում կամ պատասխանում կամ փաստաթղթում տեղ գտած եզրահանգումների կամ փաստերի բարեխիղճ շարադրանք: Ելույթ պետք է դիտարկել անձի կողմից հնչեցրած բանավոր խոսքը, որը նպատակ ունի որոշակի տեղեկատվություն հասու դարձնել անորոշ թվով անձանց և արվում է որոշակի ձևաչափին համապատասխան կազմակերպված միջոցառումների ժամանակ (օրինակ՝ կոնֆերանսներ, համաժողովներ, հավաքներ, հանրահավաքներ և այլն):

Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում արձանագրել, որ սույն հոդվածի իմաստով «փաստաթուղթ» տերմինի մեկնաբանությունն անհրաժեշտ է կատարել՝ հաշվի առնելով մաս երկրում գործող փաստաթղթաշրջանառության էլեկտրոնային կարգավորումը: Ուստի «փաստաթուղթ» տերմինը սույն հոդվածի իմաստով չպետք է մույնացվի բացառապես թղթային կրիչի օգտագործմամբ կազմված գրավոր արտահայտված տեղեկության հետ: Դրանում կարող են ներառվել կրիչի ցանկացած տեսակի (էլեկտրոնային (ֆաքս, լուսապատճեն և այլն), նյութական այլ կրիչներ) օգտագործմամբ կատարված գրառումները: Վճռաբեկ դատարանի վերոնշյալ եզրահանգումը պայմանավորված է այն

հանգամանքով, որ «փաստաթուղթ» տերմինի նեղ մեկնաբանումն անհարկի ասհմանափակում է և չի ներառում դեպքերի այն շրջանակը, որոնց պարագայում փաստաթղթերը կազմվում և տարածվում են էլեկտրոնային միջոցների օգտագործմամբ:

Պատասխանատվությունից ազատվելը

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 6-րդ կետի համաձայն՝ անձն ազատվում է վիրավորանքի կամ գրպարտության համար պատասխանատվությունից, եթե իր արտահայտած կամ ներկայացրած փաստացի տվյալները լրատվական գործակալության տարածած տեղեկատվության, ինչպես նաև այլ անձի հրապարակային ելույթի, պաշտոնական փաստաթղթերի, լրատվության այլ միջոցի կամ հեղինակային որևէ ստեղծագործության բովանդակած տեղեկատվության բառացի կամ բարեխիղճ վերարտադրությունն են, և դա տարածելիս հղում է կատարվել տեղեկատվության աղբյուրին (հեղինակին):

Նույն հոդվածի 9-րդ կետի համաձայն՝ եթե վիրավորելիս կամ գրպարտելիս հղում չի կատարվել տեղեկատվության աղբյուրին (հեղինակին), կամ տեղեկատվության աղբյուրը (հեղինակը) հայտնի չէ, կամ լրատվական գործունեություն իրականացնողը, օգտվելով տեղեկատվության աղբյուրը չբացահայտելու իր իրավունքից, չի հայտնում հեղինակի անունը, ապա փոխհատուցման պարտավորությունը կրում է վիրավորանքը կամ գրպարտությունը հրապարակային ներկայացնողը, իսկ եթե այն ներկայացվել է լրատվական գործունեություն իրականացնողի տարածած տեղեկատվության մեջ, ապա լրատվական գործունեություն իրականացնողը:

Վճարել դատարանն անհրաժեշտ է համարում նշել, որ վերոնշյալ դրույթները մեկնաբանելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև համակարգային մեկնաբանության սկզբունքը: Այսպես՝ սույն հոդվածը, ներառված լինելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի վնաս պատճառելու հետևանքով ծագող հարաբերությունները կանոնակարգող գլխում, վերաբերում է քաղաքացու պատվին, արժանապատվությանը և գործարար համբավին վնաս պատճառելու հետևանքով ծագող հարաբերությունների կարգավորմանը: Ընդ որում, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի կանոնակարգումները վերաբերում են բացառապես **վիրավորանքի և գրպարտության միջոցով** պատվին, արժանապատվությանը և գործարար համբավին **վնաս պատճառելու հետևանքով առաջացող հարաբերություններին:**

Վերոնշյալ մեկնաբանությունները հիմք ընդունելով և համադրելով դրանք ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 345-րդ հոդվածի 2-րդ կետում ամրագրված պարտավորությունների ծագման հիմքերի հետ՝ Վճարել դատարանը գտնում է, որ անձին վիրավորելը կամ գրպարտելը առաջացնում են պարտավորական հարաբերություն (պարտավորություն): Պարտավորական հարաբերության դադարման հիմքերին վերաբերող ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 423-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ պարտավորությունը լրիվ կամ մասնակի դադարում է օրենքով, այլ իրավական ակտերով կամ պայմանագրով նախատեսված հիմքերով: Վիրավորանքի կամ գրպարտության հիմքով ծագած պարտավորությունը ևս դադարում է պարտավորությունների դադարման համար ընդհանուր հիմքերի առկայության դեպքում՝ հաշվի առնելով այդ հարաբերությունները կարգավորող նորմերի առանձնահատկությունները:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ գրպարտության վերաբերյալ գործերով անհրաժեշտ փաստական հանգամանքների առկայության կամ բացակայության ապացուցման պարտականությունը կրում է պատասխանողը: Այն փոխանցվում է հայցվորին, եթե ապացուցման պարտականությունը պատասխանողից պահանջում է ոչ ողջամիտ գործողություններ կամ ջանքեր, մինչդեռ հայցվորը տիրա-

ՄԱՅԻՍ 2012 Ծ (154)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

պետում է անհրաժեշտ ապացույցներին:

Համադրելով վերոնշյալ դրույթը նույն հոդվածի 3-րդ կետում ամրագրված «գրապարտությունը անձի վերաբերյալ այնպիսի փաստացի տվյալներ (statement of fact) հրապարակային ներկայացնելն է, որոնք չեն համապատասխանում իրականությանը» դրույթի հետ՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նշել հետևյալը. գրապարտության վերաբերյալ գործերի քննության ընթացքում գործում է այն կանխավարկածը, որ փաստերի՝ իրականությանը համապատասխանելու ապացուցման բեռը կրում է պատասխանողը: Այս ընդհանուր կանոնից բացառություն է միայն այն դեպքը, երբ ապացուցման պարտականությունը պատասխանողից պահանջում է ոչ ողջամիտ գործողություններ կամ ջանքեր: Այս պարագայում ապացուցման պարտականությունը կրում է հայցվորը, սակայն միայն այն դեպքում, երբ պատասխանողը կհիմնավորի իրենից պահանջվող գործողությունների և ջանքերի ոչ ողջամիտ լինելը, ինչպես նաև այն հանգամանքը, որ հայցվորը տիրապետում է անհրաժեշտ ապացույցներին: Եթե նույնիսկ պատասխանողից պահանջվող գործողությունները կամ ջանքերը ոչ ողջամիտ են, սակայն անհրաժեշտ ապացույցներին հայցվորը չի տիրապետում, ապացուցման պարտականությունը կրում է պատասխանողը:

Վիճարկվող փաստերի՝ իրականությանը համապատասխանելու հանգամանքի հաստատումը պատասխանողին (ենթադրյալ վնաս պատճառողին) ազատում է պատասխանատվությունից, հետևաբար հանգեցնում է ենթադրյալ պարտավորության դադարման:

Ջրապարտության կամ վիրավորելու հետևանքով ծագող հարաբերությունը դադարում է նաև այն դեպքում, երբ լրատվական գործունեություն իրականացնողը տուժողի պահանջով հրապարակել է հերքում կամ տուժողի պատասխանը: Վճռաբեկ դատարանի նշված եզրահանգումը բխում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 10-րդ կետի կանոնակարգումից, որի համաձայն՝ անձը չի կարող օգտվել սույն հոդվածի 7-րդ և 8-րդ կետերով սահմանված պաշտպանության միջոցներից, եթե նա մինչև դատարան դիմելը «Ջանգվածային լրատվության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված կարգով պահանջել է հերքում և (կամ) իր պատասխանի հրապարակում, և լրատվական գործունեություն իրականացնողը կատարել է այդ պահանջը:

Վերոնշյալ ընդհանուր և հատուկ հիմքերից բացի, օրենսդիրը **վիրավորանքի կամ գրապարտության միջոցով վնաս պատճառելու հետևանքով առաջացող հարաբերության** դադարման որևէ այլ հիմք չի նախատեսել:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 6-րդ և 9-րդ կետերից հետևում է, որ անձն ազատվում է պատասխանատվությունից երկու պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

- արտահայտված կամ ներկայացված փաստացի տվյալներն անձի հրապարակային ելույթների, պաշտոնական փաստաթղթերի, հեղինակային ստեղծագործությունների, լրատվական գործունեություն իրականացնող ընկերությունների հրապարակած տեղեկատվության բառացի կամ բարեխիղճ վերարտադրությունն են,

- տեղեկատվությունը տարածելիս հղում է կատարվել **տեղեկատվության աղբյուրին:**

Տեղեկատվությունը բառացի կամ բարեխիղճ ներկայացնելու օրենսդրի պահանջը նպատակ է հետապնդում ապահովել բացահայտված աղբյուրում տեղ գտած տեղեկատվության բառացի շարադրանքը կամ հրապարակել այն այնպես, որ չփոխվի ինչպես ամբողջական իմաստը, այնպես էլ կոնկրետ փաստերի վերաբերյալ առկա տեղեկատվությունը:

Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նաև անդրադառնալ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 6-րդ և 9-րդ կետերում ամրագրված «տեղեկատվության աղբյուր» եզրույթին: Նշված դրույթների վերլուծությունը թույլ է տալիս արձա-

նագրել, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի իմաստով տեղեկատվության աղբյուրներն **անձինք** են (ֆիզիկական և իրավաբանական), որոնք տարբեր **միջոցներով** հրապարակում են տեղեկատվությունը: Տեղեկատվության աղբյուր են հանդիսանում հեղինակները և լրատվական գործակալությունները: Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ հիշատակված դրույթներում ամրագրված **անձի հրապարակային ելույթները, պաշտոնական փաստաթղթերը, հեղինակային ստեղծագործությունները** տեղեկատվության **աղբյուրների** կողմից օգտագործվող **միջոցներ են**:

«Տեղեկատվության միջոց» հասկացությունը մեկնաբանելիս Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում անդրադարձ կատարել Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքին: Վերջինիս համաձայն՝ Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի գործողության ոլորտում են գտնվում ոչ միայն այն տեղեկությունները և գաղափարները, որոնք արտահայտվում են գրավոր կամ բանավոր խոսքի **միջոցով**, այլ նաև տարաբնույթ միջոցներով արտահայտված և տարածվող տեղեկություններն ու գաղափարները: Մասնավորապես՝ Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածը կիրառելի է գեղարվեստական ինքնարտահայտման միջոցների՝ նկարների, ֆիլմերի և արվեստի այլ ստեղծագործությունների նկատմամբ, ինչպես նաև հեռարձակման բոլոր միջոցների և էլեկտրոնային տեղեկատվական համակարգերի նկատմամբ (*տեղեկությունների և գաղափարների արտահայտման միջոցների հարցին Եվրոպական դատարանն ի թիվս այլոց անդրադարձել է Մյուլերը և մյուսներն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով 24.05.1988 թվականի որոշմամբ, կետ 34, Աուբրոնիկ ԷջՋի-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով 22.05.1990 թվականի որոշմամբ, կետ 47*):

Վերոնշյալ հետևությունը հիմք ընդունելով՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ այն դեպքում, երբ հղում է կատարված տեղեկատվության աղբյուրին, սակայն նույն աղբյուրում տեղ գտած տեղեկատվությունը հրապարակված չէ բառացի կամ բարեխիղճ, այլ կերպ՝ հրապարակողը փոփոխություններ է մտցրել տեղեկատվության մեջ, ավելացրել է, հանել կամ փոփոխել փաստերը (շարադրանքը կամ դրա առանձին մասերը), ապա հրապարակող անձը չի ազատվում պատասխանատվությունից: Նույն կանոնը գործում է նաև այն դեպքում, երբ տարածողը թեև վերարտադրում է տեղեկատվության բառացի կամ բարեխիղճ շարադրանքը, այդուհանդերձ հղում է կատարում մի աղբյուրի, որը չի համարվում «տեղեկատվության աղբյուր»՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի իմաստով, այն է՝ չի հանդիսանում հեղինակ կամ լրատվական գործակալություն:

Վերը նշված երկու դեպքերում էլ տեղեկատվություն հրապարակողն ինքն է համարվում գրապարտող կամ վիրավորող:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նշել, որ տեղեկատվություն հրապարակողը, եթե նույնիսկ հրապարակել է տեղեկատվության բովանդակությունը բառացի կամ բարեխիղճ և հղում է կատարել աղբյուրին, չի ազատվում պատասխանատվությունից, եթե դատավարության ընթացքում կապացուցվի, որ նա գիտեր կամ ակնհայտորեն պետք է իմանար տեղեկատվության՝ գրապարտություն լինելու մասին, քանի որ նման դեպքում անձի մոտ առկա է գրապարտելու դիտավորությունը: Այս դեպքում ինչպես տեղեկատվությունը կրող աղբյուրը, այնպես էլ այդ տեղեկատվությունը հրապարակողը կրում են համապարտ պատասխանատվություն որպես համատեղ վնաս պատճառողներ:

Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նաև նշել, որ բովանդակային առումով տեղեկատվության աղբյուրի բացահայտումը պետք է կատարվի տեղեկատվությունը տարածելու հետ միաժամանակ: Տեղեկատվությունը **տարածելիս** և ոչ թե դրանից հետո աղբյուրի բացահայտումը նպատակ է հետապնդում այդ տեղեկատվության հասցեատերերի մոտ ապահովել տեղեկացվածություն այն մասին, որ գրապարտությունը կամ վիրավորանքը դուրս է գալիս կոնկրետ սուբյեկտից, այլ ոչ թե անմիջական հրապարակողից կամ

Դատական պրակտիկա

անորոշ թվով սուբյեկտներից: Աղբյուրի բացահայտումը, կախված աղբյուրի տեսակից, կարող է ազդել հասարակական կարծիքի ձևավորման վրա: Մինչդեռ տեղեկատվության աղբյուրը դատական վարույթի ընթացքում բացահայտելը լիարժեք չի ապահովում գրպարտող կամ վիրավորող սուբյեկտի վերաբերյալ հանրության տեղեկացվածությունը:

Վնասի փոխհատուցումը վիրավորանքի և գրպարտության դեպքում

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 7-րդ կետի համաձայն՝ վիրավորանքի դեպքում անձը կարող է դատական կարգով պահանջել հետևյալ միջոցներից մեկը կամ մի քանիսը՝

1) հրապարակայնորեն ներողություն խնդրել: Ներողություն խնդրելու ձևը սահմանում է դատարանը:

2) եթե վիրավորանքը տեղ է գտել լրատվական գործունեություն իրականացնողի տարածած տեղեկատվության մեջ, ապա լրատվության այդ միջոցով լրիվ կամ մասնակի հրապարակել դատարանի վճիռը: Հրապարակման եղանակը և ծավալը սահմանում է դատարանը:

3) սահմանված նվազագույն աշխատավարձի մինչև 1000-ապատիկի չափով փոխհատուցում վճարել:

Նույն հոդվածի 8-րդ կետի համաձայն՝ գրպարտության դեպքում անձը կարող է դատական կարգով պահանջել հետևյալ միջոցներից մեկը կամ մի քանիսը՝

1) եթե գրպարտությունը տեղ է գտել լրատվական գործունեություն իրականացնողի տարածած տեղեկատվության մեջ, ապա լրատվության այդ միջոցով հրապարակայնորեն հերքել գրպարտություն համարվող փաստացի տվյալները և (կամ) հրապարակել դրանց վերաբերյալ իր պատասխանը: Հերքման ձևը և պատասխանը հաստատում է դատարանը՝ ղեկավարվելով «Ձանգվածային լրատվության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով:

2) սահմանված նվազագույն աշխատավարձի մինչև 2000-ապատիկի չափով փոխհատուցում վճարել:

Նույն հոդվածի 11-րդ կետի համաձայն՝ նույն հոդվածի 7-րդ և 8-րդ կետերով սահմանված փոխհատուցման չափը սահմանելիս դատարանը հաշվի է առնում կոնկրետ գործի առանձնահատկությունները, ներառյալ՝

1) վիրավորանքի կամ գրպարտության եղանակը և տարածման շրջանակը:

2) վիրավորողի կամ գրպարտողի գույքային դրությունը:

Սույն հոդվածի 7-րդ և 8-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում փոխհատուցման չափը սահմանելիս դատարանը չպետք է հաշվի առնի վիրավորանքի կամ գրպարտության հետևանքով պատճառված գույքային վնասը:

Վճարել դատարանը, արձանագրելով, որ քննարկման առարկա հարցի շրջանակներում գործ ունենք մի կողմից տեղեկատվություն տարածելու և խոսքի ազատության, մյուս կողմից անձի՝ իր պատվի, արժանապատվության, գործարար համբավի նկատմամբ հարգանք պահանջելու Կոնվենցիայով և ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված և երաշխավորված իրավունքների հետ, անհրաժեշտ է համարում նշել, որ փոխհատուցման չափ սահմանելու յուրաքանչյուր դեպքում պետք է հաշվի առնվի վիրավորանք և գրպարտանք կատարած անձի ֆինանսական վիճակը և բացառվի փոխհատուցման այնպիսի չափերի և ձևերի սահմանումը, որոնք կարող են վճռորոշ նշանակություն ունենալ պատասխանող կողմի համար, առավել ևս, եթե պատասխանող կողմը զանգվածային լրատվության միջոց է՝ նրա հետագա գործունեությունը շարունակելու առումով:

Այս կապակցությամբ Վճարել դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ վիրավորանքի և գրպարտության համար սահմանվող փոխհատուցման ողջամտու-

թյան հարցին, որը պետք է համաչափ լինի անձի պատվին, արժանապատվությանը կամ գործարար համբավին պատճառված վնասին, և, միաժամանակ, անհարկի ֆինանսական պարտավորություններ չառաջացնի պատասխանողի համար:

Նախ՝ անհրաժեշտ է արձանագրել, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 7-րդ և 8-րդ կետերը հնարավորություն են տալիս անձին նախատեսված մեկ կամ մի քանի միջոցների կիրառմամբ զրպարտող կամ վիրավորող սուբյեկտին պատասխանատվության ենթարկելու պահանջ ներկայացնել: Այդուհանդերձ, Վճռաբեկ դատարանը եզրակացնում է, որ դատարանները յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում պետք է անհրաժեշտ գնահատական տան այն հանգամանքին, թե արդյոք կողմերը որևէ փորձ արել են վեճը լուծել «Ձանգվածային լրատվության մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածով սահմանված արտադատական կարգով, այն է՝ արդյոք անձը մինչև դատարան հայց ներկայացնելը դիմել է համապատասխան լրատվամիջոցին հերքում հրապարակելու պահանջով, և այդ պահանջին զանգվածային լրատվության միջոցը որևէ ընթացք տվել է, թե ոչ: Բացի այդ, դատարանները քննարկվող հարցի վերաբերյալ գործեր քննելիս նախ պետք է ջանքեր գործադրեն գործը հաշտությամբ լուծելու ուղղությամբ, այնուհետև գործում առկա բոլոր ապացույցների գնահատմամբ անհրաժեշտ է պարզել՝ արդյո՞ք հնարավոր չէ վերականգնել անձի պատվին, արժանապատվությանը և գործարար համբավին պատճառված վնասը ոչ նյութական փոխհատուցում նշանակելու միջոցով, քանի որ օրենսդիրը մինչև նյութական փոխհատուցում սահմանելը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածով սահմանել է նաև պատճառված վնասի վերականգնման այլ միջոցների ընտրության և կիրառման հնարավորություն (վիրավորանքի դեպքում՝ հրապարակային ներողություն խնդրել, եթե վիրավորանքը տեղ է գտել լրատվական գործունեություն իրականացնողի տարածած տեղեկատվության մեջ, ապա լրատվության այդ միջոցով լրիվ կամ մասնակի հրապարակել դատարանի վճիռը, զրպարտության դեպքում՝ եթե զրպարտությունը տեղ է գտել լրատվական գործունեություն իրականացնողի տարածած տեղեկատվության մեջ, ապա լրատվության այդ միջոցով հրապարակայնորեն հերքել զրպարտություն համարվող փաստացի տվյալները և (կամ) հրապարակել դրանց վերաբերյալ իր պատասխանը):

Նյութական փոխհատուցում նշանակելու դեպքում անհրաժեշտ է, որ դատարանները մեծ ուշադրություն դարձնեն փոխհատուցվող գումարի չափի սահմանմանը, պատասխանողներից պահանջեն նրանց եկամուտների վերաբերյալ պետական իրավասու մարմիններից ներկայացված ֆինանսական և այլ փաստաթղթեր (օրինակ՝ ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեին ներկայացված հարկային հաշվետվությունները), հակառակ դեպքում մեծ չափով փոխհատուցումները կարող են ծանր հետևանքներ ունենալ վերջիններիս բնականոն գործունեությունը շարունակելու առումով: Ընդ որում, այս հարցի քննարկման ժամանակ դատարանները պետք է ուշադրություն դարձնեն հայցվոր կողմի՝ նյութական փոխհատուցման պահանջի վերաբերյալ պատասխանող կողմի ներկայացրած փաստարկներին, որոնք, ըստ էության, պետք է պարունակեն նաև տեղեկություններ իրենց բնականոն գործունեության նկատմամբ պահանջվող փոխհատուցման չափի ֆինանսական ազդեցության վերաբերյալ:

Դրամական փոխհատուցման չափ սահմանելիս դատարանները նախ և առաջ պետք է հաշվի առնեն, թե ինչ միջոցով կամ եղանակով է կատարվել զրպարտությունը կամ վիրավորանքը և ապա վերջիններիս տարածման շրջանակը: Գնահատման առարկա պետք է դառնա օգտագործված միջոցի կամ եղանակի՝ տեղեկատվության արագ և համընդհանուր տարածման հարցը: Այսպես՝ զանգվածային լրատվության միջոցներով կատարված հրապարակումների տարածումը շատ ավելի արագ է, քան եթե հրապարակումն արվեր անձանց փոքրաթիվ խմբի շրջանակում: Միաժամանակ պետք է հաշվի առնել նաև տեղեկատվությունը տարածելու շրջանակը: Չանգվածային լրատվության միջոցները, որոնք

Դատական պրակտիկա

գործում են տեղական մակարդակում (մարզ, քաղաք), ունեն ավելի փոքր տարածման շրջանակ, քան հանրապետության ամբողջ տարածքով հեռարձակվող և տարածվող լրատվամիջոցները:

Դրամական փոխհատուցման չափ սահմանելիս դատարանների կողմից հաշվի առնվող վերոնշյալ հանգամանքները սպառիչ չեն, քանի որ օրենսդիրը սահմանել է դատարանի պարտականությունը՝ հաշվի առնել կոնկրետ գործի առանձնահատկությունները: Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նշել, որ ի թիվս վերոգրյալ հանգամանքների, այն դեպքերում, երբ վիրավորանքը կամ գրպարտությունը շարունակվում են մաս **գործի քննության ընթացքում** (գործի՝ դատարանում քննության գտնվելու ողջ ժամանակահատվածում), այդ հանգամանքը դատարանները կարող են հաշվի առնել դրամական փոխհատուցման չափ նշանակելու հարցը լուծելիս:

Ամփոփելով նշվածը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դատարանները պետք է փորձեն գործում առկա ապացույցների գնահատմամբ և վերը նշված միջազգային փաստաթղթերի լույսի ներքո մինչև նյութական փոխհատուցում սահմանելը քննարկման առարկա դարձնել խախտված իրավունքների վերականգնման օրենքով նախատեսված այլ միջոցների կիրառման հնարավորությունը, որը զանգվածային լրատվության միջոցների դեպքում չի խոչընդոտի նրանց հետագա բնականոն գործունեությանը՝ միաժամանակ բացառելով Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտումը:

Վերը հիշատակված դրույթով սահմանվում է մաս դատարանների պարտականությունը՝ հաշվի չառնել վիրավորանքի կամ գրպարտության հետևանքով պատճառված գույքային վնասը, եթե այդպիսին առկա է կամ դրա չափը: Նման կանոնի նախատեսումը փաստում է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 7-րդ և 8-րդ կետերով նախատեսված դրամական հատուցումներն իրենցից ներկայացնում են ոչ նյութական վնասի հատուցում և պայմանավորված չեն իրական վնասի կամ բաց թողնված օգուտի առկայությամբ կամ բացակայությամբ: Նշված վնասները, եթե այդպիսիք կան, հատուցման ենթակա են առանձին կարգով՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 12-րդ կետի հիման վրա: Այսպես՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 12-րդ կետի համաձայն՝ նույն հոդվածի 7-րդ և 8-րդ կետերով սահմանված պաշտպանության միջոցներն իրականացնելու հետ անձն իրավունք ունի իրեն վիրավորանք հասցրած կամ գրպարտած անձից դատական կարգով պահանջելու վիրավորանքի կամ գրպարտության հետևանքով իրեն պատճառված **գույքային վնասները**, ներառյալ՝ ողջամիտ դատական ծախսերը և խախտված իրավունքների վերականգնման համար իր կատարած ողջամիտ ծախսերը:

Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նշել, որ ի տարբերություն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 7-րդ և 8-րդ կետերում ամրագրված դրամական փոխհատուցման, երբ դատարանը կարող է մերժել դրամական փոխհատուցումը՝ հիմք ընդունելով պատասխանողի գույքային դրությունը, նույն հոդվածի 12-րդ կետում ամրագրված **գույքային վնասը** ենթակա է փոխհատուցման ամբողջ ծավալով, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի՝ վնասի ինստիտուտը կանոնակարգող նորմերին համապատասխան: Հաշվի առնելով այն, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի «վնաս» եզրույթն օգտագործում է իրական վնաս և բաց թողնված օգուտ իմաստներով և օրենսգրքում որևէ այլ տեղ, բացի 1087.1-րդ հոդվածից, չի կիրառվում «գույքային վնաս» եզրույթը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «գույքային վնաս»-ը պետք է մեկնաբանվի որպես անձին պատճառված իրական վնաս և/կամ բաց թողնված օգուտ: Վնասում ներառվում են մաս **ողջամիտ** դատական ծախսերը, որոնք անձը կատարել է կամ կատարելու է իրավունքները վերականգնելու համար, ինչպես մաս ցանկացած այլ ծախս, որն ուղղակիորեն կատարվել է խախտված իրավունքների վերականգնման համար:

Պաշտոնատար անձանց քննադատությունը

Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ ևս մեկ իրավական խնդրի՝ քաղաքական խոսքին կամ հանրությանը հետաքրքրող հարցերի շուրջ բանավեճին և պաշտոնատար անձանց քննադատությանը:

Եվրոպական դատարանն ընդգծել է, որ քաղաքական խոսքը կամ հանրությանը հետաքրքրող հարցերի շուրջ բանավեճը սահմանափակելու առումով Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետը կիրառման ներքոյում ունի (տես Ուինգրովն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով Եվրոպական դատարանի 25.11.1996 թվականի վճիռը, կետ 58): Բացի այդ, թույլատրելի քննադատության սահմաններն ավելի լայն են կառավարության, քան թե մասնավոր քաղաքացու կամ նույնիսկ քաղաքական գործչի նկատմամբ: Ժողովրդավարական հասարակարգում պետության գործողությունները կամ բացթողումները պետք է ենթարկվեն խիստ վերահսկողության ոչ միայն օրենսդիր և դատական մարմինների, այլև մամուլի և հանրային կարծիքի կողմից (տես Ինկայն ընդդեմ Թուրքիայի գործով Եվրոպական դատարանի 09.06.1999 թվականի վճիռը, կետ 54): Քաղաքական գործիչների նկատմամբ ընդունելի քննադատության սահմանները, հետևաբար, ավելի լայն են, քան մասնավոր անձանց պարագայում: Ի տարբերություն վերջիններիս՝ քաղաքական գործիչներն անխուսափելիորեն և գիտակցաբար իրենց հասանելի են դարձնում արված յուրաքանչյուր խոսքի և գործի նկատմամբ լրագրողների և հանրության լայն խավերի արված ուշադրության համար, և նրանք այդ կապակցությամբ պարտավոր են հանդուրժողակամության ավելի մեծ աստիճան դրսևորել: Անկասկած, Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերությունը թույլ է տալիս պաշտպանել այլոց, այսինքն՝ բոլոր անհատների հեղինակությունը, և այս պաշտպանությունը տարածվում է քաղաքական գործիչների նկատմամբ ևս, եթե նույնիսկ նրանք հանդես չեն գալիս իրենց մասնավոր կարգավիճակում, սակայն նման դեպքերում այդպիսի պաշտպանության պահանջները պետք է կշռվեն մտաբանումով՝ մյուս մտաբան դեմքով քաղաքական հարցերը բաց կերպով քննարկելու շահերը (տես Լինգենն ընդդեմ Ավստրիայի գործով Եվրոպական դատարանի 08.07.1986 թվականի վճիռը, կետ 42):

Անդրադառնալով քաղաքացիական ծառայողների նկատմամբ քննադատության սահմանների հարցին՝ Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ քաղաքացիական ծառայողների նկատմամբ ևս, ինչպես որ քաղաքական գործիչների դեպքում է, ընդունելի են քննադատության ավելի լայն սահմաններ: Այնուամենայնիվ, քաղաքացիական ծառայողները լիազորությունների պատշաճ կատարումն ապահովելու առումով պետք է վայելեն հասարակական վստահություն, զերծ լինեն անընդմեջ քննադատությունից, և այդ պատճառով է, որ անհրաժեշտ է նրանց տրամադրել պաշտպանություն իրենց պարտականությունների կատարման առնչությամբ վիրավորական և գրպարտչական հարձակումներից (տես Յանովսկին ընդդեմ Լեհաստանի 21.01.1999 թվականի վճիռը, կետ 33):

Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ դատարանները պետք է հաշվի առնեն տարբերությունը քաղաքական գործիչների և հանրային ծառայողների միջև, և այն, որ հանրային ծառայողները՝ ներառյալ դատավորները, դատախազները, ոստիկանները, իրականացնում են հատուկ լիազորություններ և պետք է ունենան հանրային վստահություն, հետևաբար նրանք պետք է պաշտպանված լինեն վիրավորական և գրպարտչական հարձակումներից:

Վերոնշյալի հաշվառմամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ չ՛ք քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 8-րդ կետով նախատեսված պատասխանատվության միջոցների կիրառման, հետևաբար և կարծիքի ազատ արտահայտման և տեղեկություններ տարածելու իրավունքի միջամտության ժամանակ դատարանները պետք է հաշվի առնեն, որ քաղաքական գործիչների, հանրային ծառայողների, պետական և տեղա-

Դատական պրակտիկա

կան ինքնակառավարման մարմինների նկատմամբ քննադատության սահմաններն ավելի լայն են, քան մասնավոր անձանց դեպքում: Այդուհանդերձ նման քննադատությունն ընդունելի կարող է համարվել, եթե այն արտահայտվել է վերջիններիս գործունեության առնչությամբ և չի գերազանցում Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքով հաստատված վերոնշյալ սահմանափակումները: Հակառակ դեպքում քաղաքական գործչի՝ որպես մասնավոր անձի վերաբերյալ քննադատության նկատմամբ ամբողջ ծավալով կիրառելի են Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետի սահմանափակումները, և հնչեցրած կարծիքը կամ տարածած տեղեկությունը որպես գրպարտություն գնահատելիս չպետք է հաշվի առնել անձի՝ պաշտոնատար անձ լինելու հանգամանքը:

Հայցային վաղեմության ժամկետները

Կապված քննարկման առարկա հողվածով դատարաններ հայցեր ներկայացնելու ժամկետների հետ՝ հարկ է նշել, որ «Ջանգվածային լրատվության մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ անձն իրավունք ունի լրատվական գործունեություն իրականացնողից պահանջել հերքելու իր իրավունքները խախտող փաստացի անճշտությունները, որոնք տեղ են գտել լրատվական գործունեություն իրականացնողի տարածած տեղեկատվության մեջ, եթե վերջինս չի ապացուցում, որ այդ փաստերը համապատասխանում են իրականությանը: Հերքման պահանջը կարող է ներկայացվել մեկամսյա ժամկետում՝ հաշված այն տեղեկատվության տարածման օրվանից, որին վերաբերում է հերքումը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 13-րդ կետի համաձայն՝ նույն հոդվածով սահմանված կարգով իրավունքի պաշտպանության հայց կարող է ներկայացվել դատարան՝ վիրավորանքի կամ գրպարտության մասին անձին հայտնի դառնալու պահից հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, սակայն ոչ ուշ, քան վիրավորանքի կամ գրպարտության պահից վեց ամսվա ընթացքում:

Վերլուծելով վերը նշված իրավական դրույթների բովանդակությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ իրավունքի պաշտպանության միջոցի ընտրությունը բոլոր դեպքերում կատարում է տուժողը: Վերջինս էլ կարող է մի դեպքում նախապատվություն տալ անմիջապես զանգվածային լրատվության միջոցին հերքման պահանջ ներկայացնելուն, մյուս դեպքում՝ իրավունքի պաշտպանության հայց ներկայացնելուն: Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ արտադատական կարգով խախտված իրավունքի վերականգնման համար զանգվածային լրատվամիջոցին դիմելը թեև պարտադիր պայման չէ իրավունքի պաշտպանության հայց ներկայացնելու համար, այդուհանդերձ դատարանները յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում պետք է գնահատման առարկա դարձնեն այն, թե այդպիսի անձը մինչև դատարան հայց ներկայացնելը դիմել է համապատասխան լրատվամիջոցին հերքում հրապարակելու պահանջով, և այդ պահանջին զանգվածային լրատվության միջոցը որևէ ընթացք տվել է, թե ոչ:

Օրենսդիրը հնարավորություն է տվել շահագրգիռ անձին դատարան դիմել բոլոր դեպքերում ոչ ուշ, քան մինչև վիրավորանքի կամ գրպարտության պահից վեց ամիսը լրանալը՝ դրանում ներառելով նաև զանգվածային լրատվամիջոցին հերքման պահանջ ներկայացնելու համար նախատեսված մեկամսյա ժամկետը: Անհրաժեշտ է նաև նշել, որ հայցային վաղեմության ժամկետի հոսքը սկսվում է այն պահից, երբ անձին հայտնի է դարձել վիրավորանքը կամ գրպարտությունը: Հետևաբար բոլոր այն դեպքերում, երբ անձը տեղեկանում է գրպարտության կամ վիրավորանքի մասին վեց ամիսը լրանալուց հետո, բաց է թողնվում հայցային վաղեմության ժամկետը:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վերոնշյալ ժամկետներն այնպիսի ժամկետներ են, որոնց ընթացքում հայցվորը կարող է հայց ներկայացնելու միջոցով ակն-

կալել խախտված իրավունքների պաշտպանություն: Հետևաբար, այդ ժամկետներն իրենց բնույթով համապատասխանում են հայցային վաղեմության ժամկետին, և դրանց նկատմամբ կիրառելի են ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի՝ հայցային վաղեմության վերաբերյալ կանոնակարգումները:

Գ. Սույն վեճի նկատմամբ վերոնշյալ մեկնաբանությունների կիրառումը

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Ընկերությունը «Ժամանակ» օրաթերթի հրատարակիչն է, իսկ «Ժամանակ» օրաթերթի թիվ 159 (1860), 29.09.2010 թվականի համարի առաջին էջի աջ կողմում հրապարակվել է տեղեկատվություն, որը վերնագրված է «Քրգործ՝ ԱԺ նախագահի խորհրդակցանի դեմ»: Հոդվածում տեղ են գտել հետևյալ տեղեկությունները. «Սեր տեղեկություններով՝ ՀՀ ԱԺ նախագահ Հ. Աբրահամյանի խորհրդակցան Թաթուլ Մանասերյանի դեմ քրգործ է հարուցվել, և այն գտնվում է ոստիկանության Կենտրոնի քննչական բաժնում՝ հատուկ կարևորագույն քննիչներից մեկի վարությամբ: Նրան կասկածում են վաշխառությամբ զբաղվելու մեջ: Մեկ այլ քրգործի շրջանակներում որպես վկա հրավիրված անձանցից մեկը միամիտ բերանից թոցրել է, որ Թաթուլ Մանասերյանն իրեն տոկոսով փող է տվել: Ասում են՝ այդպես էլ ծնվել է քրգործը»: Նշված հոդվածում բացակայում է տեղեկատվության աղբյուրին հղումը:

Սույն փաստերի նկատմամբ կիրառելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 6-րդ և 9-րդ կետերի վերաբերյալ վերոշարադրյալ մեկնաբանությունները՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նշել հետևյալը.

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 6-րդ և 9-րդ կետերից հետևում է, որ Ընկերությունն ազատվում է պատասխանատվությունից երկու պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

«Քրգործ՝ ԱԺ նախագահի խորհրդակցանի դեմ» հոդվածում արտահայտված կամ ներկայացված փաստացի տվյալներն անձի հրապարակային ելույթների, պաշտոնական փաստաթղթերի, հեղինակային ստեղծագործությունների, լրատվական գործունեություն իրականացնող ընկերությունների հրապարակած տեղեկատվության բառացի կամ բարեխիղճ վերարտադրությունն են, նշված տեղեկատվությունը տարածելիս Ընկերությունը հղում է կատարել **տեղեկատվության աղբյուրին**:

Անդրադառնալով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 6-րդ և 9-րդ կետերում ամրագրված «տեղեկատվության աղբյուր» եզրույթի՝ սույն գործով բացահայտմանը՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նշել, որ հիշատակված հոդվածում որպես աղբյուր պետք է նշվեր այն անձը (անձինք) կամ լրատվական գործակալությունը, որտեղից ստացվել էր հոդվածում տեղ գտած տեղեկությունը: Ինչ վերաբերում է տեղեկատվության բառացի կամ բարեխիղճ վերարտադրության գնահատմանը, ապա նշված հարցին հնարավոր կլիներ անդրադառնալ, երբ Ընկերությունը կներկայացներ այն **հրապարակային ելույթները, պաշտոնական փաստաթղթերը, հեղինակային ստեղծագործությունները կամ ցանկացած այլ միջոց**, որից վերցվել է վեճի առարկա հանդիսացող հոդվածում տեղ գտած տեղեկությունը:

Վերոնշյալ հետևությունը հիմք ընդունելով՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ տվյալ դեպքում Ընկերության կողմից բացակայում է հղումը տեղեկատվության աղբյուրին, միաժամանակ բացակայում է այդ տեղեկատվության բառացի կամ բարեխիղճ վերարտադրումը հիմնավորող որևէ ապացույց:

Այս հիմնավորմամբ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Ընկերությունն ինքն է համարվում տեղեկություն հրապարակող, հետևաբար և զրպարտող:

Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նաև նշել, որ բովանդակային առումով տեղեկատվության աղբյուրի բացահայտումը Ընկերության կողմից պետք է կատար-

Դատական պրակտիկա

վեր վեճի առարկա հողվածի հրապարակման հետ միաժամանակ (նույն հողվածում նշվեր, թե որն է տեղեկատվության աղբյուրը): Հողվածի հրապարակման հետ միաժամանակ և ոչ թե դրանից հետո աղբյուրի բացահայտումն այդ տեղեկատվության հասցեատերերի մոտ կապահովեր տեղեկացվածություն այն մասին, որ «Քրգործ՝ ԱԺ նախագահի խորհրդակցանի դեմ» վերտառությամբ հողվածում տեղ գտած փաստերը դուրս են գալիս կոնկրետ սուբյեկտից, այլ ոչ թե անմիջական հրապարակողից կամ անորոշ թվով սուբյեկտներից: Հաշվի առնելով այն, որ Ընկերությունը նշված տեղեկությունը տարածել է զանգվածային լրատվության միջոցով, ինչն ապահովում է տեղեկատվության հասանելիության բարձր մակարդակ և տարածման ընդգրկուն շրջանակ՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հողվածում տեղ գտած տեղեկությունները կարող են ազդել անձի վերաբերյալ հասարակական կարծիքի ձևավորման կամ առկա կարծիքի փոփոխման վրա: Սինչ-դեռ տեղեկատվության աղբյուրը դատական վարույթի ընթացքում բացահայտելը լիարժեք չի ապահովում գրապարտող սուբյեկտի վերաբերյալ հանրության տեղեկացվածությունը և արդեն իսկ գրապարտող անձի նկատմամբ ձևավորված հնարավոր բացասական կարծիքի փոփոխումը:

Այս հիմնավորումներով Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Ընկերությունը չի կարող ազատվել Թաթուլ Մանասերյանի պատիվն ու արժանապատվությունն արատավորող տեղեկատվության տարածման համար պատասխանատվությունից, քանի որ տեղեկատվության տարածման ժամանակ տեղեկատվության աղբյուրին (հեղինակին) հղում չի կատարվել, իսկ Ընկերության կողմից դատավարության ընթացքում աղբյուրի բացահայտումը որևէ կերպ չի ապահովում գրապարտող կամ վիրավորող սուբյեկտի վերաբերյալ հանրության տեղեկացվածությունը: Բացի այդ, պատասխանողը չի ներկայացրել որևէ ապացույց, որ մինչ հողվածի հրապարակվելը ձեռնարկել է որևէ միջոց՝ պարզելու իր «աղբյուրի» կողմից տրամադրված տեղեկատվության իսկությունը: Պատասխանողը վիճարկվող հողվածում հատակ նշել է, որ ըստ տեղեկությունների. «Քրգործը հարուցվել և քննվում է Կենտրոնի քննչական բաժնում»: Այսինքն՝ ողջամիտ կլիներ առնվազն հարցում ուղարկել նշված բաժնին՝ ստացված տեղեկատվության իսկությունը պարզելու համար: Այս և նման որևէ այլ գործողություն՝ ուղղված հրապարակման ենթակա տեղեկատվության իսկությունը պարզելուն, պատասխանողի կողմից չի ձեռնարկվել:

Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նշել, որ Ընկերությունը որպես բացահայտման ենթակա աղբյուր վկայակոչել է Անտոն Առակելովին: Սինչ-դեռ վերջինս վերը նշված հիմնավորումներով չի կարող համարվել տեղեկատվության աղբյուր ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի իմաստով, քանի որ չի հանդիսանում տեղեկատվության տարածման որևէ միջոցի հեղինակ կամ լրատվական գործունեություն իրականացնող: Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ այնպիսի անձի հրապարակած գրապարտող կամ վիրավորող տեղեկությանը հղում կատարելը, ով չի հանդիսանում տեղեկատվության աղբյուր, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի իմաստով չի կարող համարվել տեղեկատվության աղբյուրի բացահայտում:

Ինչ վերաբերում է վճռաբեկ բողոքի այն փաստարկին, որ «Ժամանակ» օրաթերթը 30.09.2010 թվականի համարում հստակեցրել է նախորդ օրը տպագրված հողվածը՝ նշելով, որ «կա վաշխառության փաստով հարուցված գործ, որով որպես մեղադրյալ անցնում է այլ անձ ...», ինչն իրենից ներկայացնում է հերքում, ապա Վճռաբեկ դատարանն այն հիմնավոր չի համարում հետևյալ պատճառաբանությամբ.

«Չանգվածային լրատվության մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ հերքումն իրականացվում է լրատվության նույն միջոցում, իսկ եթե դա հնարավոր չէ, ապա հերքում պահանջողի համար ընդունելի այլ եղանակով: Հերքումն իրականացվում է դրա պահանջն ստանալու օրվանից հետո՝ մեկշաբաթյա ժամկետում: Այդ ժամկետում

լրատվության միջոցի թողարկում տեղի չունենալու կամ միակ թողարկումն արդեն իսկ թույլատրված լինելու դեպքում հերքումը պետք է տեղ գտնի լրատվության միջոցի առաջին իսկ թողարկման մեջ:

Հերքումն իրականացվում է «Հերքում» խորագրի ներքո: Տեղակայման, ձևավորման, տառատեսակի չափի ու տեսակի, հաղորդման ժամի առումով հերքումը չպետք է գիջի այն տեղեկատվությանը, որին վերաբերում է:

Տվյալ դեպքում «Ժամանակ» օրաթերթի թիվ 160 (1861), 30.09.2010 թվականի համարի առաջին էջի ձախ կողմում հրապարակվել է տեղեկատվություն, որը վերնագրված է «Պրն Սանասերյան, \$ 40.000 տոկոսով չեք տվե՞լ», իսկ նշված հոդվածը տպագրված չէ «Հերքում» խորագրի ներքո: Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նոր հոդվածի հրապարակումը, որն իր մեջ ներառում է նախորդ հոդվածում հրապարակված փաստերի փոփոխում, չի կարող համարվել հերքում: Մինչդեռ վերը նշված հոդվածում հերքման համար անհրաժեշտ պայմանների պահպանման ամրագրումը նպատակ է հետապնդում հասարակությանն ակնառու եղանակով տեղեկացնել նախորդ հոդվածում տեղ գտած փաստերի՝ իրականությանը չհամապատասխանելու մասին: Հակառակ դեպքում առաջանում է անորոշություն, և բացակայում է տուժողի իրավունքների վերականգնումը:

Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նաև նշել, որ հիշատակված հոդվածում նշվել է Թաթուլ Սանասերյանից հերքման տեքստ պահանջելու մասին, այսինքն՝ այդ հոդվածը հրապարակելիս որևէ հերքման տեքստ օրաթերթը չի ունեցել, նշված համարում գետեղած տեղեկատվությունը չի գնահատել որպես հերքում, հակառակ դեպքում՝ հերքման տեքստ չէր պահանջի: Ընդ որում, հերքման տեքստն Ընկերությանը տրվել է 20.10.2010 թվականին, սակայն գործում բացակայում է որևէ ապացույց այն մասին, որ հերքման պահանջը բավարարվել է, և տպագրվել է հերքման տեքստը: Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1-րդ հոդվածի 10-րդ կետի կանոնակարգումների ուժով չի դադարել կողմերի միջև զրպարտելու հետևանքով վնաս պատճառելու արդյունքում ծագած պարտավորական հարաբերությունը:

Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով Վերանայիչ դատարանը կայացրել է ըստ էության ճիշտ դատական ակտ, հետևաբար տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին ենթակետով սահմանված ստորադաս դատարանի դատական ակտն անփոփոխ թողնելու Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 15.12.2011 թվականի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ:

2. «Սկիզբ Մեղիա Կենտրոն» ՍՊԸ-ից հօգուտ Հայաստանի Հանրապետության բռնագանձել 30.000 (երեսուն հազար) ՀՀ դրամ՝ որպես վճռաբեկ բողոքի համար վճարման ենթակա և Վճռաբեկ դատարանի 07.03.2012 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի գումար:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

RESUME

CERTAIN LEGAL ISSUES OF REGULATION OF ORIGIN AND IMPLEMENTATION OF THE RIGHTS OF PARTICIPANTS (SHAREHOLDERS) OF CORPORATE LEGAL RELATIONS

VAHRAM AVETISYAN
PhD IN LAW, PROFESSOR OF YSU

DAVIT SEROBYAN
PhD IN LAW, PROFESSOR OF YSU

The article is devoted to the rights of the shareholders of the Republic of Armenia, the assessment of rights and legal issues arising during the implementation.

In this article, as a result of the research and comparative analysis of various theoretical sources, the normative legal acts of the RA and the RF, it is revealed not proper regulated or regulated, but violating the shareholders' rights and as a result of violation deadlock creating situations.

Reporting sustainability to corporative legal relations and from the viewpoint of the defense of interests of the participants of corporate legal relations adequate proposals are made to clarify the circumstance of being or not being multilateral deal of the decisions of the governing bodies of the joint-stock company, to define the specific periods of limitation for appeal of decisions of government bodies "Joint-Stock Companies", as well as the peculiarities of the consequences of application of invalidity of such issues, taking into account the necessity of balancing the interests of all participants of corporate legal relations.

SPECIFIC GROUNDS FOR TERMINATION OF THE CONTACT, PROCEDURES AND CONSEQUENCES

GAYANE MARUKYAN
PhD IN LAW,
LECTOR OF THE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

GARIK SAHAKYAN

The article refers to the specific basis of termination of contractual relations in accordance with RA Civil Code. With the aim of comprehensive study of the problem discussed in the article, comparable analysis of European legislation and international documents was done. As a result of systematic analysis were discovered revealed shortcomings in the existing legislation, and suggestions of ways of overcoming above mentioned shortcoming were made.

RESUME

NECESSARY TO SAY THE POSITION AS LEGAL MEASURE OF THE NON-EXHAUSTIVE REVIEW OF THE OF THE PROVISION OF CIVIL LEGAL PROCEEDINGS FOR NO LEGAL MEANS OF ENSURING THE FULL REVIEW

VAHE HOVHANNISYAN
PhD IN LAW,
LECTOR OF THE YSU

Obligatoriness of position as a legal mean ensuring margins of partial review. Within the framework of the present article the rules of Civil Procedural Code of RA establishing margins of partial review have been analyzed. The obligation of having expressed the position reflected in the appeal claim in the court of first instance has been revealed to be deficiently formulated in law. Consequently the content of the norm does not provide clear insight whether the obligatoriness of the position refers to factual or legal merits of the case. By the way, contradictory judicial practice has been formed with regard to application of this provision and as a result, legal positions of the Cassation Court of RA and the Constitutional Court of RA appeared to be contradictory. Examination of RA procedural norms has taken to the conclusion that the present limitation of review should be applicable only to obligatoriness of the position concerning the factual merits of the case reflected in appeal claim and expressed during the examination in the court of first instance. The Court of Appeal should absolutely take into consideration the relevantness and legal impact on the case of the argument introduced.

LAW AS PART OF ENSURING RESPECT FOR HUMAN AND CITIZENS' RIGHTS AND FREEDOMS IN THE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES

AREG BALASANYAN
POST-GRADUATE STUDENT
OF THE INTSITUTE OF PHILOSOPHY,
SOCIOLOGY AND LAW NAS OF THE RA

The present scholarly article discussed the activities of law enforcement agencies aimed at ensuring human and citizens' rights and freedoms. Activities of law enforcement agencies are normally viewed as one of the main means of ensuring human and citizens' rights and freedoms as well as law, as a whole. Human and citizens' rights and freedoms are a highest value, protecting and ensuring which is the main objective of any constitutional state. Activities of law enforcement agencies must be based on unequivocal respect for laws and other legal acts. Employees of law enforcement agencies must possess high sense of justice and moral qualities for effective work in the area of ensuring respect for human and citizens' rights and freedoms.

ՄԱՅԻՍ 2012 5 (154)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

RESUME

REASONABLE RISK AND MEDICAL ERROR IN TRANSPLANTATION OF HUMAN ORGANS AND (OR) TISSUES

ANNA VARDAPETYAN
*ATTUDANT TO THE PRESIDENT OF THE CRIMINAL CHAMBER
OF THE CASSATION COURT OF THE RA*

Transplantation of human organs and (or) tissues, as a form of medical practice is connected to certain degree of risk, which is called medical. Medical risk is a kind professional risk and considered as a circumstance, that excludes criminality of acts connected to medical practice, including transplantation of human organs and (or) tissues.

However, does every kind of medical risk exclude criminal liability?

The answer is “no” - only reasonable medical risk excludes criminality of doctor’s acts. The first issue discussed in the article is the factor of legality of reasonable risk. Reasonableness is the basis for assessment of the “necessity” of causing harm to donor and (or) recipient. In another words, the risk can be considered as reasonable if the expected outcome of the doctor’s acts is more important, than the harm, which can appear during the mentioned acts. Besides, risk is considered to be reasonable if the possibility of expected outcome to appear is higher, than the possibility of harm to appear.

The second issue discussed in the article is medical error. It is discussed in the context of criminal liability of doctor, who causes harm to donor and (or) recipient during the transplantation.

There is no definition of medical error in legislation of the Republic of Armenia. So every error should be assessed in context of reasons, which suppose existence of negligence and absence of sufficient knowledge and experience. The medical errors in transplantation of human organs and (or) tissues should also be assessed in mentioned connection.

THE PROBLEMS OF PUNISHMENT IN COMBINATION OF CRIMES (THE LEGAL ANALYSES OF LEGISLATIVE, JUDICIAL PRACTICE AND TRENDS OF DEVELOPMENT)

ROZA ABRAHAMYAN
ASSISTANT OF JUDGE AT CRIMINAL APPEAL COURT OF THE RA

The problems of punishment in combination are the important conceptual issues of the theory and practice of criminal law.

Criminal cods of various countries give various solutions, which are determined by the criminal legislation concept. If the legislation is based on the person's concept, i.e. in the prevision, that a person committed a crime is punished, the final sentence does not exceed the maximum size for the heaviest crimes. In case the

RESUME

legislation is based on the concept of the offense, the penalties are convened. It should be noted that the two mechanisms have both positive and negative aspects.

THE MISTAKE IN CRIMINAL LAW: ROLE AND CLASSIFICATION

ARAM VARDEVANYAN
POST-GRADUATE STUDENT
OF THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY

The article defines the importance of the mistake in criminal law (hereafter the Mistake). It is noteworthy that the Mistake is neither regulated by the Russian legislator nor by the Armenian legislator. The basic issues connected with the classification of the Mistake into factual, judicial and other types are stipulated in this article. Based on the carried out research, the Author makes a legislative recommendation, that is the Criminal Codes of the Republic of Armenia and the Russian Federation should be amended with a separate norm which would regulate the Mistake.

THE DEFINITION PROBLEMS OF THE SUBJECT OF SWINDLING IN THE CONTEXT OF THE CRIMINAL-LEGAL NORMS AND THE CIVIL-LEGAL NORMS

SAMVEL YUZBASHYAN
POST-GRADUATE STUDENT
OF THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY

The article is devoted to the analysis of some suggestions related to the subject of swindling. Also the connection of such notions as «property» and «property right» is presented. The author comes to some conclusions and makes suggestions which have practical interest, namely, the adoption of the new concept of “property” in Criminal Code of the RF (RA), and also the correction of the notion “plunder”.

ՄԱՅԻՍ 2012 թ (154)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

93

Թեւավոր խոսքեր

Մարդու մասին չի կարելի դատել առաջին հայացքից: Արժանիքները սովորաբար պատված են համեստության քողով, թերությունները քողարկված են կեղծավորության դիմակով:

Ժ. ԼԱԲԲՅՈՒԵՐ

Հարգվելու իրավունք ունի միայն նա, ով հարգում է ուրիշ մարդկանց:

Վ. Ա. ՍՈՒԽՈՍԼԻՆՍԿԻ

Լռությամբ կարելի է ոչ միայն շատ բան ասել, այլև շատ բան անել:

Է. ԿԱՊԻԵՎ

Սովորիր լսել, և դու կարող ես օգուտ քաղել նույնիսկ նրանցից, ովքեր վատ են խոսում:

ՊԼՈՒՏԱՐՔՈՍ

Լռությունը երբեմն ավելի բազմանշանակ է ու վեհ, քան ամենաընտիր և ամենաարտահայտիչ պերճախոսությունը, և շատ դեպքերում վկայում է մեծ խելքի մասին:

Ջ. ԱԴԻՍՈՆ

ՄԱՅԻՍ 2012 թ 5 (154)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

94

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս

գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արվյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am